

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MİMARLIK PRATİKLERİNE ÖNERİ BİR YAKLAŞIM
OLARAK İKTİDAR AĞLARI**

Mimar Banu ÖZKAZANÇ

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bülent TANJU

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTIMA LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. MİMARLIK PRATİĞİNDE GÜNCEL DURUM.....	3
2.1 Dünya Ekonomisi ile İlgili Güncel Saptamalar	3
2.2 Meslek Pratiğinde Yaşanan Yakın Tarihli Dönüşümler.....	6
2.3 Değişimin Algılanması ve Yorumlanması ile İlgili Saptamalar.....	18
2.3.1 Değişime Tartışma Eksenini Tanımlayan Konular.....	18
2.3.1.1 Profesyonelleşme	18
2.3.1.2 Teori / Uygulama Karşıtlığı.....	19
2.3.1.3 İşbirliği ve Disiplinlerarasılık	20
2.3.1.4 Kamunun Tasarım Sürecindeki Rolü.....	21
2.3.1.5 Mimarlığın Alanı ve Rolü.....	22
2.3.2 Mesleki Kriz Yaklaşımı.....	23
3. MİMARLIĞIN VE MİMARIN YOL HARİTASINI BELİRLEMEK	28
3.1 Kriz Fikri ile Kurulan Mesleki Angajman ve Kabuller	28
3.2 Kriz Saptamasındaki Problemler ve Çelişkiler.....	30
3.3 Krizden Kurtuluş İçin Öneri ve Politikalara Genel Bir Bakış	43
4. MİMARLIK PRATİĞİNE ÖNERİ BİR YAKLAŞIM OLARAK İKTİDAR AĞLARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASI.....	46
4.1 İktidar İlişkileri	46
4.2 İktidar Ağlarının Mekanizması Hakkında Genel Bilgi.....	49
4.3 İktidar Ağlarının Araçsallaştırılmasındaki Gerekçeler.....	52
4.4 Mimarlık Pratiklerini İktidar Ağları Ekseninde Düşünmek	57
5. SONUÇ.....	63
KAYNAKLAR.....	66
EKLER	70
Ek 1 TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği	71

Ek 2	Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni	74
	ÖZGEÇMİŞ.....	82

KISALTMA LİSTESİ

AIA	The American Institute of Architects
CAD	Computer Aided Design
CEO	Chief Executive Officer
EBC	European Builders Confederation
IDP	Intern Development Program
NOMA	National Organization of Minority Architects
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PC	Personal Computer
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
UIA	Union Internationale Des Architectes

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1	A.B.D., Fransa ve İsveç için yapı endüstrisinin yıl bazında değerlendirilmesi.. 8
Şekil 2.2	OECD raporlarına göre 1997-2002 yılları arasında hizmet ihracatında görülen değişim..... 9
Şekil 2.3	OECD raporlarına göre 1997-2002 yılları arasında hizmet ithalatında görülen değişim..... 9
Şekil 2.4	A.B.D.'de bulunan mimarlık firmalarının yıl bazında toplam istihdam sayıları..... 10
Şekil 2.5	A.B.D.'de mimarlık firmalarının istihdam sayıları bazında dağılımları..... 16
Şekil 2.6	A.B.D.'de AIA'e lisanslanan mimar sayısındaki azalmayı temsil eden bir illüstrasyon..... 17

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu çalışma süresince benden desteğini ve görüşlerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Bülent Tanju'ya teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın heyecanı, kendisinin katılımı ve katkıları olmadan sürekliliğini koruyamazdı.

Çalışma sürecim boyunca, görüşleri, uyarıları ve teşvikleri aracılığıyla yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma da teşekkür etmek isterim. Tansu Dinçer, Çağlayan Çağbayır, Göksun Akyürek ve Sinan Hoşadam beni bu çalışma süresince yalnız bırakmadılar.

Son olarak sevgili anne ve babama da bir teşekkür borcum var. Bugüne kadar, aldığım kararlarda ve yaptığım işlerde verdikleri sınırsız destek için.

ÖZET

Mimarlık pratikleri, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Mimarlık mesleğinin değişen konumu ve üretilen tartışmalar dönüşüm kapsamında ele alındığında, 'kriz' eksenli bir yaklaşıma eğilim gözlenmektedir.

Çalışma kapsamında, öncelikle, bu dönüşümlerle ilişkisi bağlamında, dünya ekonomisindeki yakın dönemli değişimlere değinilmiş; bunu takiben de mimarlık pratiklerindeki dönüşümlerin çerçevesi, çeşitli veriler yardımı ile oluşturulmuştur. Bu bağlam içerisinde yapılan yorumlar ve oluşturulan söylemlerin bir 'kriz' yaklaşımı içerisinde üretildiği, içerik olarak yoğunlaştıkları konular ve kullanılan kavramlar ekseninde yapılan bir gözlemle ortaya konulmaktadır. 'Kriz' eksenli söylem üretme eğiliminin tanımladığı problem ve çelişkiler, mimarlık ortamının, söz konusu dönüşümler ile ilişkilendirilme biçimine dair alternatif yaklaşımların arayışını gerektirmektedir. Buna bağlı olarak, çalışmada, alternatif bir pozisyonun gerekçeleri oluşturulmaya çalışılmış ve 'iktidar ağları' olarak ifade bulan bir yaklaşımın olasılığı araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mimarlık pratikleri, iktidar ağları, meslek, kriz, söylem.

ABSTRACT

The last quarter of the 20th century had been a considerable transformation period for the architectural practices. In this scope of the transformation period, the changing position of the architectural profession and the discussions brought out are stating a tendency to an approach based on 'crisis'.

The research work begins with a brief mentioning of the recent changes in world economy, in the context of its relationship with this transformation of the architectural practices. Then, the transformation of the architectural practices was outlined by the assistance of some obtained data. The outturn of the common approach as 'crisis' is presented regarding the intense topics and the vocabulary constituted in the commentaries and statements within this context. The problems and contradictions of the tendency to such an approach based on 'crisis', necessitate the search of alternative approaches concerning the correlation of the architectural milieu with the stated transformation. Consequently, in this study, reasons for an alternative position has been formed and the potentiality of an approach expressed in words 'power networks' has been explored.

Keywords: Architectural practices, power networks, profession, crisis, statement.

1. GİRİŞ

Mimarlık pratikleri, tarihsel olarak, bir ‘meslek’ bünyesinde konumlanmaya başladığı dönemden bugüne, sürekli bir dönüşüm halindedir. Bu dönüşümler, ‘meslek’ grubunun, içinde bulunulan dönemlerin tüm pratiklerinin gerçekleşme koşulları ve gerekleri ile ilişkilene biçimlerine bağlı biçimde oluşmaktadır.

Mimarlık pratiklerinin 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşadığı dönüşümler ise, dönemin ‘biçim’ ve ‘boyut’ açısından *görece* şiddetli koşulları ve gerekleri sebebiyle, mimarlık ortamında önemli bir paradigma değişikliğine yol açmıştır. Bu değişim, meslek aktörleri tarafından, dönüşüme dair üretilen söylem bazında, bir ‘meslek krizi’ olarak nitelendirilmektedir.

Bazı ampirik pratik formlarında, dönüşümün ritmi, gelişimin normal olarak kabul edilen yumuşak ve sürekli şemasını izlememektedir (Foucault, 1981b). Mimarlığın, halen deneyimlediği söz konusu dönüşüm süreci ile ilişki kurma biçimi de, ‘meslek’ şeması içerisinde bu ritim bozukluğuna odaklanmakla yetinmektedir.

Bu çalışmada, mimarlık pratiklerinin ve pratisyenlerinin, deneyimlenen yakın dönemli dönüşüm süreci ile ilişkilene biçimi olarak ‘kriz’ fikri sorunsallaştırılmaya çalışılacaktır. Bu ilişkilene biçiminin, kriz eksenli kurulma şekli, üretilen ‘söylem’ ve ‘öneriler’ kapsamında değerlendirilecek ve buradan hareketle ‘mesleğe’ dair *eleştirel* bir pozisyonun olasılığı araştırılacaktır. Söz konusu *eleştirel* pozisyon, Michel Foucault ve Gilles Deleuze’ün ‘iktidar ağları’ kavramı etrafında oluşturdukları çerçeve ile ilişkilendirilerek tanımlanacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, çalışanlar ve serbest meslek sahipleri açısından küresel bağlamda dünyada son yıllardaki değişime ve sonuçlarına bir takım saptamalar eşliğinde değinilecek, ardından, 20. yüzyılın son çeyreğinde mimarlık pratiklerinde gözlenen dönüşüm, somut veriler ile ortaya konacaktır. Bu dönüşüm sürecine dair üretilen yorumlar ve oluşturulan söylem kümesi, örneklemeler dahilinde belirginleştirilmeye çalışılacak ve ortaya çıkan tablonun ‘kriz’ eksenli bir yaklaşımı işaret ettiği üzerine tespitler yapılacaktır.

Takip eden bölümde, ‘kriz’ eksenli bir yaklaşımın karakteristik özellikleri üzerinde durulacak ve birinci bölümde ele alınan söylem kümesi üzerinden, ‘kriz yaklaşımının’ olası problem ve çelişkilerinin izi sürülecektir. Bu bölümün sonunda, ‘kriz’ bünyesinde getirilen öneriler ve oluşturulan politikalara, ortaya konan problem ve çelişkiler bağlamında değinilecektir.

Çalışmanın son bölümünde, ‘kriz’ eksenli yaygın yaklaşıma alternatif bir *eleştirel* pozisyonun olasılığını araştırma yöntemi olarak, Foucault ve Deleuze’ün çalışmaları aracılığı ile ‘iktidar

ağları' fikri araçsallaştırılacaktır. Öncelikle Foucault metinleri bağlamında, 'iktidar' kavramı ile ilgili genel çerçeve oluşturulmaya çalışılacak, ardından 'iktidar ağları'nın içeriği ve işleyişı ile ilgili yaklaşım ifade edilecektir. Çalışma, 'iktidar ağları' fikri ile 'kriz' eksenli yaklaşım arasında, karşılaştırmalı bir okuma ile, önerilen *eleştirel* pozisyonunun gerekçelerinin ortaya konması ve bu 'ađ' fikrine pratiklerin dinamiklerinin yerleştirilmesinin verdiği sonuçlar ile sonlandırılacaktır.

2. MİMARLIK PRATİĞİNDE GÜNCEL DURUM

2.1 Dünya Ekonomisi ile İlgili Güncel Saptamalar

Mimarlık pratiklerinin güncel konumu, tartışmaları ve problemleri üzerinden açılacak bir tartışma, öncelikle, dünyada tüm mesleki pratikler kapsamında gözlenen küresel değişimlerden bağımsız olarak algılanmamalıdır. Mimarlık pratikleri, mutlaka kendi ‘özgül’ koşulları üzerinden değerlendirilecektir; ancak, özellikle dünya ekonomisinin kendi dinamikleri aracılığıyla meslekleri ve uygulayıcılarını dönüştürme biçimi, mimarlık pratiklerinde gözlenen ve yaşanan değişimlerin hangi alanlarda ‘otonom’, hangi alanlarda ‘koşullu’ olduğunu değerlendirebilmek açısından faydalı olacaktır.

Küreselleşme başlığı altında bütünleşen bir yeni dünya ‘düzeni’ tarifi, bu tartışma kapsamında yapılamayacak kadar çok boyutlu ve geniş kapsamlıdır. Ancak, küresel toplum ve araçları tarihsel bir konumlandırmayı gerektiriyorsa, ortaçağdan itibaren, ekonominin üç safha geçirdiği söylenebilir. Bunlar, tarım ve hammadde çıkarılmasına dayalı ekonomi, ardından, endüstri ve dayanıklı malların üretimine dayalı ekonomi ve en son olarak da günümüz bağlamında “küresel ekonomi” olarak genelleme yapılabilecek, hizmet sağlamaya ve “enformasyon manipülasyonu”na dayalı ekonomi olarak sıralanabilir (Hardt ve Negri, 2002). Burada yapılması gerekli önemli bir hatırlatma, bu süreçlerin ‘bir öncekini’ ortadan kaldıran bir mekanizma ile işlemediği noktasındadır. Her yeni ekonomik ‘biçim’ bir öncekini de ‘dönüştürerek’ içermektedir (Hardt ve Negri, 2002).

Küresel ekonomiye geçiş sürecinin mekanizması Hardt ve Negri tarafından basitleştirilerek şu şekilde özetlenmiştir:

“1970’ler sonu, daha doğrusu Vietnam Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte, ulus-aşırı korporasyonlar faaliyetlerini tam anlamıyla dünya çapında, yerkürenin her köşesinde yürütmeye başladı. Bu korporasyonlar postkolonyal ülkelerin ve bağımlı bölgelerin ekonomik ve politik dönüşümlerinin temel motoru haline geldi. Korporasyonlar ilk olarak bağımlı ülkelere yeni bir üretici kuşak oluşturmak için zorunlu olan teknoloji transferini gerçekleştirdi; ikinci olarak bu ülkelere emek gücünü ve yerel üretici potansiyeli harekete geçirdi; ve son olarak da bu korporasyonlar yerkürenin tamamı gibi geniş bir zeminde dolaşıma giren servet akışlarını tek bir kanalda topladı.” (Hardt ve Negri, 2002)

Ekonominin izlediği yollar ve geçirdiği dönüşümler, emeğin ve ürünün niteliği ve doğasındaki değişimi de beraberinde getirmektedir. Son hali ile içerisinde bulunduğumuz

‘küresel ekonomi’ de bununla bağlantılı bir biçimde, yaygın emeği, maddi olmaktan çıkarmış, “maddi-olmayan emek” (Hardt ve Negri, 2002) haline dönüştürmüş; üretimi ise “enformatikleştirmiştir”:

“Birincisi üretici emeğin yakın dönemdeki dönüşümlerinin ve giderek daha fazla maddiliğini yitirme eğilimine girmesinin analizidir. Artık-değer üretiminde önceleri kitlesel fabrika işçilerinin maddi emeğinin oynadığı merkezi rolü bugün giderek daha fazla entelektüel, maddi olmayan ve iletişimsel emek gücü oynuyor.” (Hardt ve Negri, 2002)

Dünya ekonomisinin 20. yüzyılın son çeyreği itibarı ile yeni bir yön aldığı, sermayenin ve işgücünün, kullanım ve dolaşım biçiminde gözlenen, tecrübe edilen değişimler esas olmak üzere, sabittir. Sosyolog Richard Sennett (1997), “yeni kapitalizm” olarak ifade ettiği güncel dünya ekonomisini şu şekilde tarif etmektedir:

“Şu anda yeni bir dönem açıldı: ekonomi küresel ve yeni teknolojiyi kullanıyor; uçsuz bucaksız hükümet ve kuruluş bürokrasileri daha esnek ve daha az güvenli kurumlar olmaya doğru gidiyor. Refah devletlerinin önceki devirlerdeki sosyal güvenceleri çöküyor, kapitalizmin kendisi daha esnek ve ‘mobil’ hale geldi, kendi kurumları bile biçim ve zaman bağlamında daha kararsız. Bu yapısal değişimler, verimliliğin, yani, bilgisayarlar gibi yeni malların, küresel mali endüstriler gibi yeni hizmetlerin, beklenmeyen ve güçlü bir şekilde dışa akışı ile bağlantılı.” (Sennett, 1997)

Öte yandan ‘küresellik’ yaygın bir ‘çoğulluk’ söyleminden güç almaktadır:

“Dünya piyasası ideolojisi her zaman temel ve öz karşıtı söylemin en mükemmel örneği olmuştur. Dolaşım, hareketlilik, çeşitlilik ve karışım dünya piyasasının olmazsa olmaz koşullarıdır. Ticaret beraberinde farklılıkları getirir; ne kadar ‘çok’ olursa o kadar hoştur! Farklılıklar (metaların, insanların, kültürlerin vb. farklılığı) hiçbir şeye sabit sınırlardan daha şiddetli saldırmayan dünya piyasasında sonsuz bir çoğalma yaşıyor gibidir; dünya pazarı sonsuz çoğulluğu içinde ikicil bölünmeleri etkisiz hale getirir.” (Hardt ve Negri, 2002)

Buradan yola çıkarak “yeni kapitalizm”in işgücü ve meslekler açısından getirdiği değişiklikler sıralanmaktadır.

“Sonuç olarak çalışma biçimimiz değişti: kısa süreli işler, sürekli kariyerlerin yerini aldı, beceriler süratle evrim geçirdi, orta sınıf –daha önceki dönemde işçi sınıfı ile sınırlı olan- kaygıları ve belirsizlikleri deneyimliyor.” (Sennett, 1997)

Öncelikle, “yeni kapitalizm”in “iş”in “değer”ini yoksullaştırdığı üzerinde durulur. Daha esnek ve kısa süreli hale gelen “iş/meslek”, insanların uzun ömürlü kişisel amaçlar ve kendine güven mekanizmaları için bir araç olmaktan uzaklaşmaktadır. “İş” tanımı yerini “projeler”e, “meslek” tanımı ise yerini “çalışma alanı”na terketme eğilimindedir. Buna paralel olarak, genişleyen eğitim sistemi yoluyla birçok genç mezun olduklarında “artık varolmayan” veya talep edilmeyen meslekler edinmiş bulunmaktadır (Sennett, 1997). Piyasa, “daha az sayıda ve daha fazla eğitim görmüş” profesyonel talep ettikçe, kitle ile elit arasındaki “mesafe” de sorunsallaşmaktadır. Kurumların ve mesleklerin, toplumsal öznelliklerinin, soyutluklarının ve ayrışma becerilerinin aşındığı bir ortamda, daha fazla bilgi ve beceriye sahip olanı talep etmeleri ve bu yönde artan profesyonellik motivasyonu, paralel bir ‘belirgin kimlik’ edinimini kolaylaştırmamaktadır (Hardt ve Negri, 2002). Dolayısıyla, mesleğe veya işverene yönelik güven, sadakat, yükümlülük gibi temel toplumsal bağ araçları -kurulması uzun zaman gerektirdiği için- kısa süreli işlerde oluşturulamamakta; mesleki kimliklerin bulanıklaşması, toplumsal alandaki ‘meşruiyeti’ ve ‘kabullenilişi’ güçleştirmektedir.

Tüm bu sayılanlara işgücünün niteliksizleşmesi ve meslek sahiplerinin psikolojik ve sosyal dünyalarında açılan yarık itibarı ile önemli bir ekleme de Hasan Ünal Nalbantoğlu’ndan (2001) geliyor:

“Şimdi esas noktama, aktif işgücündeki dönüşüme ve artık yeni dünya düzeni için gerekli yeni çalışan insanın toplumsal profiline dönelim. Öyle görünüyor ki, bu aşırı teknolojikleşmiş, ivmesi gittikçe hızlanan gidişat içinde, artık en başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok pazar ekonomisi, bulanık bir şemsiye-sözcükle “hizmetler sektörü” diye bilinen faaliyetler karmaşasının gerektirdiği, “beyaz-yakalı” dediğim işgücünün istihdamına ağırlık vermekte. Ama onca bilgisayarlaşma, ofis otomasyonu ile birlikte gelen bu kayış istatistik ortalamasında tam bir tekdüzeleşme sergilemekte. Kişilerde aranan yüksek eğitim ve bilgi-becerilerin üretime dönüşmesi ise kalıpbicimler içinde sürdürülen emek süreçlerinden geçerek gerçekleşmekte. Teknik bilginin giderek karmaşıklaşmasına karşın, dar kanallarda seyreden, işgücü kısa sürede niteliksizleşme tehlikesiyle karşı karşıya, geleceğinden her an güvensiz yeni bir tür işçi ordusu ve onunla gündeme gelen yepyeni sorunlar. Boğazı tokluğuna çalışacak kafa ve kol gücünün bulunduğu dünya bölge ve yörelerine gelişmiş ülke üretimlerinin kaymasının yarattığı ülke içi işsizlerden, “*underclass*”dan, bununla gelen ciddi toplumsal ve ruhsal sorunlardan, bütün bunların çağdaş “insan karakteri” üzerindeki derin etkisinden henüz söz etmedik bile.

Dilerseniz, tartışmamızı dar tutarak, “yeni ekonomi”nin gerektirdiği esnek süreçlerin parçası

çalışanlara ne olmakta, kısa bir göz atalım. Bunu, yakınlarda çıkmış, öz ve çok öğretici bir çalışmadaki “insan manzaralarını” hızla sıralayarak yapacağım. Örnek 1: tuvalet temizlese de kendini bekleyen mütevazî emeklilikten emin, sendikalı işçinin, babasına göre çok daha eğitilmiş ve eşi ile kendisinin yüksek geliriyle çok rahat geçiniyor olsa da en yakın gelecekte bile emin olamayan oğlu...”

Ancak, “iş”in üretim biçimindeki değişimi çalışanlar açısından sadece farklı teknoloji ve becerileri kullanmaya indirgemek yanlış olacaktır. “İş”in üretilişinde ve organizasyonunda, tüm yeni araç ve yöntemlerden bağımsız bir başka dönüşüm gözlenmektedir. İşyerlerinde herkesin görev ve sorumluluklarının net olduğu ve emir-komuta zincirinin yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir yapıda uygulandığı organizasyon alışkanlığı terk edilmiş; yerine, merkezde ana kararları alıp, bunları, çeşitli çalışanlara/çalışma takımlarına, uygulanmak üzere aktaran “emret ve terket” usulü bir “yeni yönetim biçimi” yaygınlaşmıştır (Sennett, 1999). Bu, ilk bakışta piramidal düzenin emir-komuta zincirine, “bağımsız” ya da “otonom” nitelikli bir alternatif gibi görünmesine karşın; sorumluluğun ağırlaşması ve paylaşımsızlığı, ayrıca yöneticilerin “iş”in doğasına, problemlerine ve zorluklarına mesafelenmelerinin, çalışanlar açısından üretimi reel olarak zorlaştırıcı etkileri sebebiyle, hem “ürün” niteliği, hem de meslek sahiplerinin konumları açısından yeni problemler tanımlayan bir iş yaşamını tasvir etmektedir.

Bunun da ötesinde, teknoloji ve iletişimin yeni olanakları, işverenler ve çalışanlar açısından ‘iş ortamı’ ve ‘üretim biçimi ve organizasyonu’ kapsamında, alternatif yöntemleri de devreye sokmuştur. Bireysel üretim prosedürlerine doğru evrilen çalışma eğilimleri, ‘evde çalışma’ gibi alternatif (bazı kimseler tarafından, endüstri öncesi dönem dikkate alındığında bir ‘geri dönüş’ olarak da değerlendirilebilmektedir) üretim biçimlerine de olanak vermiştir (Corbett, 1996). Çalışanlar açısından ‘kendi zamanını yönetme’, ‘emeğini farklı yerlerde (hem muhatap işverenin, hem de işin talep edildiği ‘yer’in *çoğulluğu* bazında) pazarlayabilme’, kimi zaman ‘kendi ekibini oluşturabilme’ gibi getirileri ile giderek yaygınlaşan bu alternatif çalışma biçimi, “küreselleşme” sürecinin yaygın ‘olumsuz’ algılanışını, ‘olanaklar’a dair bir örnekleme oluşturarak sorunsallaştırmaktadır.

2.2 Meslek Pratiğinde Yaşanan Yakın Tarihli Dönüşümler

Mimarlık pratiklerindeki yakın zamanlı dönüşümleri, ürettikleri dolaylı sonuç ve görüşleri de dikkate alarak kısaca sıralamak gerekirse, bunların ekonomik, uzmanlık, mesleğin rolü, müşteri profili, temsil ve çalışma araçları kalemlerinde nasıl belirginleştiği şu şekilde

sıralanabilir:

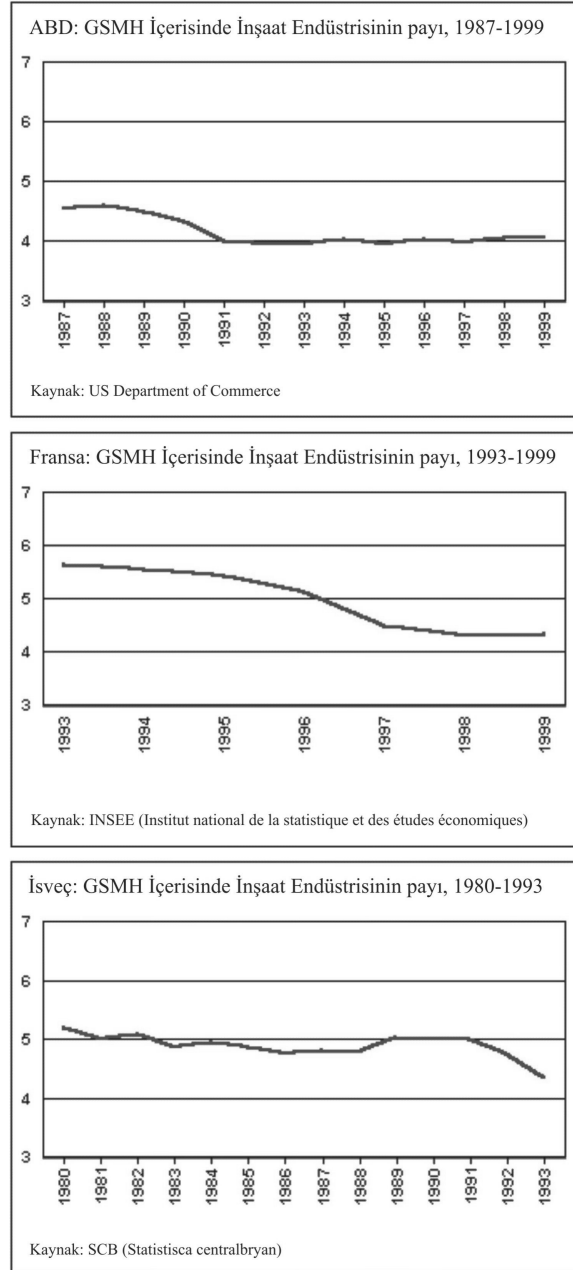
- İnşaat sektörü ve ilgili faaliyetlerin miktarı ve bütçesinde, ekonomide 90'lı yıllardan başlayarak gözlenen değişimlere bağlı olarak görülen bir daralma ve doğal bir sonuç olarak düşük istihdam ve işsizlik.
- Genel nüfusa oranla, mimar mezun sayısının sürekli bir artış göstermesi yoluyla işsizlik oranlarının istikrarlı artışı.
- Emeğin karşılığının düşmesi (hizmet bedellerinin –görece- düşüşü ve ücretli emeğin karşılığının düşmesi olarak iki koldan).
- İnşa sürecinin, malzeme, teknik ve araçların “çoğalması” ndan dolayı karmaşıklaşması, dolayısıyla inşa sürecinde uzmanlaşmanın da paralel olarak artması.
- Sürekli olarak çoğalan uzmanlık alanları ve tanımları ile, mimarın inşa sürecindeki ‘tasarımcı’ rolü ve alanındaki daralma.
- Mimar-müşteri ilişkisinde, müşteri profilindeki –muhataplar, yaklaşım ve beklentiler açısından- önemli değişiklikler sebebiyle yaşanan dönüşüm.
- Mimari pratiklerin, ekonomi ile beraber küreselleşmesi sonucunda, “üretim safha ve niteliklerindeki” dönüşümler (pazarlama faaliyetlerinin önem kazanması, iş bitirme sürelerinin kısalması, proje bazlı ücretli emeğin yaygınlaşması, dev projelerle kısa zamanda üretilen büyük kent parçaları, projelerin giderek daha çok sayıda mimarın elinden çıkması, bilgisayarlaşma nedeni ile mimari pratiklere başlangıç maliyet ve bütçelerinin hatırı sayılır değerlere ulaşması, ‘teknik ressamlık’ şeklinde alışlagelen pratiğe ısınma sürecinin belirsizleşmesi v.b) (Burns, 1996).
- Mimari hizmetlerin, tüm dünyada ürünler veren azınlık bir “tasarımcılar” grubu, küreselleşen, karmaşıklaşan ve ‘mobilitesi’ giderek artan talepleri karşılama becerisine sahip büyük design-build* firmalar ve yerel/küçük tasarım ofisleri arasında paylaşılr hale gelmesi ve bu üç ‘tip’ hizmet biçimi arasında, yerel/küçük tasarım ofisleri aleyhine (iş ve müşteriye ulaşma ve beklenen hizmeti sağlayabilme açısından) bir gelişim göstermesi (Rowe, 1996).

Yapı endüstrisi, yaygın bakış açısına göre, ekonomik büyüme için ana araçlardan biri olarak kabul görmüştür. Bu görüşü destekleyen ana unsurlar, önemli miktarda kazanç sağlaması, yarattığı istihdam olanaklarının geniş tabanlı oluşu ve makro-ekonomik istikrar getirisi olarak

* Design-build: Bir projenin hem tasarım hem de uygulama işlerinin aynı firma bünyesinde ve tek sözleşme dahilinde yapıldığı bir iş alma biçimi.

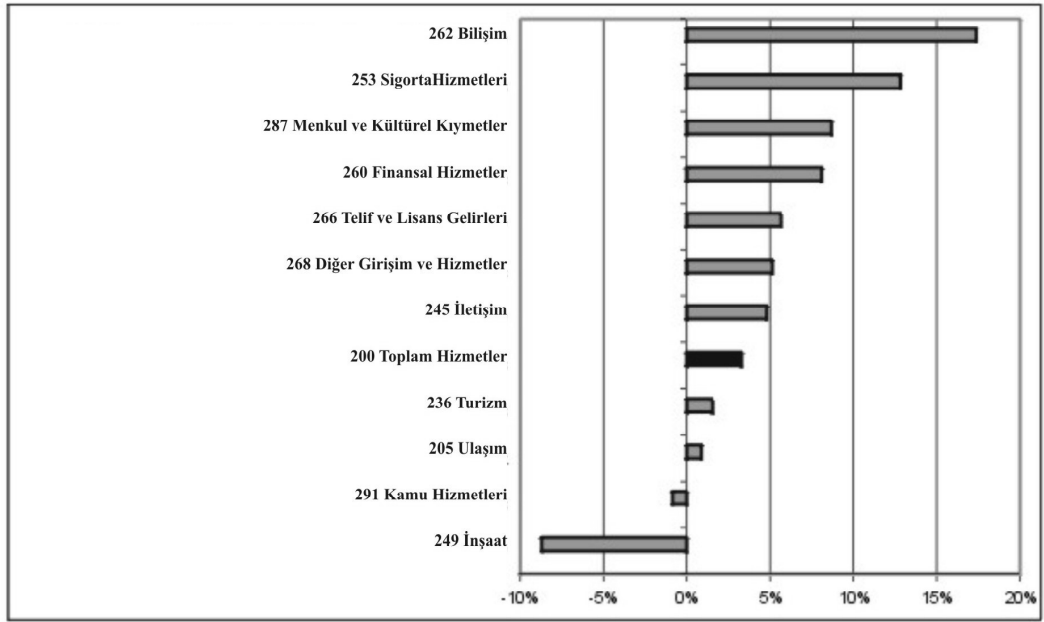
sıralanabilir (Hughes, 2002).

90'lı yıllardan başlayarak, yapı endüstrisinin büyüme ivmesinde gözlenen azalmanın yapı endüstrisinin tüm kollarını –özellikle ekonomik olanakların değerlendirilme ve yönlendirilme biçimi açısından- etkileyeceği tahmin edilebilir. Yapı endüstrisi üzerine not edilen bu durum bir kaç örnek tabloda görülebilir:

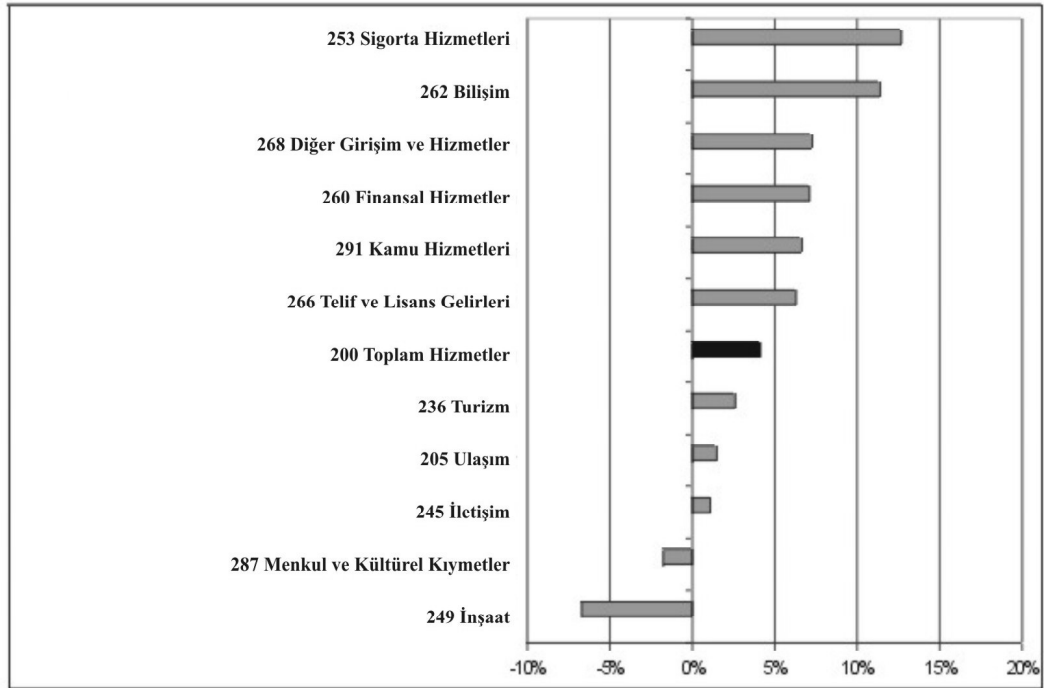

Şekil 2.1 A.B.D., Fransa ve İsveç için yapı endüstrisinin yıl bazında değerlendirilmesi. *

* GSMH:Gayrı Safi Milli Hasıla.

Şekil 2.2 OECD raporlarına göre 1997-2002 yılları arasında hizmet ihracatında görülen değişim. (www.oecd.org)

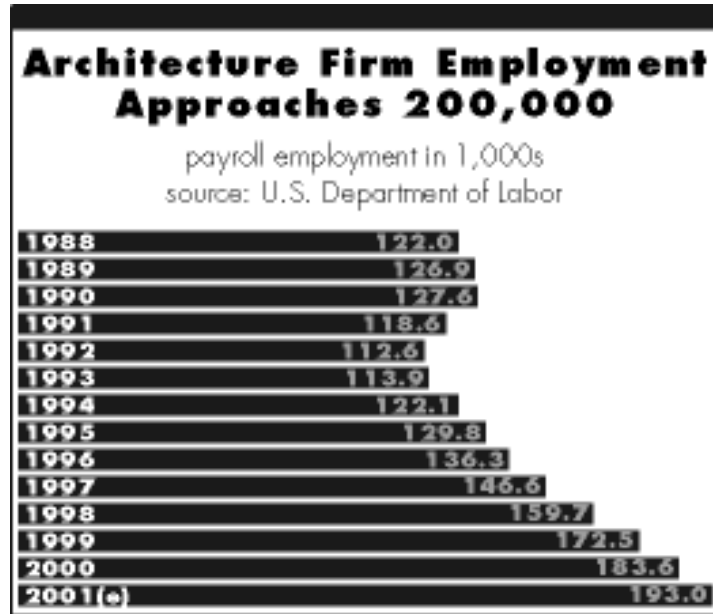
Şekil 2.3 OECD raporlarına göre 1997-2002 yılları arasında hizmet ithalatında görülen değişim. (www.oecd.org)

Bu tabloların ileriki yıllarda, benzer bir seyir izleyeceğine dair bir öngörü yersiz olacaktır. Ancak ekonomik dinamiklerin, yapı endüstrisini, büyümenin ana araçlarından biri olmaktan

çıkarmaya doğru eğilim gösterdiği tesbiti anlamlıdır. Önemli olan nokta, yüzyıl ortasından itibaren, tasarım profesyonellerinin sayısındaki istikrarlı artışa oranla, 90'lı yılların yapı endüstrisinin seyrinin iş-işgücü dengelerini değiştireceğini farketmemizdir.

Bir örnek vermek gerekirse, A.B.D.'de, İkinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 10,000 kişi başına 2.6 mimar düşerken, bu oran, 1975 itibarı ile 2.8, 1980'lerde hızla yükselerek 1990'da 4'e ulaşmıştır. Buna rağmen, AIA verilerine göre 1989 itibarı ile 160,000 kişilik mimar istihdamı, 1993 yılında 130,000 kişiye gerileme göstermiştir (Rowe, 1996). İlerleyen yıllarda gözlenen mimar istihdam artışı ise 'görece' zayıf bir ivmededir.

Mimarlık 'firmalarının' istihdam verileri gözönüne alındığında ise, tablo değişmektedir. İnşaat sektöründeki 90'lı yılların başlarında görülen kritik düşüşe paralel bir istihdam azalması aynen gözlenebilirken, 1993'ten itibaren hızlı bir istihdam artışı gözlenmektedir. Aynı oranda iyileşme gözlenmeyen inşaat sektörünün verileri ile bir karşılaştırma yapıldığında, ilk bakışta, mimarlık firmalarının rasyonel olmayan bir istihdam artışı eğiliminde oldukları düşünülebilir (Baker, 2002).

Şekil 2.4 A.B.D.'de bulunan mimarlık firmalarının yıl bazında toplam istihdam sayıları.

(www.aia.org/aiarchitect/thisweek02/tw0208/0208tw1kermit.htm)

Bu eğilim, ilk kademedeki, mimarlık firmalarının 'tehlikeli' bir büyüme yönelimine işaret eder gibi görünmesine rağmen, mimarlık firmalarının 'hizmet kapsamları'ndaki değişime dikkat edildiğinde, istihdamın, eklenen hizmet biçimleri dolayısıyla arttığını gözlemek zor olmayacaktır. AIA verilerine göre, 1996'dan 1999 yılına doğru, tek-disiplinli mimarlık

firmalarının payı %73'ten %67'ye gerilerken; çok-disiplinli mimarlık firmalarının payı, %23'ten %29'a yükselmiştir. Dolayısıyla, mimarlık hizmetlerinin payında bir artıştan ziyade, azalma gözlenirken; hizmetlerini diğer disiplinlere (mühendislik, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım, planlama hizmetleri vb.) esneten mimarlık firmaları, inşaat sektöründeki paylarını ve gelirlerini artırma becerisini göstermişlerdir (Baker, 2002). Sonuç olarak, istihdam eğiliminin düşmeye yönelimi, 'standart' mimarlık hizmetleri temel alındığında geçerlidir.

Mimarlık pratikleri için önemli dönüşüm noktalarından birisi de 'inşa işi'ne giderek daha fazla uzmanlık alanının, danışmanın katılımıdır. Bunun en önemli sebepleri, artan malzeme ve ürün skalası, yapım sistemlerinin karmaşıklaşması, yapım standartlarının daha sofistike biçimler alması, mimari uygulamaya eşlik eden hukuki, politik ve finansal araçların öneminin ve karmaşıklığının artması olarak sıralanabilir. Ayrıca mimari hizmetlerin de, giderek birden fazla mimarın, mimarlık ofisinin bünyesinde paylaşılarak sunulmaya doğru evrildiği gözlenmektedir. 'İnşa işi'nin birçok uzmanlık alanından destek alarak gerçekleşmesi, mimarın bu pastadaki 'ekonomik payı'nı giderek azaltmasına rağmen; ironik olarak, tüm bu uzmanlıkların 'birbirleri ile konuşabildiği' *yegane alan* olarak mimarlık, kalabalıklaşan ve karmaşıklaşan 'başka türlü bir etkinlik alanı' haline gelmekte, dolayısıyla artık, daha fazla zaman, enerji ve emek gerektirmektedir:

"Yeni bir proje sipariş edildiğinde, kendimizi, çoğunlukla iki, üç, ve hatta dört ortak mimarlık firmasından oluşan büyük ekipleri yapılandırır ve yönetir buluyoruz. Aslında, hemen hemen bugün yaptığımız her projede –A.B.D.'de ya da yutdışında olsun- kurumsal ve idari gerekleri yerine getirmek için ve/veya artan planlama ve tekniğe dair talepleri karşılayabilmek için en azından bir ortak mimar yer alıyor." (Kohn, 1996)

Buna ek olarak, bugün itibarı ile, ürün ve hizmetlerde genel olarak artan sayıda 'gölge meslek' in (para-profession) devreye girmesi, tasarıma dayalı ürün ve hizmetler için bir istisna oluşturmuyor. Bu, konut yapısı tasarımında artan sayıda iç mimarın yer almaya başlaması; güzel sanatlara dair söylemlerin ve ürünlerin 'sanatçı'ların kontrolüne devredilmesi şeklinde çoğalarak örneklenebilir (Padjen, 1996).

Mimarlık pratiklerinde deneyimlenen diğer önemli bir dönüşüm ise 'müşteri' profilinde olmaktadır. 1970'lerden önce, işveren firmaların "sesi" şirket CEO'ları iken, ilerleyen zamanda CEO'ların yerlerini 'proje müdürleri' almıştır. Tasarım sürecinde CEO ile direkt ilişki içerisinde kurgulanan projelerde, 'patronlar'ın, 'bina'larını, kurumlarının toplum

içindeki uzantıları olarak görme biçimi, hem projelendirme sürecinde aktif rol almalarını, hem de tüm sürecin, ince detaylarına kadar mimari işler kapsamında yürütülmesini sağlıyordu. İleriki dönemde mimarın, ‘muhatap’ olarak, tasarım sürecini deneyimlemekten ziyade, standartları belirlemek ve uygulatmak ile yükümlü, ancak, hayal etme becerisinden yoksun, risk alamayan ve teknik anlamda da otoriteden kısmen yoksun proje müdürlerini karşısında bulduğu yönünde bir kanı oluşmuştur (Padjen, 1996).

Mimarlık dünyası için, büsbütün bir ‘yenilik’ olarak ‘pazarlama’ ise tüm bu saydığımız ‘değişen koşullar’ın reel bir sonucu olarak, dönüşümün asal ayaklarından biridir. Architectural Record dergisinde yayımlanan bir makalede (Kolleeny vd., 2001) mimarlık pratiği ile pazarlama ilişkisine dair tarihsel ve güncel olgular açıkça ortaya konmuştur:

“Tarihsel olarak, pazarlama, sadece küçümsenmemiştir, yasaklanmıştır. Amerikan Mimarlar Enstitüsü (AIA) tarafından 1909’da benimsenen ilk Çalışma Prensipleri (Principles of Practice), mimarları, pazarlamanın en basit biçimlerini dahi kullanmaktan men etmiştir. Mimarlar reklam verememişlerdir –metinde, ücretli tanıtım olarak ifade bulmuştur- hatta yapım esnasında binanın cephesine isimlerini dahi yazamamışlardır. Teklif ve eskizler gibi hizmetleri ücretsiz sunamamış, AIA rehberliğinde düzenlenmediği sürece hiçbir yarışmaya katılamamışlardır.

...1970 öncesinde, firmalar arasındaki rekabete, dolayısıyla da pazarlamaya en önemli engel, firmaları bir diğer firma ile ‘bilinçli olarak’ aynı iş için daha düşük hizmet bedeli üzerinden rekabet etme yönünde yasaklayan kuraldı. Bu kural, AIA’in zorunlu kıldığı ‘ücret cetveli’ ile desteklenmekte idi...”

1971 tarihli TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği madde 7.1 uyarınca, benzer kurallar Türkiye mimarlık pratikleri için günümüz itibarı ile geçerlidir:

“Mimar, proje ve yapı tatbikatındaki hizmetler için gerçeğe aykırı olarak kendisinin kaliteli ve ucuz bina yaptığını ya da zamandan tasarruf sağladığını, ucuz ve süratli hizmet yaptığını ya da buna benzer bir hususu ileri sürerek ilan veremez. Hiçbir şekilde reklam yapamaz.

Her mimar ancak bizzat uyguladığı ve baş sorumlusu olduğu bir yapı uygulamasının sistemini yapının teknik özelliklerini ve uygulama sonuçlarını tevsik ettirmek suretiyle kamuya duyurabilir.” (Ek 1)

Ancak 1960’lı yıllarda A.B.D. Adalet Bakanlığı, çeşitli dallarda yürürlükte bulunan ücret

pazarlıklarını engelleyen kurallar gibi meslek etiği çerçevelerini, ticari sınırlama getirdiği gerekçesi ile soruşturmaya almıştır. Bunun sonucu olarak, AIA öncelikle sınırları gevşeten hükümler uygulama yoluna gitmiş, ilerleyen yıllarda ise tüm sınırlayıcı uygulamaları terk etmiştir (Kolleeney vd., 2001).

Bu ticari açıdan özgürleştirici gelişmelere rağmen, 90'lı yılların başlangıcına kadar mimarlar kendilerini 'satmak' konusundaki isteksizliklerini yenememişlerdir. Ancak, özellikle 'müşteri' profilindeki daha önce değindiğimiz esaslı değişiklikler, 90'lardan sonra 'iş alma'nın muhatapları ve biçimlerini değiştirdiği için, 'pazarlama fikri' mimarlık firmaları için kaçınılmaz hale gelmiştir:

“Bugün itibarı ile, mimarlar aktif olarak pazarlama ile meşgul vaziyettedirler ve bunun için para harcamaktadırlar. AIA'nın yayımladığı 2000/2002 Mimarlık Firmaları Araştırması'na göre, 1999'da mimarlar, ortalama olarak harcamalarının yaklaşık yüzde 7.5'luk bir kısmını sadece pazarlama giderlerine ayırmışlardır. Küçük firmalar (50 çalışana kadar) yüzde 4.2 ile 7.1 arasında; büyük firmalar (50 ve üstü çalışan) yüzde 7.1 ile 8.2 arasında olmak üzere.” (Kolleeney vd., 2001)

Mimarlık etkinliğinin önemli bir diğer dönüşüm noktası ise bilgisayarlaşma sürecidir. Teknoloji, mimarlık pratiğini 'beceriler' ve 'iş süreci ve profesyonel kültür' olmak üzere, iki farklı düzlemde dönüştürmektedir.

1970'lerden 1990'ların ortalarına kadar, PC (kişisel bilgisayar) ve CAD (bilgisayar destekli tasarım) teknolojisinin yaygınlaşması ile beraber; mimarların, belgeleme, çizim, şartname ve diğer yazılı dökümanlara dair becerilerinin dönüştüğü bir süreç deneyimlenmiştir.

CAD teknolojisi ile başarılı bir tanışma döneminden sonra, bugün de gelişimi süren ağ teknolojilerinin uygulanmaya başlaması ve yaygınlaşması ikinci önemli dönüşüm sürecini başlatmıştır. İş süreçlerinde otomasyonun getirdiği yararlarla ilave olarak, sistemlerin entegrasyonu anlamında, yapı endüstrisinin ağ teknolojilerine adaptasyonu, groupware* yazılımlar ve e-ticaret, pratiği eşgüdüm tabanlı hale getirmiştir (Andia, 2002).**

* Groupware: Bir işin parçalarının, aynı anda birden fazla kullanıcı tarafından, ayrı makinalarda yapılabilmesini sağlayan yazılım türü.

** Bu konu ile ilgili detaylı veriler ve sonuçlar, U.C. of Berkeley ve Taisei Corporation/Japan tarafından dört senelik bir incelemeyi takiben; University of Cincinnati tarafından yürütülen, iki sene süren bir mevcut literatürü tarama ve 140'dan fazla A.B.D., Japon firması ve üniversite ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan alan araştırmasında görülebilir.

Bilgisayarlar ve giderek daha sofistike becerileri olan bilgisayar programları mimarlık pratiğinin ‘geleneksel’ yöntem ve anlayışlarını dönüştürmekle kalmamış; mimarlık pratiğine büsbütün ‘yeni’ bir alan eklemiş bulunmaktadır. ‘Virtual’* mimari olarak isimlendirilen, sadece bilgisayar ortamında ‘inşa edilen’ ve ‘deneyimlenen’ bir yapıyı çevre, günden güne daha fazla sayıda mimarı istihdam etmektedir. Bilgisayar oyunları, film prodüksiyonları ve web siteleri mimarların yeni etkinlik alanları haline gelmiştir (Cannell, 1999).**

Akademik ortamda ise CAD programlarının becerileri dahilinde, kimi zaman, mimari tasarımın ‘yapılma biçimine dair’ farklılıklar önerilmektedir. Artık, ışığı, malzemesi ve üçüncü boyutuyla bilgisayar ortamında bir hamur gibi kolayca şekillendirilebilen mimari ‘nesne’, tasarımın aşamalarını ve olanaklarını dönüştürme becerisine sahip hale gelmiştir. Ancak bu görüşe –özellikle profesyonel pratisyenlerden gelen- itirazlar oldukça fazladır. Öncelikle, bu yaklaşımın, tasarım eylemini bir “göz boyama”ya dönüştürmesi ve çoğunlukla, inşa edilemez-ütopik projeler üretme yoluna sokması ilk eleştiri noktasıdır. Buna ek olarak, bu eğilimlerin meslek pratiğini yeni rotalara sokmaktan ziyade, mimarlığı bir “estetik deneySELLİKLER” döngüsüne indirgemesinden şikayet edilmektedir. Bu “kağıtsız mimarlığın” kabullenilme sorunu, son yıllarda projelendirme biçimi olarak bu yaklaşımı profesyonel işlerinde kullanan mimarların, okullarda etkinlik göstermesinin önünün açılması ile aşılmaya çalışılmaktadır (Andia, 2002).

Benzer bir eleştiri noktası, mimarlık pratiği tarafından kısmen ‘içselleştirilmiş’ olduğu söylenebilecek ‘bilgisayar ortamında çizim’ için de bulunmaktadır. Bilgisayarların ve CAD programlarının getirdiği ‘üretkenlik’, döküman sayısı ve niteliği açısından verimi artırmış gibi görünmesine rağmen, getirdiği detaylarda düşünme ve çizme alışkanlığı, bütün ile ilgili kararların ertelenmesine; kopyala-yapıştır etkinlikleri, bitmiş kalitede baskısı alınan çizimlerin aslında birçok yanlış içermesine yol açmaktadır (Allen, 2003).

* Türkçesi yaygın olarak ‘sanal’ sözcüğü ile karşılanan ‘virtual’, kelime içeriğinde –san(mak) kelimesi ile öne çıkan ‘olmayan birşeyin yerine geçen’ çağrışımının tersine- potansiyel oluşu veya tanımlanamayan/biçimlendirilemeyen bir etkiye sahip olmayı karşılayan bir ifadedir. Mimarlık kapsamında da kelimenin not edilen potansiyelinin sıkça gözardı edildiğini not etmek gereklidir.

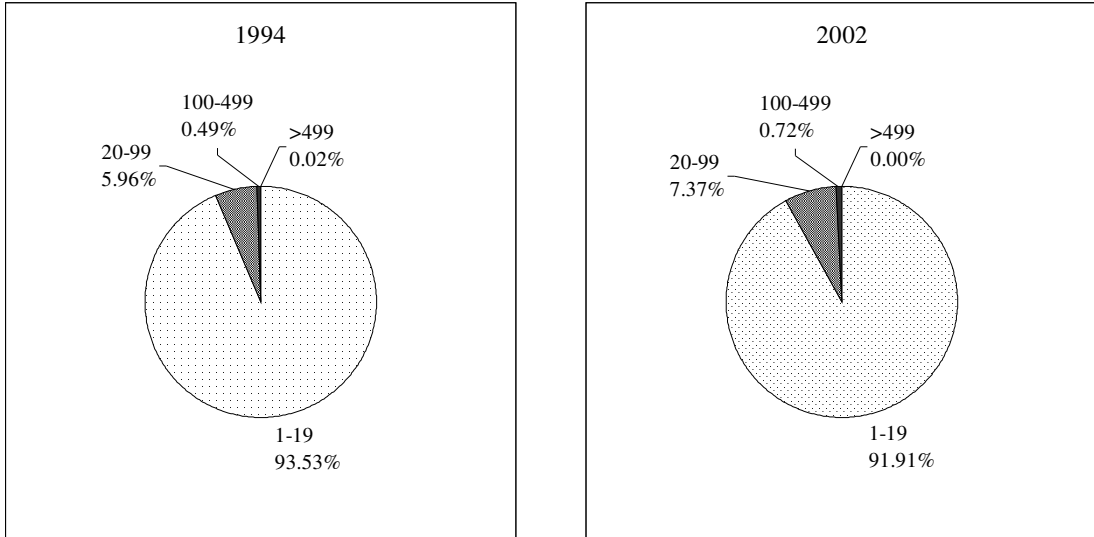
** Sanal bir ortamda üretilen mekansallığın, mimari bir ürün olup olmadığına dair bir not: Halen Blizzard Entertainment adlı bilgisayar oyunları üreten bir firmada Diablo II adlı oyun bünyesinde çalışan 1993 mezunu bir mimar genç, bu işine daha önce çalıştığı mimarlık firmasına (Michael Sechmann and Associates, California) gelen bir başka oyun, Simcity 3000 üzerinde çalıştıktan sonra transfer edilmiştir. E.S.A. (Entertainment Software Association)’ya göre, oyun kullanıcılarının %90’ı 18 yaşının üzerindedir ve yetişkin kullanıcılar, ‘gerçekçi mekanlar’ konusunda son derece hassastırlar ve oyunlar mekan görseLliğinde ‘gerçekçilikleri’ üzerinden önemli derecede rekabet gücü kazanmaktadırlar; dolayısıyla mimarlar, bu alanda ‘alternatif’ değil, özellikleri bağlamında ‘telep edilen’ bir işgücü konumundadırlar.

Tüm itirazlara rağmen, bilgisayarların mimarlık pratiğinde rolü, sürekli olarak artmaktadır. Bilgisayar destekli tasarım teknolojilerinin güncel odağı ise -henüz yaygınlaşmamasına ve araştırma safhasında olmasına rağmen- bilgisayarın, mimari tasarım sürecine aktif olarak katılımını sağlayacak, bir diğer deyişle, ‘tasarım’ eyleminin tüm safhalarını simüle eden ‘yaratıcı’ becerilere kavuşturulmasıdır.*

Dönüşümün sıralanan tüm boyutları üzerinden mimarlık pratiğine dair belirgin bir tablo tanımlaması sebebiyle, mimarlık etkinliğinin firma yapısı ve çalışanlar kapsamında yaşadığı dönüşümlere de değinmek faydalı olacaktır.

Firmalar yakın zaman itibarı ile çok-disiplinli olmaya başlamışlardır. Bu, hem verdikleri hizmetlerin çoğullaşması, hem de ofis içi idari süreçlerin daha önce örneklenen dönüşümler (pazarlama, müşteri ilişkileri, bilgisayarlaşma, projelendirme ve inşaa işlerinin farklı firmalarla eşgüdümlü olarak yürütülmesinin zorunluluğu vb.) gibi sebeplerle bir nevi zorunluluk haline gelmiştir. Bu firmalar, hizmetlerini, sadece peyzaj, kentsel tasarım, koruma ve mühendislikler gibi meslek içi uzmanlıklar olarak kabul edilebilecek alanlara genişletmekle kalmayıp; 1990’lardan sonra, internet sitesi tasarımı, ürün tasarımı, marka danışmanlığı gibi önceki bir dönem için alan dışı kabul edilen hizmetlere genişletmişlerdir (Linn vd., 2004). Ancak bu koşulları sağlama becerisinin çoğu zaman ekonomik, kimi zaman da getirdiği pratik zorluklara bağlı olarak sadece orta ve büyük ölçekli firmalar ile sınırlı kaldığı görülmektedir. A.B.D. örneğinde, üç senede bir yayımlanan AIA Firma İncelemeleri’ne göre, tek başına çalışan mimar sayısı sürekli olarak yükselmektedir (Linn vd., 2004). A.B.D. nüfus idaresi istatistik verilerine göre, küçük ölçekli (1-19 kişilik) mimari ofisler genel paydada ezici bir çoğunluğa sahiptir. Artış, orta ölçekteki firmalarda (20-99 kişilik) gözlenebilir düzeydedir. 100 kişinin üzerinde istihdam sağlayan ofislerde ise sayıca istikrarlı bir artış görülmemektedir:

*Konu ile ilgili kapsamlı bilgiler ve görüşler için Mimar Tuba Kuzgun’un “Bilgisayar Destekli Mimari Tasarım ve Yaratıcılık” konulu tezine başvurulabilir.

Şekil 2.5 A.B.D.'de mimarlık firmalarının istihdam sayıları bazında dağılımları.*

Avrupa inşaat endüstrisi de istihdam rakamlarında (endüstrinin tüm branşları üzerinden) benzer bir durum göstermektedir. E.B.C.'nin yıllık raporlarına göre inşaat endüstrisinin %99'luk bir bölümü küçük ve orta ölçekli girişimler tarafından yürütülmektedir. Buna bağlı olarak bu endüstrinin %80'lik bir bölümü 10 kişinin altında çalışan istihdam etmektedir (Nicholson, 2000).

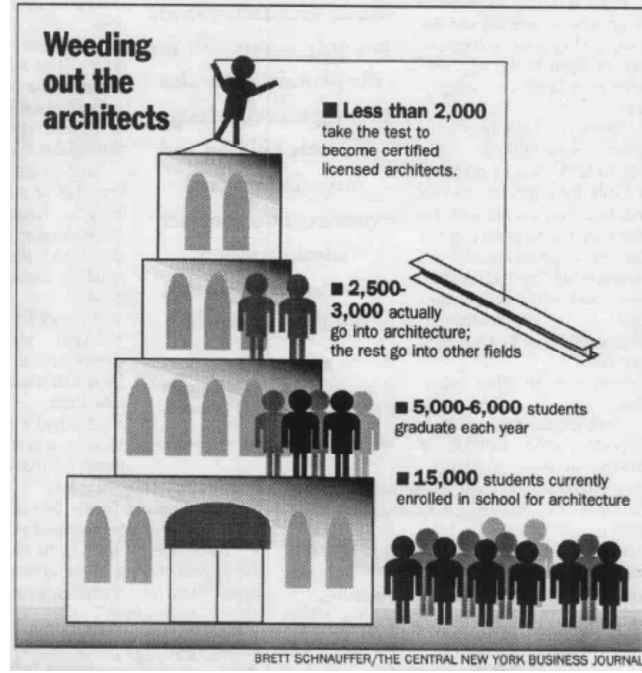
Ancak, kazanç dağılımları gözönüne alındığında, küçük ölçekli mimari ofislerde eğilim giderek 'tek mimarlı' ofislere doğru değişmektedir. Küçük ölçekli ofislerin bütün dağılım içerisindeki oranı büyük değişiklikler göstermemekle birlikte, kira, bilgisayar, yazılım lisansı, maaş, sigorta gibi giderler gelirlere oranlara yüksek kalmakta ve karşılanamamaktadır (Linn vd., 2004).

İstihdam durumundaki bu eğilime paralel bir başka eğilim daha belirlemektedir. Bu da, çalışan mimarların 'klasik anlamda' mimarlık hizmetleri içerisinde yer alma biçimlerindeki değişim ve buna ek olarak, bu hizmetlerden başka hizmetlere kayma eğilimleridir. Tüm değişimlere bağlı olarak, mimarlık hizmetlerine 'geleneksel başlangıç' yöntemi olan 'teknik ressam' rolü ve zamanla 'tasarım yapan' projeci olma beklentileri aşınmaktadır. Örnek olarak, bir mimarlık firmasında, çalışan 310 mimar arasında tam anlamı ile 'tasarım' işi ile uğraşanların sadece 11 kişi olduğu, geriye kalan personelin proje yönetimi, şartname hazırlanması, maliyet hesabı, pazarlama, genel işletme yönetimi, bilgisayar sistem destek işleri gibi görevler

* Grafikler, A.B.D. Nüfus İdaresi (C.B.P.) 1994-2002 yılları istatistik verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

üstlendiklerinden bahsedilmektedir (Kliment vd., 1996).

Bu koşullar ile bağlantılı bir biçimde, mezun mimarların giderek daha az oranda ‘standart’ mimarlık hizmetlerine yönlendikleri, iş arayışlarını ve tanımlarını ‘alternatif’ mimarlık edimlerine yönlendirmeye başladıkları istatistiki olarak görülmektedir (Kropf, 2001).

Şekil 2.6 A.B.D.’de AIA’ye lisanslanan mimar sayısındaki azalmayı temsil eden bir illüstrasyon. (Kropf, 2001)

Bu genel eğilimde, bilgisayarlaşma sürecinde mimari becerilerin yönlenebileceği daha önce değinilen ‘yeni’ alanların ortaya çıkışının ve ‘standart’ mimarlık hizmetlerinin giderek karmaşıklaşan ve zorlaşan lisans/tescil zorunluluklarının caydırıcılığının da önemli bir payı vardır:

“Aynı zamanda, bugünlerde, resmi öğrenimlerini tamamlayan mimarlık öğrencilerinin hepsi de ana-akım mimarlık içine girmemektedirler: artan bir sayıda inşaat endüstrisi ile marjinal derecede ilişkili kariyerlere yönelmektedirler. Ve toplumdaki değişikliklerin, teknolojik ilerlemelerin ve enformasyondaki hızlı büyümenin bir sonucu olarak, mesleğe girenlerin de yaşamları boyunca, bilgilerini ve becerilerini birçok defalar güncellemeleri gerekecektir.” (Nicol ve Pilling, 2000)

Mimarlık eğitim ve lisans süreçleri, A.B.D.'de çarpıcı boyutta bir uygulama ile yürütülmektedir:

“Bu beş-senelik, yüksek lisans derecesi de dahil olunca altı senelik bir süreçtir (eğitim kastedilmektedir). Mezunlar daha sonra, bir mimarlık bürosunda, üç senelik bir stajyerlik dönemi geçirmektedirler. Bu çıraklık döneminin başarıyla tamamlanması ile beraber, zorlu dört-günlük lisans sınavına girmeye hak kazanırlar.

Meslek adamları bu sınavın, en az baronun sınavları kadar, hatta daha çetin olduğunu söylemektedirler. NOMA'ya göre, ortalama bir mimar, sınavı en az iki seferde geçebilmektedir.” (Foster-Simeon, 1991)

2.3 Değişimin Algılanması ve Yorumlanması ile İlgili Saptamalar

Mimarlık pratiğinde gözlemlenen ve deneyimlenen bu değişim süreci, eşzamanlı olarak mimarların ve pratiğin alanında bulunan tüm aktörlerin bu değişimlere ilişkin düşünme ve yorumlama sürecini de beraberinde getirmiştir. Değişim, parçalı ancak yaygın bir zemin göstermesine rağmen; bu değişimlere dair ortaya konan yorumlar, konuları açısından çoğul ve çok, ancak yaklaşım biçimi açısından benzer angajmanlarla yola çıkan, dolayısıyla pozisyon açısından yakın konumlanan bir söylem kümesini tanımlamaktadır.

Öncelikle bu değişimlere dair oluşan söylem kümesinde, belirginleşen, değişime farklı eksenler tanımlayan konulara örneklemeler dahilinde değinmek yerinde olacaktır.

2.3.1 Değişime Tartışma Ekseni Tanımlayan Konular

2.3.1.1 Profesyonelleşme

Meslek pratiğindeki değişimleri profesyonelleşme boyutundan kavramak, iki biçimde gerçekleşmektedir. İlki, değişimlerin, mesleği, zorunlu bir biçimde ‘profesyonelleşmeye doğru adım atmaya zorladığı’ noktasından hareket eder:

“O zaman, mimarları, diğer vasıflı işadamlarının ilkelerinden ayıran ve bir işbirliği ile mimarları birbirine bağlayan temel ilkeler nelerdir? Ve bu ilkelere, neyi garantiye alma karşılığında, rıza gösteririz? Ya da, daha temel bir soru ortaya atmak için, 1990'larda, mimarlar için bir meslek olmak neden bu kadar önemli?” (Scogin, 1996)

Bir görüşe göre, meslekler, yasal olarak onaylanan yargı çerçeveleri ürettikleri zaman, uygulayıcılarını, izin, kontrol ve ayırıştırma yöntemleri ile profesyonel kılmaktadırlar.

Buradan hareketle, profesyonelliğe dair birkaç ana özellikten bahsedilebilir: Öncelikle, profesyonelliğin, özel (herkese açık olmayan) ve uzmanlık gerektiren bir ‘bilgi alanı’ iddiası vardır ve bu, belirli bir eğitim ve çalışma biçimi ile kanıtlanır. İkinci olarak, tüm profesyonellerin beceri ve yetkileri -çalışma lisansları üzerinden her birinin eşit niteliklere sahip olduğu biçiminde- garantilenir. Üçüncü olarak da profesyonellik, topluma hizmet ettiği iddiasındadır. Bu da, profesyonelin kazanç ekseninde düşünme eğilimini gevşetecek etik zorunlulukları beraberinde getirir (Ferris, 1996a).

Ancak mimarlığın, bu anlamda bir profesyonelleşme sürecinde, önemli problemleri olduğu söylenmektedir. Bunlardan en önemlisi ‘mimarlık işleri’ tanımı altında birbiri ile örtüşük bir biçimde duran ve sunulan nesnel/teknik bilgi ile öznel/sanatsal beceri arasındaki ikiliktir (Ferris, 1996a). Bu ikilikte profesyonellik lehine bir tercih yapılması durumunda, *dar da olsa* tanımlanabilecek bir ‘mimarlık bilgi alanı’, mevcut koşullarda zaten çeşitli yapım aktörleri tarafından –daha spesifik ve detaylı olarak- kullanılmakta, geliştirilmekte ve sürekli güncellenmektedir. Teknik yetkinlik alanı, yapı konusundaki farklı uzmanlıklara terk edildiği takdirde ise mimarlık etkinliğinin ‘meşruiyeti’, sanatsal becerinin tanımlanması ve yetkinliğin garantilenmesi ‘tartışmalı’ olacağı için zeminini kaybetmektedir (profesyonellik ekseninden bakıldığında).

Profesyonelliği ele almanın bir diğer biçimi ise mesleğin kurtuluşu için bir ‘yeniden inşa’ modeli olarak ‘profesyonelleşmenin gerekliliği’ yönündedir:

“Eğer pratiğimiz artık başarılı değilse ve ürünümüz toplum tarafından itibar görmüyorsa, ne yapmalıyız? Cevap, benim görüşüme göre, mimarlığın hem sürecini, hem de amacını kapsamakta. Tekerleği yeniden keşfetmemize gerek yok; diğer meslekler de benzer krizlerle yüzleştiler ve bunu mükemmel bir biçimde tespit ettiler.” (Fisher, 1996)

Bu gerekliliğin ‘model meslekleri’ olarak da sürekli olarak ‘tıp’ ve ‘hukuk’ dalları işaret edilmektedir.

2.3.1.2 Teori / Uygulama Karşıtlığı

Mimarlık pratiğindeki son dönem gelişmeler üzerine en yaygın tartışma eksenlerinden biri, akademik/pratik etkinlik alanlarının karşılaştırması üzerinden yürütülmektedir. Bu tartışmadaki motive edici unsurların başında, mimarlık eğitimi ile mimarlık pratikleri arasında gerekli görülen ‘çakışma’ veya ‘uyum’ beklentisidir.

Yapı endüstrisindeki ve mimarlık pratiklerindeki dönüşümlere ‘ayak uydurmaya çalışan’

pratisyenler, artık ‘yeni’ koşullara odaklı bir ‘yeni nesil’ mimarı üretecek ‘yeni bir eğitim modeli’ çağrısında bulunmaktadır. Bu çağrılar, çoğu zaman, pratikte yeni yüzleşilen konuların ders içeriklerine dahil edilmesi yönünde olmaktadır:

“Mimarlık okullarında yapmamız gereken son şey, ayrı ‘yönetim’ ve ‘pazarlama’ dersleri açmak olmalıdır. Bütün öğrenciler, bu konuların tasarım sürecinde nasıl işlediğine dair bütünleşmiş bir eğitim istiyorlar. Yönetim, muhasebe, hukuk veya herhangi başka bir şey üzerine ayrılmış bir ders, yok sayılmalıdır. Eğitimde, pratikte gerçekten neler yapılacağına dair şeylerin içerildiği ve sadece standart bilgi değil, çeşitli konulara dair yaratıcı ve yenilikçi yaklaşımların getirildiği, radikal bir yeniden inşaya ihtiyaç vardır.” (Stitt, 1996)

“Zannediyorum ki, okullar için iki seçenek var. Birisi, kısa, gerçek, ekonomik ve pratik olan, tüm kendini geliştirme ve sanatsal ‘fırfırlarını’ dışlamış, ama öğrencilere yapım, hizmet ve yönetim konularında profesyonel uygulamaya geçmeden önce pratik bir zemin sağlayabilecek bir eğitim modeli. Diğeri ise görselliğe yatkın olanlar [sanatsal fırfırlığa yatkınlık] için mimarlığı şık insan bilimlerinin bir biçimi olarak ele alacak bir model. Bu rotada, mimarlık orta sınıfların refahı için bir oyun alanı haline gelir, en iyi durumda, tasarım, medya, reklam, pazarlama, ‘computer graphics’ gibi alanlara yönelir; en kötü durumda çok bilmiş öğrenciler için bir tür ‘bırakınız yapsınlar’a dönüşür. İyi ya da kötü, zaten bu iki dünyaya girmiş bulunmaktayız; bunlar kesinlikle mimarlığın iki tür gelecek modelini göstermektedirler.” (Saint, 1996)

Özellikle mimarlık eğitimi üzerine üretilen bu ve benzeri söylemlerde teori-uygulama karşıtlığı üzerinden söz almak bir alışkanlık olarak sürdürülmektedir. “İnşa etmek” veya “bina yapmak” –inşa eyleminin tümüyle mimar tarafından yapıldığı yanılması veya saptırmasıyla-mimarlık pratiğinin merkezine yerleştirilmekte ve pratiğe ‘başka biçimlerde’ eklenen tüm mimarlar teorisinin çerçevesinde kabul görmektedir. Bu yaklaşım, giderek, “ben senden daha çok bina yaptım” ile “ben senden daha akıllıyım” (Padjen, 1996) arasındaki bir rekabete dönüşmektedir.

2.3.1.3 İşbirliği ve Disiplinlerarasılık

Yeni uzmanlıkların inşa işi sürecindeki baskınlaşan rolü üzerinden gelişen söylemler, çoğu zaman bir yakınma halini almaktadır:

“Mimarlar bir zamanlar sağ ve sol beyinlerinin yeteneklerinin o eşsiz karışımı ile bu alana başkanlık ederlerken, şimdi sol-beyin fonksiyonlarını terketmeye başladılar. Bütçeleri

hesaplamak konusundaki güvenilmezliklerini keyifle kabul ederken, aynı zamanda teknik otoritelerinden de açıkça vazgeçme istegindeler. Dolayısıyla, müteahhitlerden, mühendislerden ve girişimcilerden mütevellit çeşitli gruplar enkazı kaldırmaktan son derece mutlular. Bu müteahhitler ve mühendisler akıllı ve motivasyonlular, ve ekonomi içerisinde ürünlerden hizmetlere –master planlama ve fasilite yönetim servisleri de dahil olmak üzere- kayarak hayatta kalmayı başarıyorlar. Aralarından birçoğu, belki de geleneksel düşmanlıkları hatırlayarak, mimarları, sıkılarak hoşgörme eğilimindedir, eğer küçümsemiyorlarsa.” (Padjen, 1996)

Bu tip yaklaşımların yaygınlığından yola çıkarak farkına varılabilecek önemli bir nokta, mimarların bu uzmanlaşma sürecinin nedenlerini etüd etmekten ziyade, meseleyi bir mesleki alan kaybı olarak algılamalarıdır. Dolayısıyla konuya ‘yakınma’ üslubundaki yaklaşımın alternatifi de, ancak ‘kabullenme-uzlaşma’ şeklinde oluşturulabilmektedir:

“Şimdi, mimarlar olarak, tasarım sürecine önderlik ettiğimiz veya bunu kendi başımıza yapabileceğimiz mitini yıkmalıyız.” (Nicholson, 2000)

“Bizim ihtiyacımız profesyonel anlamda kapanma değildir, bunun yerine disiplinin sınırlarını genişletmek ve mimarın sentezleyici önderliğinde katılımcıların işbirliğini sağlamaktır. Bu ortak çaba, halkın güvenini kazanmaya ve süreç içerisinde mesleği yenilemeye hizmet edebilir.” (Ferris, 1996a)

Ancak, yeni koşullar bağlamında ortaya çıkan işbirliği fikrini, ‘denemeye değer’ bir ‘olasılık’ olarak daha soğukkanlı bir biçimde gündemine alan örnekler de bulunmaktadır. TIME IT* projesinde, disiplinlerarasındaki işbirliği ve rekabetin eşzamanlı varlığı bağlamında, öğrenci denekler üzerinde, bilgi teknolojilerinin zorunlu araç olarak, ‘diğer’ disiplinlerden öğrencilerin de zorunlu çalışma arkadaşları olarak teste tabi tutulduğu bir program uygulanmıştır. Sonuçlar, işbirliği ve takım çalışması, liderlik, rol, alan gibi kavramların, zannedildiği kadar net sonuçlar, kesin ayrımlar ortaya koymadığına işaret etmekte, belirgin kazanımlara, bir takım kayıpların da eşlik ettiğini göstermektedir. (Howes, 2000)

2.3.1.4 Kamunun Tasarım Sürecindeki Rolü

Değişim sürecinde –tarihi, bahsettiğimiz değişimlerden daha geriye gitmekle beraber- mimarlık etkinliğine, kamusal katılımın değerlendirmesi de yaygın olarak tartışılmaktadır.

* TIME IT: Team-working in Multidisciplinary Environments using Information Technology.

1960'lardan itibaren (dönemin politik eğilimlerine paralel olarak) politik veya askeri liderlere ve ortodoks anlamıyla 'bilgelige' güvenini kaybeden toplum, devletçe lisanslanan ve onaylanan mimarlara da artık kendini teslim etmeme yoluna gitmiştir. Bu dönüşümde, aynı zamanda, yüzyıl başından itibaren başlayan mimari yapı stoğu ile 'halk'ın kurduğu *olası* gerilimli ilişkinin de payı olabilir (Dixon, 1996).

“Bu güvensizliğin ilk dışavurumu, istenmeyen yapım veya yıkımları durdurma yönündeki çabalardı. Ancak vurgu, kısa bir süre içerisinde inşa edileni kontrol etmeye doğru sıçradı. Sonuç, düzenleyici kurumların ve tavsiye niteliğinde panellerin sürekli artması oldu: mahalleli meclisleri, sulak alan komisyonları, kıyı komisyonları diye çoğalarak....” (Dixon, 1996)

“...Eğer insanların ihtiyaçlarına cevap vermek konusunda mimarlara güvenilemez ise, o zaman, yaptıkları iş denetlenmeli, ifşa edilmeli, dikkatle incelenmeli ve halkın çıkarının koruyucuları tarafından düzeltilmeliydi...” (Dixon, 1996)

Kamusal katılım meselesi üzerinden oluşan genel kanı, 90'lara gelindiğinde, bu gelişmelerin, neredeyse, “hiçbir yere, hiç kimsenin yanına, kesinlikle hiçbir şey yapma” (Dixon, 1996) noktasına geldiği yönünde belirtilmektedir. Bu noktada üretilen söylemlerdeki genel yargılar, kamusal katılımın, mimarlık etkinliğini katılım yoluyla zenginleştirmekten ziyade, mimarların üzerine 'kamusal denetim' yoluyla ilave yükler bindirdiği ve başlıbaşına bir iş haline gelen bu 'pazarlık süreçlerinin' bedelsiz olarak yapıldığı şeklindedir.

2.3.1.5 Mimarlığın Alanı ve Rolü

Değişim sürecinde en çok sorgulanan konulardan birisi, çoğunlukla 'mimarlık işinin doğası' olarak ifade bulmaktadır. Konusunu 'mimarlığın alanı' olarak genelledebileceğimiz söylemlerde, vurgu, bu tanımın netleşmesi gerekliliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mimarlığın alanının ve rolünün ne olduğunu tanımlama yönündeki çabalar, öncelikli olarak, bu tanımın şimdiye kadar netleşmemiş olduğu varsayımı ile yola çıkmakta ve bunun sebeplerine odaklanmaktadır:

“Mimarlar, geleneksel olarak, yaptıklarının gerçekte ne olduğunu açıklamak üzerine genel bir isteksizlik içindedirler, bunun yerine yapılarının konuşmasına izin verilmesini tercih ederler. Ne yazık ki, bu suskunluk mesleğin bünyesi içinde eğitim açısından dipsiz bir kuyu yaratmıştır. Bu iletişimsizlik halkın kafasındaki karışıklığa da katkıda bulunmuştur, eğer kuruntu değilse, yapım sürecinde mimarın rolü üzerine.....Öyle görünüyor ki, mimarlık, kendi adına konuşmamaktadır.” (Ferris, 1996b)

“Düşüncelerimizi diğer mimarlara satma yönünde becerikli olmamıza rağmen, diğerlerinin çok azının anlayabildiği bir gizli kod geliştirmiş bulunmaktayız. Biz, sıklıkla, kötü dinleyiciler olarak görülmekteyiz ve buna bağlı olarak da pek ‘müşteri odaklı’ görülmemekteyiz.” (Nicholson, 2000)

“Bugün, mimar olmak konusunda daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar büyük bir belirsizlik vardır. A.B.D.’de, mesleğin, yapı endüstrisindeki yeni rolünü araştırmaya girişmesinin şaşırtıcı bir yanı yok.” (Gutman, 2000)

Alan ve rol tanımını netleştirmenin kolay bir iş olmadığı bilinmekte ve yeni koşullar ile beraber bu işin daha da zorlaştığı düşünülmektedir:

“Bugün, mesleğimiz bu paradokslarla yüzleşmeye devam ediyor, ve başlıca rolünün tamamen toplum ve kullanıcının çıkarları doğrultusunda toplumsal meseleler mi, ya da ilk önceliğinin girişimci müşterisi mi, veya mesleğin başarısı mı olduğu –ki müteahhitten gelecek bir sonraki işe dayalı ekonomik geçimi için, oldukça sınırlı bir katkısı var- konusunda belirsizlik hüküm sürüyor. Mimarlık mesleği yabancılaşmıştır. Meslekler, artan bir şekilde, müşteri ve kullanıcı tarafından reddedildiği ve ticari gerekler ile yürütüldüğü için, artık, ekipbaşı değillerdir.” (Worthington, 2000)

Bir sonraki aşamada ise, mimarlık işinin ‘doğası’ veya mimarın ‘becerileri’ üzerine gelişen söylemler ile karşılaşırız. Bir alan tanımı yapmanın olası yöntemlerinden birisi olarak ‘mimari becerilerin’ ayrıştırılmasına sıklıkla değinilmekte ve hayati önem verilmektedir:

“Mimarın yetenekleri için, herhangi bir zaman, büyük bir ihtiyaç var mıydı? Mimarlar hayal kurmayı bildiklerini söylerler. Ama birçok insan hayal kurma becerisine sahiptir –şair olurlar, film yaparlar, ya da dini modalara merak salarlar. Mimarın olağanüstü yeteneği, hayali gerçek haline getirme becerisidir. Bir mimarın beyni harika bir şeydir –bir zoom lens gibi, bir kent parçasından, ¼’lük bir detay ölçeğe atlayabilme becerisine sahiptir. Bu, bağlamda sıçrayabilme, etkileri çözümleyebilme becerisi, olağanüstü bir yetenektir.” (Padjen, 1996)

“Eğitimimizde, tasarımın merkezi rolü, tabii ki, bizim eşsiz ‘temel’ becerilerimizin geliştirilmesi ve topluma uygun katılımımız için hayatidir.” (Nicholson, 2000)

2.3.2 Mesleki Kriz Yaklaşımı

Mimarlık etkinliğinin geçirdiği dönüşümler üzerine getirilen yorumlar ve geliştirilen argümanlar, önemli görüldüğü oranda eksene aldığı konular itibarı ile çeşitli olmasına karşın,

dikkat çekici bir biçimde, söylem içinde, 'kriz' noktasından hareketleri bağlamında da birbirlerine yakın bir yerde konumlanmaktadırlar. Mimarlık dünyasının ortaya çıkan değişimlerle karşılaşma biçimi bir 'alarm' verme şeklindedir:

“Öncelikle, tasarım profesyonelleri arasında aşikar biçimde bir kriz hissi vardır, mesleğin refahı ya da en azından mesleğin kurtuluşuna ilişkin kaygılar...” (Rowe, 1996)

“Bizimki, yolunu kaybetmiş, varoluşunun özgün nedenini unutmuş bir meslek ve şimdi sonuçları ile yüzleşiyor. Yaşadığımız durgunluğa, bazı şehirlerde yüzde kırklara ulaşan işsiz mimar oranının, son beş yılda ortalama gelirden görülen yüzde onsekizlik düşüşün, artan sorumlulukların, kar oranlarındaki azalmanın veya mesleğin iktidarındaki azalmanın sebep olduğu konusunda ikna olmuş değilim. Ekonomimiz içerisinde, toplum bize birşey söylemek istiyor: o bizim ne yaptığımızı veya hangi değere sahip olduğumuzu bilmiyor.” (Fisher, 1996)

“Bahsettiğim değişim kuvvetleri –mesleklerin itibarının düşüşü, mesuliyet sigortacılarının etkisi, design-build proje alma biçiminin gelişmesi, sadakate bağlı iş ilişkilerinin değer kaybetmesi ve takım çalışması yaklaşımının popüler hale gelmesi- daha güçlü, çünkü hepsi aynı doğrultuda itiyor. Güçlü bir karşı kuvvet olmadığı durumda, mimarlık pratiğine etkileri harab edici olacaktır.” (Sapers, 1996)

Aslında, 1965 tarihli bir metin, mimarlık dünyasının, nitelik ve nicelikten bağımsız olarak 'değişim'in her biçimi için, neredeyse her zaman, benzer 'alarmlar' verme alışkanlığında olduğu izlenimini vermektedir:

“Bugünün mimarları, mesleklerini tarihte daha önce görülmemiş biçimdeki bir dünyada icra edecekler gibi görünüyor. Bu dünya, teknolojiye devrimci ilerlemelerin, patlayan nüfusun, daha önce hayal bile edilemeyen derecedeki karmaşıklığın dünyası. Hızın, bilgi ve 'know-how'daki büyük ilerlemelerin dünyası. Büyüyen toplumsal problemlerin ve ağır ilerleyen toplumsal cevapların dünyası.....Bilim adamının kabul ve itibar gördüğü, ama sanatçının bilim adamından soğuduğu bir dünya. Bir düzen arayışı içinde, ama anlaşılabilir, parçalanmaya mahkum bir dünya.” (Hunt, 1965)

Dolayısıyla, muhtemel 'kriz'in 1965 yılında öngörülebilmesi de şaşırtıcı olmamalıdır:

“Toplum, meydan okumaktadır. İnsan çevresini tasarlamak için sorumluluğu alacak birisi gerekmektedir. Müşteriler yapıları ve çevreleri için daha geniş ve eksiksiz hizmetlerin beklentisi içindedirler. Hizmet için fırsat vardır. Bu beklenti, öncelikle mimara ve onun yetenekli ve yaratıcı uzmanlar grubuna yönelmiştir. Beraberindeki sorumlulukları da

üstlenmeye razı ise, fırsat onundur. Değilse, toplum, cevapları bulmak üzere başka yerlere bakacaktır. Mimar için bir alternatif vardır. Eğer tüm insan çevresinin yaratılması işine bulaşmak istemiyorsa, sınırlı hizmetler verdiği, diğerlerinin bütünsel problemler üzerinde kontrol sahibi olduğu, daha güvenli bir noktaya çekilebilir. Böyle bir rota mümkündür ancak pek olanaklı değil. Birçok mimar bu konuda derinden endişeli; pek çok firma zaten halihazırda büyük problemler ile uğraşmakta.” (Hunt, 1965)

Türkiye mimarlık ortamı ise değişimleri, ağırlıklı olarak ‘küreselleşme’ bağlamında değerlendirmeyi tercih etmekte ve bunu iki koldan gerçekleştirmektedir. Birincisi, küreselleşmenin yapılı çevre üzerindeki etkisi üzerinden gelişmektedir ki, bu, mimarlık etkinliğini *sadece* yapılı çevrenin biçimleri ve bunun kent ve toplum üzerindeki etkileri üzerinden değerlendirme alışkanlığının olağan bir sonucu olarak değerlendirilebilir.* Güçlü bir ‘kriz’ haykırışının eşlik ettiği değerlendirme eksenini ise hizmetlerin serbest dolaşımı çerçevesinde oluşmaktadır. Küresel etkinliklerin ‘yerel’ alana doğru hızlı kayışı, kaçınılmaz olarak Türkiye’deki mimarlık etkinliğine de uzanacaktır. GATS** anlaşmaları dolayısıyla meslek etkinliklerini Türkiye içerisinde ‘yerli’ mimarlar ile paylaşacak ‘yabancı’ mimarların ve firmaların ‘gelişi’, *yerli* mimarlık ortamının yaygın bir kesimi tarafından, tek ve çok güçlü tehdit olarak algılanmaktadır (GATS anlaşmalarını ve yaratacağı etkileri, olumlu bir perspektiften karşılayan kesim ise, hizmetlerdeki değiş-tokuşun olumlu etkilerini yerel mimari hizmetlerin ‘uluslararası standartlara uyum sağlamaya zorlanması’ açısından ele almaktadır):

“Değişen dünyada mimarlık mesleğinin uygulanışı sadece değişmekle kalmayıp, mimarlığın uygulama alanı ise özellikle geri kalmış ülkelerde daralmaya devam etmektedir. Bu haliyle mimarlık hizmeti “yapılabilir” olmanın dışına doğru hızla itilmektedir. İçinde olduğumuz ve son yıllarda görmezden gelemeyeceğimiz meslek krizi, ne ülkemizin ekonomik-siyasal krizinden ne de dünyanın ‘yeniden yapılanma-küreselleşme’ krizinden bağımsız değildir. Birbirini etkileyen ve çoğaltan bir ilişkiyle bütün alanlarda sürdüğü gibi, meslekler pratiğinde de devam etmektedir.” (Kıvırcık, 2003a)

* Arredemento Mimarlık Dergisinin 2000 yılı Ekim sayısında dosya konusu olarak seçilen “Mimarlık ve Küreselleşme” başlığı altındaki değerlendirmeler, buna bir örnek olarak incelenebilir.

** GATS (General Agreement on Trade in Services): Dünya Ticaret Örgütü’nün 1995 yılında yürürlüğe koyduğu bir anlaşmadır. Bu anlaşma, mevcut çokuluslu ticaret sistemini, hizmetlere genişletmek amacıyla oluşturulmuştur.

Bu 'kriz' yaklaşımı, çoğu zaman farkedilebilir ancak yüzeysel bir 'küresellik' karşıtlığı söylemi ile bütünleşmektedir:

“Küresel sistemdeki “serbest dolaşım”, sözleşme geleneği, asgari ücret listeleri ve haklarıyla ‘belli’ bir gücü olan emek kesimini (maddi olmayan üretimde yer alan her kesimden küçük ölçekli işletme ve serbest çalışan...) bu özelliğinin dışına itmek, emeğin bir sözleşmeye dayalı olarak sunulduğu ve karşılıklı dengelerle sürdürülen mekanizmasını emek cephesi –ve onun bileşeni hizmetler alanı- aleyhinde bozmayı hedeflemektedir. Bu durumda bir sözleşmeye bağlı olmayan, alt değerleri sosyal politikalarla desteklenip saptanamayan yeni bir ‘ücret’ sistemi içinde ağırlıklı “evde üretim”, “parça başı çalışma”, “yarım gün çalışma”, “iş olduğunda çalışma”, “boşa çıkarma” ve benzerleri gibi sermaye için dahice sayılabilecek bir noktanın uygulaması arzulanmaktadır.” (Kıvırcık, 2003b)

Değişen koşulları 'kriz' yaklaşımında algılamamakla beraber, bu yönde uyum çalışmaları yapmayı tercih eden azınlık bir pratisyen grup da bulunmaktadır:

“Mimari bürolar teknolojide hızla meydana gelen gelişmelere ve küreselleşme sürecine paralel olarak büyüyen rekabet ortamının gerektirdiği değişikliklere/yeniliklere kendileri adapte edememektedirler. Bu gelişmelerin farkında olan ve kendi stratejik hedeflerini “küresel ortamda kendi alanlarında lider olmak” olarak belirleyebilen sınırlı sayıda orta ve büyük ölçekli bürolar ise kendilerini uluslararası platformda rekabet edebilecek standartlara adapte etmeye çalışmaktadırlar. Türkiye’de sınırlı sayıda mimari büronun küresel ortamda rekabet edebilmek için kendisine adapte ettiği ve diğer endüstrilerin hızla geçiş yaptığı ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi’nin uygulamalarında çeşitli sıkıntıların yaşandığı gözlenmektedir....” (Cansever, 2000)

Bu sıkıntıların yoğun olarak, mimarlık pratikleri için biçimselliği anlamında ‘yeni’ sayılabilecek personel eğitimi ile tüm faaliyetler için detaylı kayıt tutma zorunluluklarının, zaman ve para açısından getirdiği ‘ekonomik yük’te yaşandığı; kimi zaman ise mimarlık hizmeti veya ürünü için anlam taşımayan bazı kriterlerin zorunlu kıldığı ‘mantıksız’ işlemlerde görüldüğü söylenmektedir (Tabanlıoğlu Mimarlık ve Danışmanlık Firması’na ISO 9001 Kalite Güvence Sistemi Standartları çalışmaları kapsamında getirilen ‘mantıksız’ zorunluluklardan bir örnekleme: proje hazırlanırken bilgisayarda yapılan metrik ölçülerin doğruluğunun [metrik ölçü standardının], autocad çizim programının her altı ayda bir silinip yeni baştan yüklenmesi ile sağlanması). Olumlu beklentilerin ise, sürekli olarak ‘yabancı firmalar tarafından tercih edilmek’ (Cansever, 2000) olarak ifade bulması düşündürücüdür.

Dolayısıyla, yeniliklerin bu 'biçimsel' kabullenilişinin, 'değişim süreci' ile ilişkilenmek ve yeni olanakların izini sürmekten ziyade, 'olası' sonuçlara karşı 'önlem' alma yoluna gitmek olduğu düşünülmelidir.

3. MİMARLIĞIN VE MİMARIN YOL HARİTASINI BELİRLEMEK

3.1 Kriz Fikri ile Kurulan Mesleki Angajman ve Kabuller

‘Kriz’ kavramı, kısaca şöyle tanımlanmaktadır: olaylar içerisinde, dönemeç noktası ya da sonuca götüren. Daha farklı bir ifade ile, ölüme ya da iyileşmeye doğru evrilebilecek an. Dolayısıyla, ‘kriz anı’nın sürecin başında ya da sonunda yer almadığını; ‘kriz’ yaklaşımının süreç adına bir tür ‘doğrusallık’ tanımladığını; bu doğrusallık sayesinde ‘önceki hale dönme’, ‘sona erme’ veya ‘sonu erteleyecek bir başka doğrusallığa doğru çatallanma’ şeklinde üç olasılık barındırdığını önerebiliriz.

Mimarlık dünyasının ‘meslek pratiği’nin ‘yeni/dönüşmüş halleri’ ile yüzleşme biçimi olarak ‘mesleki kriz’ kavramı ise, ‘kriz’ yaklaşımının olasılıkları açısından bir istisna oluşturmamaktadır:

İlk olarak, meslek adına bir ‘kriz’ tanımından hareket edebilmek için, mesleğin bir ‘normal hali’ söz konusu olmalıdır. Bu ‘mesleki normallik’ halinin tanımı, geriye referans verilerek yapılmak zorundadır. Bu tanım yapıldığı andan itibaren, ‘kriz anı’ ‘normal’ halinden özellikleri bağlamında ayrıştırılarak tanımlanabilir hale gelir.

İkinci olarak, adı üzerinde, ‘kriz hali’, ‘an’ kavramı ile noktasallaştırılır. ‘Kriz hali’, üzerinde durduğumuz bir ‘an’ olarak kavramsallaştırılır. Çünkü ‘kriz’ tanımının tüm motivasyonu o ‘an’dan bir an önce kurtulmak üzerinden oluşturulur. Kısacası ‘kriz’, beklentilerin içerilebileceği bir alan tanımlamaz. Tüm beklentiler -olumlu veya olumsuz-, kriz dışı/sonrası durumlar için oluşturulur.

Üzerinde durup, değerlendirme yaptığımız ve gideceğimiz yönü tayin ettiğimiz bir ‘an’ olarak ‘kriz’ aynı zamanda ‘idealize’ edilen bir ‘an’dır. O ‘an’, aynı anda, olası bütün problemlerle yüzleşilip; çıkış için kararların, tepkilerin, eylemlerin –doğru veya yanlış- seçildiği bir ‘ideal’ mücadele sahası olarak tasavvur edilir. Dolayısıyla, içinde bulunulan koşullar ‘problem’, öne sürülecek düşünceler ‘çözüm’ olarak ifade edildiğinde, çoğunlukla ‘mevcut bir kriz’ saptaması da buna eşlik eder.

Sıkça bahsi geçen mimarlık ‘meslek krizi’, ‘kriz’ kavramı üzerinden yapılan tüm bu saptamalar eşliğinde, öncelikle geriye dönük olarak ‘makbul’ bir meslek pratiğinin bir zamanlar ‘var olduğunu’ koşulluyor:

“Bir zamanlar, uzun bir zaman önce, tasarım pratiği, mimarın tüm işin sahibi olarak, parçaları

danışman ve yüklenicilere dağıttığı eksiltmeci bir süreçti. Şimdi ise katmacı mimarın rolü, yapım koordinatörlerinin önündeki birçok kırıntıdan sadece biri.” (Padjen, 1996)

Bu noktada, mimarlık mesleği için bahsi geçen ‘olumlu’ ya da ‘makbul’ özelliklerin, -söylem sahibine göre çeşitleneceğini, bu yönde bir uzlaşımdan bahsedilemeyeceğini saklı tutarak- ortak bir angajman biçimi olarak not edildiğini belirtmek gerekir.

Benzer şekilde, ‘mesleki kriz’ saptaması ile eşzamanlı olarak iki kavramın daha ortaya çıkması kaçınılmazdır: ‘mesleğin kurtuluşu’ ve ‘mesleğin ölümü/yok olması’.

“Eğer mesleğimiz kurtulacaksa, kamu hizmetini birinci misyonu olarak görmek zorundadır.” (Fisher, 1996)

“Eğer mimarlar bilgi teknolojisi üzerine uygun bir eğitim sayesinde, bilgiye ulaşma ve bilginin dağıtımını amacıyla bilgisayarları kullanırlarsa, tasarımın bütünü kontrolünü – endüstri öncesi dönemde olduğu gibi- yeniden ele geçirebilirler ve inşa sürecindeki değerlerini güçlendirebilirler.” (Pollalis, 1996)

‘Mesleki kriz’ kavramına içkin bu özelliklerin ardından, kriz fikri paralelinde oluşan ‘mimarlık mesleğine dair’ kabullerin izi, bu yönde yoğun olarak kullanılan kavramlar dağarı üzerinden takip edilebilir:

Mimarlığın alanı

‘Mimarlığın alanı’ kavramı, mesleğin hangi sınırlar dahilinde iş gördüğünü anlatmanın ‘uzlaşılmış ifade biçimi’dir. Mesleğin tanımını yapmanın yollarından biridir ve ‘kriz anı’nda, sürekli olarak ‘doğru’ tanımı aracılığıyla, mesleğin ‘hayatın içerisinde tuttuğu yer’ üzerinden *edilgen* pozisyonu oluşturulmaya çalışılır.

Mimarlığın rolü

‘Alan’ tanımına benzerlik göstermesine karşın, mesleğin, ‘hayatı yönlendirmedeki rolü’ üzerinden *etkin* pozisyonunu oluşturur. Mesleğe atfedilen görevler, etik ve toplumsal yükümlülükler, mesleğin işlevselliği gibi unsurlar bu ‘rol’ tanımı altında yer alır ve nihai olarak ‘mimarlığın ve mimarın gerekliliği’ yönündeki yargıyı inşa etme niyetini güder.

Mimarlığın doğası

Mesleği, mesleğe ‘içkin’ özellikler bağlamında tarif etme denemesidir. Bu yolla, mesleğin uygulanma süreci ve meslek sahibinin bilgi ve becerileri, diğer pratik ve pratisyenler ile

sıradan insanlardan ayırıştırılarak ‘meslek’ tanımı muhafaza edilmeye ve ‘bilgi/beceri asimetrisi’ korunmaya ve güçlendirilmeye çalışılır.

3.2 Kriz Saptamasındaki Problemler ve Çelişkiler

Mimarlık meslek pratiği adına işaret edilen dönüşümlerin ‘kriz’ çatısı altında algılanışı ve tüm söylem ile eylemlerin, bu kriz yaklaşımı bünyesinde oluşturuluyor olması, problemleri ve çelişkileri bağlamında bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Genel bir problem olarak tanımlanabilecek ilk nokta, dönüşümlerin ‘mimarlık dışı’ etkenleri sürekli olarak ifade edilmesine karşın, bu dönüşümlerin, son derece ‘dar kapsamlı ve mesleki’ bir değerlendirmeye tabi tutulması alışkanlığıdır. Dönüşümlerin, meslekler için vereceği sonuçlar, mutlaka birbirinden farklı biçimlerde ortaya çıkacaktır. Ancak somut verilerden, değerlendirme aşamasına geçildiğinde, birçok verinin “küreselliği” önemini kaybetmekte; değerlendirme ve ‘çözüm’ alanı olarak mimarlık bünyesini seçmek yönünde bir istikrar gözlenmektedir. Değerlendirmelerde, diğer disiplinlerin bu ortak ‘küresel’ etkileri nasıl deneyimlediğine dair bir ‘merak’ın bile izini sürmek zor görünmektedir.

Dolayısıyla, öncelikle, bu dönüşümlerin büyük bir kısmının, meslek pratikleri dışında da - gündelik yaşamın içerisinde gömülü olarak ve diğer profesyonellerin mesleki pratiklerinde eşzamanlı olarak deneyimlendiğini not etmek gerekir:

“Profesyonellerin, yaptıkları iş ile ilgili olarak giderek kafaları karışıyor. Bunu tıpta görüyoruz. Doktorlar, artık, sadece kendi hastalarını teşhis ve tedaviden sorumlu değiller. Büyük bir çoğunluğu, birçok yeni uzmanlığı içeren–koruyucu hekimlik, tedavi sonrası bakım- veri hizmetlerinden oluşan, hasta bakımı genel yönetimine dair işler yürütüyor (Hirschhorn 1997:2). Bu, hukuk mesleği için de geçerli: avukatlar artık, muhasebecilerin ve yönetim danışmanlarının rolüne soyunuyorlar, zira bu işlerle (muhasebe, yönetim) ilgili firmalar avukatları işe almaya ve hukuk hizmetleri vermeye başladılar. En büyük beş uluslararası muhasebe firması, artık dünyanın en büyük hukuk firmaları arasında yer alıyor. Avukat ve doktor bireyler, ortaya çıkan bu yeni sistemlerin içinde nereye uygun geldiklerini, kendilerine soruyorlar” (Gutman, 2000)

Aslında, temel olarak, “yeni dünya düzeni”nin istisnasız bir biçimde tüm ‘iş’ pratiklerini karmaşık bir biçimde dönüştürmeye başladığı ve bunun sürdüğü; mimarlığın da bir istisna oluşturmadığı ortadadır. Bu dönüşümlerin etkileri bakımından problemi ortaya koyan esas nokta, mimarlık pratiği üzerine bu bağlamda geliştirilen tüm söylemlerin *otonomize* olmasıdır.

Dönüşümlerin tüm nedenlerinin kapsayıcı bir ‘dışsallık’ ile ifade bulduğu söylem kümesi, ironik bir biçimde mimarlık mesleğine konsantre olmaktadır.

Bu temel problemin, ‘doktorlar ve avukatlar’ özelinde istisnai değerlendirmeler (Fisher, 1996) ile zaman zaman ortadan kalktığını gözlememize karşın; özellikle bu iki mesleğin seçiminin, sadece ‘profesyonelleşme’ konusu kapsamında tartışmaya katılımı ve bu iki meslek grubu dışında, dönüşümler bağlamında başka hiçbir meslek veya iş grubu ile kıyaslama veya paylaşım olanağının araştırılmaması, problemin geçerliliğini güçlendirmektedir.

Genel bir diğer eleştiri noktası olarak, diğer birçok mesleğin (inşaat endüstrisinde yer alan ve yeni koşullardan çok benzer biçimde etkilenen inşaat mühendisliği de dahil olmak üzere), tüm bu dönüşümleri neden bir ‘mesleki kriz’ kapsamında değerlendirmedeği ‘önemli soru’su da atlanmamak zorundadır. Zira birçok meslek –neredeyse tüm iş kolları- ‘iş’in niteliğinde, paylaşımında, dağılımında, karşılığında, benzer olmasa da, *benzer güçte* dönüşümlere eş zamanlı olarak tabi olmaktadır, ve yine benzer biçimde ‘yeni’ koşullar büyük çoğunluk için zorlayıcı ve can sıkıcıdır. Ancak mimarlığın tersine, bu zorlayıcı koşullar, hiçbir mesleği veya iş kolunu ekonomik bağlamı dışında bir ‘varlık’ veya ‘tanınma’ krizine sürüklememiştir. Mimarlık dışındaki tüm disiplinler, yeni koşullar bağlamında ekonomik olarak ayakta kalmanın biçimlerini, yine ekonominin dinamiklerini ve olası geleceğini gözlemleyerek deneme ve oluşturma halindedirler.

Mesleki kriz yaklaşımı, dönüşümün, daha önce değinilmiş olan biçimleri üzerinden değerlendirildiğinde, önümüzdeki tablo biraz daha belirginleşmektedir:

İnşaat sektörü ve ilgili faaliyetlerin miktarı ve bütçesinde, ekonomide 90’lı yıllardan başlayarak gözlenen değişimlere bağlı olarak görülen bir daralma ve doğal bir sonuç olarak düşük istihdam ve işsizlik:

İnşaat sektöründeki daralma ve inşaat sektörünün ekonomik gelirlerdeki payının azalışı, çok sayıda disiplini barındıran ve çok sayıda insanı istihdam eden bu sektör için topyekün bir ‘ekonomik kriz’in habercisi olmak durumundadır. Bu ekonomik anlamda olumsuz koşullardan inşaat sektörü yatırımcılarının ve genel yüklenicilerinin etkilenme oranına kıyasla mimarlık hizmetlerinin etkilenme biçimi oldukça minör düzeyde ve dolaylı olmak durumundadır. Buna rağmen inşaat sektörünün bir ‘kriz’in içinde veya eşiğinde olduğuna dair bir yaklaşım şu an için sözkonusu değildir. Değerlendirmeler, inşaat sektörünün majör aktörleri tarafından, ürünlerden hizmetlere kayan ekonominin yeni getirilerinin sektör açısından neler olabileceğinde ve bu anlamda izlenebilecek politikaların ve stratejilerin

araştırılmasında yoğunlaşmaktadır. Mimarlıkta ‘kriz’ eksenindeki değerlendirmelerde bu yönde bir yaklaşım gözlenememekte; benzer stratejik arayış veya yönelmeler ise dayandıkları piyasa koşulları ve ‘sonuç ürünleri’nin kalitesi çerçevesinde ‘mesleki’ olmamakla suçlanmaktadır.

Genel nüfusa oranla, mimar mezun sayısının sürekli bir artış göstermesi yoluyla işsizlik oranlarının istikrarlı artışı:

Mezun mimar sayısının, mimari hizmet ihtiyaçlarına karşılık gelen istihdam sayıları ile (bu durum, ülkelerin çoğunluğu için geçerlidir) çakışmadığı, reel bir veridir. Ancak, meseleyi bu konuyu merkeze alarak gerçekleşen tartışmalar, hiçbir zaman, mezun sayısının, hizmet ihtiyacına uyarlanması önerisini getirmemektedir. Kaldı ki, geleneksel mimarlık pratiklerine giriş yapmayan mezunların bir çoğu, kariyer arayışlarını istihdam olanaksızlıklarından kaynaklanmayan, daha çok mimari pratikler ile ilgili çekincelerine bağlı motivasyonlarla, alternatif alanlara yönlendirmektedirler. Bunlara rağmen, mimarlık hizmetlerinin ‘daralan’ piyasasının ‘genişletilmesi’ne yönelik öneriler, halen bu düşük istihdam ve işsizlik noktasına bağlanarak gerekçelendirilmektedir.

Emeğin karşılığının düşmesi (hizmet bedellerinin –görece- düşüşü ve ücretli emeğin karşılığının düşmesi olarak iki koldan):

Mimari hizmet bedellerinin –görece- düşüşü, hem hizmet kapsamına giren etkinliklerin çoğalması ve artması, hem de “yüksek-değerli” hizmetlerin tasarım-inşa çekirdeğinin dışında (öncesinde ve sonrasında) yer almaya başlamasından kaynaklanmaktadır.* Dolayısıyla tartışmalarda öne sürüldüğü gibi, mimari hizmetlerin kalitesindeki olası bir düşüşten değil, tersine mimari hizmetlere eklemlenen ‘diğer’ hizmetlerin giderek inşa işleri süreçlerinde majör etkinlikler haline gelmesinden dolayı, yapım sürecinde ‘klasik anlamıyla’ mimari hizmetlerin ‘payı’nın azalması sözkonusudur. Görüleceği gibi, bu düşüşte mimari hizmetlerin ‘kalitesi’nin rolü ihmal edilebilir düzeydedir ve giderek katılaştan mimari yönetmelik ve tüzüklerin (uluslararası akreditasyon çalışmaları, yerel kayıt/lisans zorunlulukları ve hizmet içi eğitim programları, ‘hizmet kalitesi’ eksenli bir uzlaşım alanını tanımlar) kaliteyi yükseltmeye dair verdikleri güvencelerin ‘hizmet pay ve bedellerindeki’ düşme eğilimlerini değiştirme yönündeki iddiaları, ‘hizmet kalitesi’ni esas aldıkları sürece temelsizdir ve iş

* Master planlama ve emlak stratejileri, stratejik bilgilendirme, tercih değerlendirmesi ve yürürlükteki fasilitelerin yönetimi gibi mimari hizmet dağarcığına yabancı ‘yeni nesil’ hizmetler, “yüksek-değerli” hizmetler olarak anılmaktadır (Worthington, 2000).

görmemektedir.

Mimari hizmetlerde ücretli emeğin karşılığının düşmesi ise, daha önce değinildiği gibi, inşaat sektörünün genel gelirlerdeki payının azalmasına karşın, özellikle büyük ölçekli mimarlık firmalarının bu gidişatın tersine istihdam sayılarını artırma yönündeki ters tepkisine dayandırılabilir. Bu noktada, mimarlık firmalarının hizmetlerini ‘ekonomik kaygılar ile’ genişletme şeklinde verdikleri refleksin, koşullara oranlandığında *abartılı ve tehlikeli* olduğu yönünde bir eleştiri yapılabilir*.

İnşa sürecinin, malzeme, teknik ve araçların “çoğalması”ndan dolayı karmaşıklaşması, dolayısıyla inşa sürecinde uzmanlaşmanın da paralel olarak artması.

Mal ve hizmet üretimi, sadece inşaat sektöründe değil, diğer tüm sektörlerde, sürekli bir biçimde karmaşıklaşma ve çoğalma eğilimindedir. Aslında bu eğilim dünya tarihine dair yapılabilecek en masum ‘genellemelerden’ birinden kaynaklanmaktadır. Dünya, bilgimiz dahilindeki tarihi boyunca, sürekli olarak nesnelere, imgelerin, herşeyin karmaşıklaşma ve çoğalma (sadece sayıca değil, aynı zamanda çeşit olarak) eğiliminde olduğu bir yerdir. Bu eğilimi, mimari hizmetlerin geleceği açısından bir ‘kriz faktörü’ olarak değerlendirme alışkanlığı problemlidir, zira yapım tarihindeki benzer bir ‘uzmanlaşma’ dönemi sonucunda ‘mimarlık hizmetleri’ adını verdiğimiz ‘meslek’ ortaya çıkmıştır.

Sürekli olarak çoğalan uzmanlık alanları ve tanımları ile, mimarın inşa sürecindeki ‘tasarımcı’ rolü ve alanındaki daralma.

Aslında, inşa sürecinde, halihazır durumda, mimarın ‘tasarımcı rolü’ne aday herhangi bir meslek grubu veya işkolu görünmemektedir** . Zaten, ortaya konan tartışmalarda, ‘tasarımcı rol’ ve ‘tasarım alanı’ndaki daralmadan söz açıldığında, yeni meslekler (gölge meslekler olarak ifade bulmaktadır) -daha önce mimarlık bünyesinde iş gören ve zamanla mimarlık hizmetleri içerisinde oluşmuş ve meslek camiası tarafından ‘onaylanmış’ ayrışmalardan

* Bu konudaki kaygılar, AIArchitect’in 2002 Mart sayısında Economics başlığı altında istatistik verilerle ortaya konmuştur.

** Mimarın inşa sürecindeki ‘tasarım’ etkinliğine duyulan ihtiyacın sebepleri ve biçimine dair bir alıntı: “Yönetim düşüncesinin gücü (Allinson 1993), karmaşık problemleri, yönetilebilir bileşenlerine ayrıştırarak uysallaştıma yönündeki becerisinden kaynaklanır. Kusuru ise, parçaların yönetilebilirliğine karşın, bütündeki uyum kaybedilmiş olur. Tasarım eğitiminin gücü, kaostan –seçenekleri açık bırakarak- bir biçim üretmek ve tümel çözümler sunmak yönünde bir düşünme biçimi aşılmasıdır. Müşteriler ve inşaat endüstrisi, sezgisel olarak, mimarların projeye getirdikleri parlak fikirlerin farkındadırlar. Başlangıç tasarım olmadan, yönetecek veya inşa edecek birşey de yoktur.” (Worthington, 2000)

türeyen iç mimarlık, peyzaj mimarlığı, kentsel planlama vb. gibi –mesleğin alanını ve rolünü daraltma suçlaması ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Buna daha güncel yenileri (proje ve şantiye yönetimi, malzeme bilimi, yapım teknolojileri vb.) eklendiğinde –ki bu işler de mimari hizmetler kapsamında kabul edilegelmiş, ancak ‘profesyonellik’ arayışları paralelinde uzmanlıklarının türemesi kaçınılmaz hale gelmiştir-, mimarlık pratiğini ‘yapı tasarımı’ yaklaşımı ile özetleyen mimarların tepkileri, sürecin bizzat yaratıcı ve aktörleri olarak, anlaşılabilir bir şekilde, artmaktadır. Bu noktada yakalanabilecek temel çelişki, tüm bu hizmetleri hala mimarların veriyor olmasıdır. Demek ki ‘mimarlık’, pratisyenlerinin gözünde, bu ‘yan’ uğraşlar ile buluşmayan ‘marjinal’ bir yerde tanımlanmaktadır.

Mimar-müşteri ilişkisinde, müşteri profilindeki –muhataplar, yaklaşım ve beklentiler açısından- önemli değişiklikler sebebiyle yaşanan dönüşüm.

Mimarlık hizmetlerinin ‘talep’in içeriği ve muhataplarına bağlı olarak geçirdiği dönüşümlere yönelik yorumlar, bütünüyle olumsuz bir perspektif tanımlamaktadır. Sermaye ilişkilerine doğrudan bağımlı biçimi ile ele alınan ‘mimari pratik’, bir taraftan bu ilişkiden maksimum faydalanamamanın sıkıntılarında sürekli olarak şikayetçi konumda iken (mimari hizmetlerin değerinin düşmesi, inşa sürecindeki rolün daralması gibi bahsi geçen meseleler üzerinden), diğer yandan ‘yeni’ sermaye ilişkilerinin dayattığı ‘yeni biçim ilişkiler’i kıyasıya eleştirmektedir. Mimarlık pratisyenleri, yeni işveren profilini ve beklentilerini, retrospektif bir bakış açısıyla reddetmekte, eski ‘patron’ kimliğine, ‘tasarımın kalitesine olumlu etkileri’ açısından özlem duyulduğunu dile getirmektedirler (Padjen, 1996). Dolayısıyla, mimarlık pratiğindeki değişimlere dair söylem, işveren profilindeki değişimler ekseninde, hem tümüyle sermaye ile ilişkili dar bir ‘pratik’ anlayışından kavranmakta, hem de sermayenin ‘yeni’ biçimini ve koşullarını beğenmeme hakkını ‘meslek adına’ *doğal* bulur gibi görünmektedir.

Mimari pratiklerin, ekonomi ile beraber küreselleşmesi sonucunda, “üretim safha ve niteliklerindeki” dönüşümler

Yönetim uzmanları, son yıllarda, firmaların yeni piyasaların sürekli değişim yönündeki hareketlerine, büyük kadrolu firmaların *artık* uyum sağlayamayacağı yönünde görüşler öne sürmektedirler. Öneriler, güçlü ama küçük bir çekirdek kadroya, işlerin gidişatına bağlı olarak eklenen danışmanlar, geçici sözleşmeli ve diğer bordrosuz çalışanların dönemsel olarak eklenmesi yönündedir (Langdon, 1995).

Buna ek olarak, bilgisayarlaşmanın üzerinde durulmayan, önemli bir etkisi, iş başına gereken personel sayısını azaltma yönündeki katkısıdır. Ofisler, bilgisayarlaşmanın başlangıç

maliyetlerini, 30 personel başına 10 kişilik bir azalmanın getireceği maaş masraflarına tercih etmektedirler (Langdon, 1995).

Dolayısıyla, personel giderlerinden tasarruf yapmanın çeşitli biçimleri, firmaların ekonomik mücadelesinde önemli bir yer tutmakta, bu da, ofislerin emeği, sürekli çalışan personelden ziyade, geçici olarak sağlayan, değişken ve esnek ‘yardımcılar’a kaydırması ile sonuçlanmaktadır.

Gelirleri azalan mimari hizmet biçimi, ya daha az insan istihdam etme yönünde, ya da hizmetlerine başka hizmetleri ekleyerek, mevcut istihdamı koruma yönünde iki seçeneğini de farklı düzlemlerde kullanmaktadır. Birinci seçenek az çalışan barındırma yoluyla ayakta kalan küçük ve orta ölçekte mimari büroları, ikinci seçenek de ‘design-build’ adı verilen, mimarlık firması olarak özetlenemeyecek büyük ölçekli firmaları tanımlamaktadır. Sadece ekonomik verilere dayalı olarak verilen bir ‘varoluş’ mücadelesi olarak, her iki eğilim de, anlamlı seçenekleri tanımlamaktadır.

Ancak, tüm bu sonuçların, ‘emeğin değerinin azalması’ yaklaşımı ile ele alınma eğilimi, bir takım çelişkiler üretmektedir.

Öncelikle ‘emeğin biçimi’ değişmiştir. Dolayısıyla nasıl mimarlık ‘başka bir etkinlik alanı’na dönüşüyor ise, emek de ‘başka bir emek’e dönüşmektedir. Emeğin, üretme kapasitesi, beceri tanımı ve bulunduğu yer artık sabit değildir. Emek, üretimi ile beraber hızla dönüşen ve hareket eden yeni bir form almaktadır. Buna bağlı olarak, emek, ‘uzmanlık tanımlayan ve kendine özgü problemlere yönelik’ ve ‘çeşitlilik tanımlayan ve birçok yerde kullanılabilir’ olmak üzere ayrılmış haldedir ve her iki biçimiyle de üretim sürecinde kısa süreli ve gezgin bir biçimde yerini bulabilmektedir.

Bu tip bir üretim biçiminin, önceki gibi, sabit bir ‘bedeli’ olan ve bu bedelin çeşitli mekanizmalarla saptandığı ve korunduğu bir çalışma biçiminden, ‘pazarlığa tabi’, ‘talepkar’ ve korumasız bir çalışma biçimine geçişi koşulladığı açıktır. Aynı zamanda eski ‘iş güvencesi’ kavramının da aşınmakta olduğu ortadadır.

Dolayısıyla, emek kavramı, yine retrospektif bir bakış açısıyla ele alındığı vakit, yürürlükteki yeni emek biçiminin koşullarını değerlendirmek yerine, yürürlükten hızla çekilen bir emek biçiminin ‘eski değerleri’ kullanıma çağrılmaktadır. Yeni emek biçimlerinin ise, emeğin ‘korunamaması’ savı üzerinden, çoğunlukla ‘olumsuz’ bir portresi çizilmekte, olası getirileri tümüyle dışlanmaktadır (özellikle Türkiye ölçeğindeki yaklaşımlarda bu tavır çok daha nettir).

Bu noktada ‘emeğin’ mevcut sistemler ile şimdiye kadar ne ölçüde korunabildiği, bu emeğin koruma mekanizmalarını oluşturan meslek örgütleri ve yasal çerçevelerin bu yetkiyi nasıl ve kimden aldıkları ve koruma araçlarının hangi ‘istatistiklere’ ve ‘araştırmalara’ dayandırıldığı başlı başına bir tartışma alanı tanımlamaktadır* .

Pazarlamanın mimari hizmetlerin ‘alıcısına’ ulaşmada edindiği önemli rol ise, meslek tarihi açısından (diğer mal ve hizmetlerin, kanıksanmış ve geçmişi olan pazarlanma zorunluluğundan farklı olarak), ekonomik getirilerinin dışında önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Mimarlık hizmetleri için ‘pazarlama’ fikrinin yeni olması, bu hizmetlerin daha önce ‘pazarlanmaya ihtiyacı olmadan’, talep edildiği noktasına varır. Bu durumda, sermaye veya iktidarın, somut kazanımlar elde ettiği bir ‘araç’ olarak mimarlığı, önceki bir dönemde, sürekli ve her biçimi ile talep ettiği yönünde bir yargıya varılabilir. Ancak, bu, sermaye ve iktidarın araçsallaştırma yönünde ‘seçiciliğini’ dışlayan bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla, önceki bir dönemde de, bugünün pazarlama biçimleri ve taktikleri ile önemli farklar göstermesine rağmen, ‘seçilmeyi belirleyen’ pazarlama biçimlerinin varolduğunu düşünmek yersiz olmayacaktır. Ayırtedici fark, pazarlamanın, biçimlerinden ziyade, önceki mimarlık pratiklerinde, dilsiz bir şekilde yer alması ve pratiğin içeriğine gömülü bulunmasıdır. Meslek krizi yaklaşımının, belki de, kendini en açık seçik ortaya koyduğu noktalardan biri, pazarlamanın ‘artık’ dile getirilmesi, ve bir kurtarıcı öge olarak önerilmesidir. Aslında biçimleri günün koşullarına uyarlanmış bu pratik içi etkinlik, yani pazarlama, sadece, ‘vakur bir şekilde kendini adres eden bir etkinlik alanı olarak mimarlık’tan, ‘potansiyel müşterisinin önüne sunduğu hizmetleri ve avantajları sıralayan mütevazi bir işkoluna’ dönüşümü işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, pazarlama eksenindeki tartışmaların tersine, bir ‘kriz’den ziyade, ‘normalizasyondan’ bahsetmek daha doğru olacaktır.

Mimari hizmetlerin, tüm dünyada ürünler veren azınlık bir “tasarımcılar” grubu, küreselleşen, karmaşıklaşan ve ‘mobilitesi’ giderek artan talepleri karşılama becerisine sahip büyük design-build firmalar ve yerel/küçük tasarım ofisleri arasında paylaşılr hale gelmesi ve bu üç ‘tip’ hizmet biçimi arasında, yerel/küçük tasarım ofisleri aleyhine (iş ve müşteriye ulaşma ve beklenen hizmeti sağlayabilme açısından) bir gelişim göstermesi

* TMMOB Mimarlar Odası’nın, yıl bazında, inşaat sektörünün genel gelirlere oranı, bu oran içerisindeki mimarlık hizmet gelirleri, mezun mimar sayısı-tescilli mimar sayısı oranları, mimarlık hizmetlerinin verilmiş biçimi, istihdam yapısı ile ilgili herhangi ciddi bir araştırması veya yayını bulunmamaktadır. Bu koşullarda, uyulması zorunlu kılınan ‘aşgari hizmet bedeli’ tarifesinin hangi ‘hizmet değeri’ne, veya ‘emek karşılığına’ denk düştüğü açıklanamamaktadır.

Mimarlık hizmetlerinin, üretildiği yer kapsamında yaşadığı dönüşümler, birbirine ters olarak ilerleyen –büyüme ve küçülme şeklinde- iki yöneline işaret etmektedir. Bu iki yönelim, biri, ‘klasik’ mimari hizmetleri, piyasanın taleplerine uygun olarak diğer yapı üretim hizmetleri ile birarada toplama eğilimi paralelinde büyük design-build firmalara dönüşüm; diğeri de, piyasanın beklentilerini zorunlu veya bilinçli olarak gözardı ederek, küçük ve yerel mimarlık ofislerine dönüşüm olarak ifade edilebilir.

Her iki yönelim, mimarlık ortamı açısından ‘neleri götürdüğü’ yaklaşımı ile ele alınmaktadır.

Büyüyen ve hizmetlerini mimari hizmetler olarak özetlemeyen design-build firmalar, yapı endüstrisinin aldığı yön ve yapılı çevrenin yakın gelecekteki profiline etkileri açısından ‘mimari kalite’ye dair kötümser bir adımın habercisi olarak gözlenmektedirler:

“Planlamayı, ‘yapı tasarımı’ndan farklı bir şekilde, ‘müşteri’ olarak tanımlama eğilimi, inşaat bütçelerinin, giderek, yapı kabuğunun inşasından ziyade, inşaat hizmetleri ve donanımları altında yer alması ile daha da güçlenmektedir. İnşaat hizmetlerinin (bilgi ve iletişim teknolojilerini de içerir biçimde) değişen değerleri üzerine dikkatli bir analiz, 1980 ile 2000 yılları arasında, tipik bir büro yapısında, yapı kabuğunun inşa değerinin %62’den %56’ya düştüğü, buna karşın, donanımlar, bilgi ve iletişim teknolojilerinin inşa değerinin %17’den %28’e yükseldiğini şeklinde bir değişimi ortaya koymaktadır.” (Worthington, 2000)

Küçülme eğilimi ile, inşaat piyasasındaki rolü halihazırda daralmakta olduğu düşünülen mimarlık pratiğinin, design-build firmalar lehine, küçük ve artan bir biçimde tek-mimarlı ofislerde sürdürülmesi, mimarlık adına kuşku ve tedirginlikle karşılanmaktadır.

Mimarların, her iki yönde aldıkları bu iki ‘yeni’ pratik yapma biçiminin, mimarlara, hangi ‘yeni’ çalışma biçimlerinin, ortaklıklarının, meslek anlayışının veya ürünlerin yolunu açabileceği hiçbir söylem içerisinde değerlendirilmemektedir. Kısacası, mimarlık tartışmaları, hem ticari ‘varlık mücadelesi’ kapsamındaki uyumlu büyümelerden, hem de dönüşen şartlara eklenme veya bu şartları dışlama biçimindeki küçülmelerden rahatsız görünmektedir ve ‘sadece mimari hizmetlerin verildiği, kalabalık, büyük mimari bürolar’ beklentilerini, geleceğe dair söylemlerin bu kötümser yapısı ile üstü kapalı olarak ima etmektedir.

Esasen, mimarlık dünyasının, tartışılan söylemleri, özneleri ve nesnelere (ürünleri) ile merkeze aldığı *azınlık* ‘tasarımcılar’ grubu, belki de bu üstü kapalı beklentilerin görece ‘sürdürüldüğü’ veya ‘gerçekleşmiş gibi görüldüğü’ alanı tanımladığı için mimarlığın gündemini belirlemektedir.

Söylem kümesine, tartışma eksenini tanımlayan daha önce sıralanmış (bölüm 2.3.1) konular, dönüşüme dair söylem üretme biçiminin, tartışmayı sadece ‘mimarlık mesleği’ ekseninde gözlediğine işaret etmektedir:

Profesyonelleşme

Öncelikle mimarlık ortamının, ‘profesyonel meslek yapılarının’ kullanımdan düştüğü bir dönemde profesyonellik çağruları yapma eğiliminde olması şaşırtıcıdır.

“Makine-tabanlı bir ekonomiden, bilgi-tabanlı bir ekonomiye geçtiğimizden beri (Worthington, 1993), idari ve profesyonel roller artan bir şekilde bulanıklaşıyor. Yöneticiler, uzmanlaşmaya başlıyor ve profesyoneller yönetsel ve işletmeye dair roller ediniyorlar. ‘Profesyonelleşen’ müşteriler ile ise, problemin, ‘güvenilir’ meslek erbabına ‘sorgulanmadan’ aktarıldığı eski biçim ilişkiler geriliyor.” (Worthington, 2000)

Aslında mimarlar, bahsedilen profesyonelleşme çalışmalarını, meslek odaları, kanunlar, eğitim vb. kurumsal yapıları üreterek -meslek uygulamaları ile örtüşme becerisi sorgulanmadığı takdirde- önceki bir dönemde yapmışlardır. Mimarlık pratiğinde gözlenen değişimleri profesyonelleşme üzerinden tarif etme çabaları, dahası, yaşanan sıkıntıları ve çözümleri de profesyonelleşme meselesi üzerinden tanımlama biçimleri, olası iki noktayı işaret etmektedir. Bunlardan ilki, mesleğin ‘henüz’ tamamlanmamış bir profesyonelleşme sürecinin *halen* içinde olduğu ve ‘yeni koşullara rağmen’ bu süreci tamamlama beklentisinin üzerinde durulduğu durum; diğeri ise profesyonelleşmenin ‘meslek’ bazında değil, ‘iş yapma becerisi’ şeklindeki yan anlamının profesyonelleşme çağrılarının içeriğini oluşturduğu durumdur.

İlk durum ele alındığı takdirde, mimarlığın profesyonelleşme süreci, yüzeysel olarak özetlenemeyecek uzun bir tarihi ve kendine özgü safhaları olan bir konudur. Ancak, profesyonelliğin daha önce üzerinde durulan özellikleri, olası bir yaklaşım biçimi olarak araçsallaştırıldığı takdirde, bir kaç noktanın dikkat çekici olduğu not edilebilir. Mesleğin, profesyonelleşmenin araçlarından biri olarak, uygulayıcılarını izin, kontrol ve ayırıştırma yöntemleri ile ‘görünür’ kılması mimarlık mesleğinin meslek odaları, kanunları ve lisans sistemleri ile uzun bir süredir yürürlüktedir. Aynı şekilde, yine uluslararası mimarlık kurumlarının ve meslek odalarının ‘meslek etiği’ ilkelerini, sürekli olarak vurguladıkları, profesyonelliğin olmazsa olmaz ‘topluma hizmet’ kalemını ortaya koyma halindedir. Profesyonelliğin özellikleri arasında geçen, mesleğe özgü ‘bilgi alanı’ iddiası ise tüm özellikler arasında, en problemlili görünendir. Mimarlığın bilgi alanı olarak ortaya koyabildiği

yekun, çoğunlukla yapıların ‘ortalama’ özelliklerinin bir dökümü olarak özetlenebilir. Bu döküm, bir bilgi alanı olarak gerek okullarda, gerek lisans sınavlarında ‘mimar olarak kabul görmenin’ eldeki tek aracı olarak işlemektedir. Ancak hiçbir zaman, standart prosedürler tanımlamaz, aynı sonuçları vermez, kodlar tanımlamaz, keza, ‘klasik’ mimarlık pratiklerinin sonuçları, çoğunlukla bu döküm ile çakışmaz. Ek olarak, tıpta olduğu gibi, ‘tıp bilimi’ ve ‘hekimlik’ türünde bir ‘inceleme, araştırma alanı’ ve ‘uygulama alanı’ ayrışması da içermemektedir. Dolayısıyla mimarlık ‘bilgi alanı’ olarak, meslek adamları tarafından eşbiçimli olarak uygulanmayan, ancak ‘mesleğe giriş’ için bilinmesi gerektiğine inanılan bir ‘ortalamalar bütünü’nü kullanımda tutmaktadır. Mesleğin alanı üzerine yoğunlaşan fikirler, söylemler de bu ‘bilgi alanı’nın yerini, işlevini, geçerliliğini ve kullanımını geçerli hale getirmek için yürütülen çabalar olarak düşünülebilir. Bu durumda, mimarlığın hala bir ‘bilgi alanı’ inşa etme çabası içerisinde olduğu ve profesyonelliğini tamamlama yönündeki ‘eksik olan parçanın’ bilgi alanı olduğu, anlamlı bir problem noktasını tanımlayabilir.

‘Kriz’ yaklaşımının bünyesinde, bilgi alanının tanımlanması ve meşrulaşmasının, profesyonellik çağruları içerisinde ‘acil önlem paketleri’ olarak yürürlüğe konma çabası ise ‘kriz’ yaklaşımının en problemlili sonuçlarından biri olacaktır:

“Müşterilere ve kullanıcılara göre önemli değer taşıyan konular üzerine, ayırddedici bir bilgi tabanı geliştirmeliyiz.” (Worthington, 2000)

“Meslek için, akademik araştırma programları ve geri besleme kursları bilgi temelini geliştirebilir ve uzmanlık becerilerini koruyabilir.” (Worthington, 2000)

Profesyonelleşmenin ‘iş yapma becerisi’ şeklinde, yan anlamı ile yorumlandığı yaklaşım biçimi ile mimarlığın kendine bakışı arasındaki gerilim, tekrar, kendini konumlandırma konusunda aceleci ve tedirgin bir pozisyonu tanımlamaktadır. Dana Cuff (1999), bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok sayıda klişeleşmiş ayırım: sanat ya da ticaret yönelimi, yıldız ya da vasat mimarlar, tasarım ya da kar motivasyonu. Bu temel dram, açıklıktan ölmek üzere olan bir sanatçıyı, kar güdümlü bir barbarın karşısına koymaktadır.”

Bunun yanında, mimarların piyasa koşullarına uyum sağlaması ve iş yapma becerilerini geliştirmeleri anlamında öneriler sunan profesyonelleşme çağruları içerisinde, mimarlığın ‘ticari boyutu ile profesyonel’ olarak halihazırda icra edildiği mimarlık bürolarında, profesyonelliğin önemli bir boyutu olarak çalışma yasalarının ‘mimarlık pratiğinin geleneksel

alışkanlıkları' bahane edilerek sürekli ihlal ediliyor olması konusuna hiç değinilmemektedir. Mimarlık büroları için stajyerlere ödeme ve sigorta, çalışanlara fazla mesai için ek ödemeler yapılması *neredeyse* 'sıradışı' uygulamalardır (Fisher, 1994). En azından şu nokta, önemli bir çelişkiye işaret etmektedir: Mesleğin 'yapı üretim işlerinde' azımsadığı kendine düşen gelir payını artırma yönünde verdiği refleksler, 'ticari reflekslerdir'. Profesyonelleşme çağrısı, mesleğin, bu boyutu ile ele alınması şartı ile anlamlı bir yerde konumlanabilir. Bunun da önemli bir basamağı, ticaret yasaları ile uyum olarak kabul edilir. Zira, meslek etiğinden ziyade, 'ticaret etiği', profesyonelleşmenin olmazsa olmaz bir boyutudur. Dolayısıyla, hala, açık seçik herkes tarafından bilinen ticari hukuku –çalışma yasalarının içselleştirilmesi bunun için iyi bir örnektir-, bilinçli bir şekilde, üstelik 'mimarlık pratiğinin özgül koşulları ve çalışma biçimi' yaklaşımı altında çiğnemek ve bunu da 'ticari olarak ayakta kalmanın yolu' olarak topyekün benimsemek, çelişkidir.

teori-uygulama-eğitim

'Kriz' yaklaşımının, gözönündeki sonuçlarından birisi mimarlık eğitimi ile mimarlık pratiğinin karşı karşıya getirilişidir. Pratisyenlerin gözünde yeni koşullara uyum sağlamanın ilk basamaklarından birisi eğitim kurumlarıdır. Bu, ilk olarak, eğitim kurumunu, pratiğin 'dar' çerçevesine 'personel' üreten bir 'fabrika' gibi algılama yanlısını ortaya koymaktadır. Henüz, dönüşümlerle nasıl bir yön aldığı ve alacağı tam olarak pratisyenler tarafından bile kestirilemeyen 'başka bir etkinlik biçimi' olarak mimari pratik, acil olarak bu yeni koşullara uyum sağlayacak 'yeni nesli' talep etmektedir.

Bu talebin en önemli hatası, mimarlık eğitimi ile mimarlık pratikleri arasında bir 'çakışma' veya 'uyum' beklentisine dayanmasıdır. Mimarlar, eğitimi, sunacağı formasyonun ve bu formasyonu yorumlayacak öğrencilerin çeşitliliği sayesinde, olanakları açan, soru ve cevapları çoğaltan bir 'mesleki özgürlük alanı' olarak algılamaktansa, belirgin sorulara, belirgin cevapların oluşturulduğu ve 'belletildiği' bir araç olarak bakma eğilimindedirler. Dolayısıyla, yeni koşullara uyumlu yeni mimarlık pratiği için 'kriz' ortamında, acele tanımlar yapıldığı, bu tanımların da okullar tarafından benimsenmesi yönünde baskı oluşturulduğu söylenebilir.

Problem olarak, bir başka saptama da, mimarlık pratiğinin sadece 'yapı üretimi' içerisindeki aktif rolü üzerinden tanımlanması üzerinden geliştirilebilir. Mimarlık yapmanın 'çok biçimli' ve 'çok yordamlı' olması ihtimali bütünüyle dışlanmaktadır. Bu dışlama, bahsedilen pratik-eğitim doğrusallığına ek olarak, pratik ve teori arasında da problemleri bir ayırma yol açmaktadır.

işbirliği-disiplinlerarasılık

Mimarların, yeni uzmanlıkların inşa işleri ve süreçlerinde baskınlaşan rolü üzerinden ürettikleri ‘mesleki alan kaybı krizi’, birbiri ile çelişen söylem öğeleri barındırmaktadır.

Bu değişimi, bir alan kaybı olarak karşılamak, öncelikli olarak bunun meslek adamları ve meslek pratiği açısından olumsuz etkileri üzerinden gelişen kötümser bir algılama biçimine yol açmıştır. Hiçbir söylem, bu değişimin olumlu yanlarını araştırma yoluna gitmemiştir.

Devamında da bu yeni durumla ‘uzlaşmanın yolu’ olarak, algıya çelişik bir biçimde, sıklıkla ‘işbirliği ve disiplinlerarasılık’ sloganı önerilmektedir.

Yeni koşullarla başatmenin yöntemleri, inşa süreçlerinde rolü artan uzmanlıkların özellikleri ve iş yapma biçimlerinin mimarlığa ‘mal edilmesi’ ve ‘gönülsüz bir biçimde’, ‘diğerleri’ ile çalışmanın yöntemlerinin araştırılmasında aranmaktadır:

“.....Mimarlık disiplininin bütünselliği, bana göre, sürdürülecektir. Diğer disiplinlerin, bizim alanımıza sahip çıkma ihtimali olmasına karşın, bizim mesleğimiz, çevrenin yapımındaki en kapsayıcı ve güçlü araç olmaya devam edecektir. Mesleğimizin gücü, onun kapsayıcılığındadır. Mimarların en geniş kapsamdaki düşünme becerisi, bizi, tasarım ve inşaat sürecinde yer alan tüm diğerlerinden ayırdetmektedir. Bu diğerleri, bizim eşit partnerlerimiz değildir; onlar bizim işbirlikçilerimiz olabilirler. Sorumluluklarımızı, uzmanlıklara bölemeyiz, bölmemeliyiz. Bu mimarlar olarak bizim işimiz değil, bizim yaptığımız, aslında, müşterilerin, kullanıcıların ve toplumun çıkarlarını sentezlemek.....” (Scogin, 1996)

kamunun tasarım sürecindeki rolü

Mimarlık pratisyenleri, kamu ile ilişkilerini, yenilenen koşullar dahilinde, yine ‘meslek kimliği’ üzerine yansıtma eğilimindedirler. Mimarlık ortamı, kamuyu, mimarlık pratikleri süreçlerinde bir aktör olarak değil, mimarlık pratiklerinin meşruiyetini kabul eden veya reddeden bir ‘onay merci’ olarak algılamaktadır. Kamu ile ilişkilerin, mimarın ve mimarlık mesleğinin itibarı, saygınlığı, yasallığı çerçevesinde önemi vurgulanırken; mimarlık pratiği süreçlerinde ‘kamunun katılımı’, mimarlık işlerini zorlaştıran bir unsur olarak yer almaktadır. Kamusal onay, mimarlığın ‘kimlik krizi’nin aşılmasında gerekli temel öge olarak konumlanırken; kamusal katılım, yeni iş süreçlerinde, adeta, ‘krizin faktörlerinden biri’ olarak görülmektedir.

mimarlığın alanı-rolü

Bu tanım, öncelikle, toplumun gözünde itibarını kaybettiği fikrinde uzlaşmış görünen bir meslek grubunun, bu itibarı geri kazanmak için ‘meşruiyetini’ üretim bandındaki tanımı üzerinden kurmaya çalışmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak mesleğin alanı, tanımı veya rolü üzerine söylem üretme uğraşı, ‘mimarlığın ve mimarın toplumun gözündeki yeri’ üzerinden ele alındığı vakit, temel bir nokta atlanmaktadır. İnsanların büyük bir çoğunluğu edindiği bilgileri günlük ilişkilerinden ve kişisel deneyimlerinden sağlamaktadır. Günlük hayat içerisinde, sıradan bir insan sıklıkla bir doktor, dişçi, avukat veya öğretmen ile mesleği bağlamında ilişki kurmaktadır. Ancak insanların tümü için, sıklıkla, mimarlık ofislerine girip çıktıklarından; bir alışkanlık, ihtiyaç veya zorunluluk olarak mimarlık hizmetleri talep ettiklerinden bahsetmemiz mümkün değildir (Saint, 1996). Buna bağlı olarak, mimarlık işlerinin ‘alanına’ dair bir nosyonun, inşa sürecinde yer almayan insanlarda aranması; bulunamadığında ise, *eğer varsa* bir ‘meşruiyet krizi’ni, bu perspektiften tarif etmek sağlıklı olmayacaktır. Dolayısıyla, mimarlığın alanına dair arayışların, mesleğin toplum ile negatif ilişkileri üzerinden kurgulanması başlıbaşına problemlidir, toplum ile bu yönde bir gerilim olduğu fikrinin, kendisi bir kurgudur.

Buna ek olarak, mimarların, toplumun gözünde ‘itibarlı’ bir meslek olarak anılmayışının tarihi, yakın zamanlı dönüşümlerden çok daha eskiye –150 yıl öncesine, mimarların ‘kamu’ ifadesini kullanmalarından itibaren- gitmektedir. Mimar-kamu ayrımı belki de bu kaygıları koşullayan ana unsur olarak değerlendirilebilir. Tarihçi Bassin, bir forumda, bunun yeni bir ‘problem’ olmadığını not etmiş, ve mimarların kendilerini doktorlar ve avukatlar ile kıyaslamaya bir dur deyip, bir de, daha az kazanan rahipler, sanatçılar ve öğretmenler ile kıyaslamalarını önermiş, ve eğer arzu ediliyorsa, itibarın istenen değil kazanılan bir özellik olduğunu not etmiştir (AIA, 1992).

Bu nedenle, mimarlık, ‘alanını’ ve ‘rolünü’ belirginleştirmeye odaklanırken, bir başka deyişle, toplum ve diğer disiplinler ile bir ‘bilgi asimetrisi’ oluşturarak, kendisini ‘ayrıştırma’ yoluyla itibarını yeniden inşa etme niyetinde iken; toplum ile arasında, bu yaklaşım paralelinde oluşan ‘mesafeyi’ anlayamamanın çelişmesini yaşamaktadır. ‘Meslek’ler, toplumsal olana ‘aşkın’lıkları veya ‘soyut’lukları ile varolurlar (Hardt ve Negri, 2002). Bu noktada, toplum içerisinde profesyonel bir ‘meslek’ olarak yer almanın, ‘toplum ile barışmak, diyalog kurmak’ olmadığı belirgindir; işaretleri de bu ‘meslek’ tartışmaları kapsamında sürekli olarak öne çıkan tıp ve hukuk dallarının ‘profesyonel statüdeki aktörleri’ olan ‘doktor’ ve ‘avukat’

kimliklerinde gözlenmelidir.

Dolayısıyla, mimarlığın ‘alan’ ve ‘rol’ tanımını ‘inşa etmeye çalıştığı’ asıl mecra, tüm bu ‘mimarlık ve toplum’ başlıklı söylemlerin aksine, profesyonel inşaat süreçleridir. Mimarlık hizmetlerinin, diğer uzmanlıklar ve aktörler ile ‘ekonomik bir mücadele’ ekseninde yaşanan, ‘varolma yarışı’, bu süreçlerde kapsadığı alan ve edindiği rol bakımından tatminkar bulunmamaktadır. Mimarlığı, ‘mimarın katkısı ve becerileri’ üzerinden tanımlama uğraşı da, buna bağlı olarak, yapım süreçlerindeki yerini, mimari becerilerin ‘ayrıcalığı’ yaklaşımı ile oluşturmaya çalışmanın getirdiği, genelleyci, dolayısı ile de ‘eksikli’ bir çabaya dönüşmektedir.

3.3 Krizden Kurtuluş İçin Öneri ve Politikalara Genel Bir Bakış

‘Kriz’den kurtuluş yönündeki öneriler, ‘kriz’ fikrini ortaya çıkaran dönüşümlerin çeşitliliğine eşdeğer bir çeşit kümesini ortaya koymaktadır. Mimarlığın geleceği üzerine getirilen öneriler, söylemler bazında, çoğunlukla bir çok ‘önlem’ ve ‘atılım’ paketini birarada barındırmaktadır. Bu yaklaşım, değişimin çok boyutluluğu ile, ‘öneri çokluğu’ kapsamında, anlamlı bir ilişki tablosu çizmesine rağmen, bir hedef olarak ‘mesleğin kurtuluşu’ veya ‘pratiğin eski saygınlık ve gücüne ulaşması’ biçiminde genellenebilecek topyekün sahiplenilen bir amacı barındırmasından dolayı da bir o kadar gerçekliğe uzaktır.

Öneriler arasında, eğitim yapısının yeniden ele alınması, en ağırlıklı çözüm önerisidir. Eğitimde yapılacak köklü devrimlerin çözüme ulaşma yönündeki ağırlığı, söylemlerin neredeyse her kademesinde vurgulanmaktadır. Eğitimin elden geçmesi yönündeki önerilere, toplum ile kurulan ilişkilerde ve mimarlık pratiklerini ele alma biçiminde gerekli görülen müdahaleler eşlik etmektedir. Tüm bu önerilerin, her biri, çoğunlukla anlamlı açılımlara işaret etmektedir ve somut öneriler olarak değerlendirilebilir. Ancak tüm bunların bir ‘mesleki revizyon çalışması’ bünyesinde bütünleştirilmesi, olası açılımları yeni bir ‘bütünsellik’ içerisinde sterilize edecek ve kısırlaştıracaktır.

Bu bağlamda, yakın tarihli uluslararası ve ulusal mimarlık kurumlarının ‘yeni’ süreçlere yaklaşma biçimleri ve ürettikleri politikalara kısaca değinmek yerinde olacaktır. Mimarlık kurumları, mimarlık pratiklerinin dönüşüm süreci ile eşzamanlı bir ‘revizyon’ çalışmasına girişmişlerdir ve bu süreç halen devam etmektedir. Süreç, UIA bünyesi içerisinde ‘uluslararası’ bir mimarlık uzlaşım zemini arayışı ile ulusal (yerel) kurumların ulusal/yerel mimarlık politikalarını sürdürebilme arayışları arasındaki bir gerilimde yürütülmektedir.

‘Yeni’ bir mimarlık için üretilen politikalarda, UIA’nın ortaya koyduğu önerilerdeki ‘uzlaşım zemini’ arayışının motivasyonu, bütünü ile hizmetlerin serbest dolaşımının koşullarını oluşturma noktasından kaynaklanmasına rağmen (UIA metinlerinde bu zorunlu ihtiyaç mutlaka not edilmektedir), politikaların yöneldiği ‘yeni’ mimarlık anlayışı, ağırlıklı olarak, *gelişmekte olan ülkelere* yöneliktir. Uluslararası ‘uzlaşım’ noktası, mimarlığın ‘yetkin’ ve ‘doğru’ bir biçimde uygulandığı *ima edilen* yörelerden, ‘eksikler’ ve ‘yanlışlar’ içeren yörelere *mevcut* bir mimarlık paketinin *yeni* olarak sunumundan ibarettir:

“Uluslararası Mimarlar Birliği UIA, dünya çapında 100’den fazla ülke ve 1.400.000’den fazla mimarı temsil etmektedir. UIA’nın en önemli sorumluluklarından biri, gelişmekte olan ülkeler de dahil olmak üzere, tüm dünyada mimarlığı tanıtmaktır [bu mimarlığın UIA tarafından tanındığı ve bilindiği kabulünü gerektirir]. 15 Haziran 2005’te İstanbul-Türkiye’de gerçekleştirilen son UIA Konsey toplantısı, gelişmekte olan ülkelerdeki tüm projelerin, yerel şirketlere, kendi ülkelerinin kalkınmasına tam katılımında bulunmak konusunda eşit fırsatlar sunması gerektiğini öngören UIA duruşunu teyit etmiştir.

Yabancı mimarlık şirketleri, Afrika kıtası üzerindeki ücretler için 120 milyon dolar fatura etmişlerdir. Yerel mimarların yabancı meslektaşları ile işbirliği olanağının dışında kalması nedeniyle [bunun sebebi, muhtemel olarak, ‘yerel’ mimarların, ‘yabancı’ meslektaşlarının standartlarına *henüz* ‘ulaşamamış’ olmaları olarak düşünülmektedir], bu mimarlardan çoğu iş fırsatını kaçırmış bulunmaktadır; bu da ulaşılmak istenen manevi ve maddi koşullar çerçevesinde, önemli ölçüde yabancı döviz kaybına neden olmuştur.” (Lerner, 2005)

Çoğunluğu bu *mevcut* paketin yürürlükte olduğu yörelerde üretilen ‘kriz söylemi’ dikkate alındığında, bu *mevcut* mimarlık paketinin kullanımdan düştüğü ortadadır. Dolayısıyla, UIA veya benzer uluslararası kurumlar, dönüşümlerin ‘küresel’ veya ‘ortak’ etkilerini, sadece ‘ekonomik’ bir perspektiften yorumlamakta, bunun sonucunda, getirilebilecek ‘bütünsel’ öneriyi, *mevcut* bir mimarlık paketini *yaygınlaştırma* noktasında oluşturmaktadırlar. Mimarlığın bu bütünsel uygulamasının sağlandığı süreç sonucunda, bu bütünleşmenin mimarlık mesleği, alanı ve rolü adına ‘somut’ bir gerçeklik tanımlayacağı beklentisi, bu politikaya eşlik ediyor olabilir.

Biraz dikkatle incelendiğinde yeni öneriler, yeni politikalar olarak sunulan direktif ve manifestoların, mimarlık üzerine ‘yeni’ öneriler içerip içermediği tartışmalı hale gelmektedir. Bu tartışma için, metnin kapsamı temelinde, UIA’nın “Mimarlık Meslek Pratiği” tanımı örnekleme ile yetinilecektir:

“Mimarlık meslek pratiği, kent planlamasıyla ilgili olan ve yapı veya yapı gruplarının tasarlanması, inşası, genişletilmesi, korunması, yenilenmesi ve onarılması için gereken mesleki hizmetlerin sunulmasını içermektedir. Bu mesleki hizmetler, planlama, ve arazi kullanımı planlaması, kentsel tasarım, avan projelerin, tasarımların, çizimlerin, maketlerin, şartnamelerin ve teknik belgelerin hazırlanması, gerekli yerlerde diğer meslek adamları (danışman mühendisler, kent plancıları, peyzaj mimarları ve diğer uzman danışmanlar) tarafından hazırlanan teknik çalışmalar arasında eşgüdümün sağlanması, yapı ekonomisi, sözleşme yönetimi, inşaatın izlenmesi (bazı ülkelerde "denetim" olarak tanımlanmaktadır) ve proje yönetimini içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir.” (Ek 2)

‘Yerel’ kurumların bu *kapsayıcı* politika ile ilişkilene biçimleri ise çok biçimlidir. *Mevcut* mimarlık paketinin gereklerini *eksiksiz* ve *yanlıssız* olmaya yakın bir biçimde uygulayabilen ülkeler açısından problem *uyum ve uzlaşma* düzeyinde soğukkanlı ve minör düzeyde karşılanabilmekte, ancak, *mimarlık mesleğinin geleceği ve kurtuluğu* düzeyinde bir ‘kriz’ olarak tanımlanmaktadır (metin içerisinde ‘kriz’ başlığı altında sıralanan örneklerin ve saptamaların belirli ülkelerde/yörelere yoğunlaşması bundan dolaydır). *Mevcut* mimarlık paketinin gereğince uygulanamadığı ülkeler açısından ise (Türkiye mimarlık ortamı iyi bir örnek oluşturmaktadır) ‘kriz’ tanımı bu *uyum ve uzlaşma* zemininde ortaya çıkmaktadır. Bir zorunluluk olarak uygulamaya geçirilmeye hazırlanan ‘uzmanlık/yetkinlik yasaları’, ‘akreditasyon çalışmaları’, *ülke içi mevcut mimarlık* ortamı ile ilişkisizliği (kaynak çalışmalar ve veriler, uluslararası kapsamdadır) açısından uygulanabilir olmaktan uzaktır. Öte yandan, mevcut yerel mimarlık ortamı, halihazır durumdan da hoşnutsuzluğuna bağlı olarak, ‘kaliteye dönük’ bir ‘yeni’ mimarlık paketinin peşindedir. Dolayısıyla, uluslararası süreçler bağlamında kullanılan ‘yeni’ mimarlık paketi, hem bir ‘çözüm’, hem de ‘sorun’ teşkil etmesi ile yerel ‘mimarlık krizinin’ göbeğinde yer almaktadır.

4. MİMARLIK PRATİĞİNE ÖNERİ BİR YAKLAŞIM OLARAK İKTİDAR AĞLARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Mimarlık pratikleri, bu kayda değer dönüşüm süreci içerisinde, ‘kriz’ psikolojisinin zorunlu ‘çözüm odaklı’ yaklaşımına alternatif oluşturabilecek ‘yaklaşım biçimleri’ni üretebilmelidir. Bu, şu şekilde gerçekleştirilebilir:

Öncelikle, kriz yaklaşımı, mesleği, daha önceki biçim ve uygulamaları dahilinde, ‘sorgulanmayan’ kabuller yapmaya itmektedir. Zira, kriz öncesine dair ‘olumlu bir tablo’ çizilmeden, bir ‘kriz’ yaklaşımının ortaya konması olanaksızdır. Kriz ‘an’ı, mesleği, tarihsel olarak ciddi bir değerlendirmeden veya sorgulamadan geçirmekten uzak, tamamı ile ‘mesleki geleceğe odaklanmış’ gözlerle ‘kurtarma operasyonlarının yapılageldiği’ bir boyuttur.

Ayrıca, kriz yaklaşımı, kriz anının noktasallığında yüzünü geleceğe döndüğünde, mesleki pratik süreçlerini, geçmişe yönelik üzerinde uzlaşmış ve türdeş bir tür doğrusallık olarak tanımlamasından dolayı, mesleğin geleceğine dair, bu kabul ve tanımların paralelinde bütünsel çözümler ve yapılar önerme eğilimine yol açmaktadır. Dolayısıyla, bugüne, bugün dahilinde yaklaşmak ve bakış açısını, gerekiyorsa politikaları bugüne yoğunlaştırmak, kriz yaklaşımının seçenekleri arasında değildir. Benzer şekilde geleceğin, dönüşümün sürekliliği dahilinde, bugünden tasarlanmasının ve kontrol edilmesinin olanaklılığı da sorgulanmamaktadır.

Bu noktadan hareketle bu bölümde, mimarlık pratiklerine olası bir yaklaşım biçimi olarak, Michel Foucault’nun insanlığın ürettiği kurumları ‘iktidar* ilişkileri’ üzerinden yeniden düşünme yönünde geliştirdiği tezlerinin ve Gilles Deleuze’ün Foucault’nun bu tezlerini bir yorumlama biçimi olarak ‘iktidar ağları’ fikrinin araçsallaştırılmasının olanakları araştırılacaktır.

4.1 İktidar İlişkileri

Foucault’nun felsefe geleneğinde nerede konumlandığına dair bir ilk soru için, yine Foucault’nun cevabı ile yetinmek yerinde olacaktır. Foucault, Kant’ın eleştirelilik geleneğinde

* Foucault’nun kullandığı “power” kavramının karşılığı, tüm metin içerisinde “iktidar” olarak yer almıştır. Foucault’nun “power” kavramının algılanmasındaki ve kullanımındaki ‘olumsuz nitelikleri ve sonuçları’ çağrıştırmaya yönelik itirazına paralel bir yaklaşım içerisinde -çağrıştırdığı anlam ve özellikler bakımından metin içerisinde ortaya konmaya çalışılan ‘öneri’ bağlamındaki ‘eğreti’liğine karşın-, mevcut kullanımının ‘aşınması gerekliliği’ öne çıkararak, bu tercih yapılmıştır. Bu sebepten dolayı alternatif ve Türkçe olan karşılık ‘erk’ sadece alıntıların orijinal çevirileri dahilinde metinde yer almakta, bunun dışında kullanılmamaktadır.

yer aldığı söylenebileceğini ve kendi projesinin de ‘Düşüncenin Eleştirel Tarihi’ olarak ifade edilebileceğini belirtmiştir.* Bu ifadenin açılımını yaptığı da bunun bir “düşünceler tarihi” olarak algılanmasının hatalı olacağını; eğer ‘düşünce’ ile kastedilen, özne ve nesneyi, birbirleri ile olası ilişkileri ile birlikte açıklama yönünde bir uğraş ise, düşüncenin eleştirel tarihinin de özne ile nesnenin hangi ilişkiler bünyesinde şekillenip, dönüştüğü ve bu ilişkilerin, ne dereceye kadar muhtemel bir bilgiyi kurduğu üzerine bir analiz olarak düşünülebileceğini ifade etmiştir (Foucault, 1984).

Bu analizde kullanılan yöntemin prensiplerinden birisi, “pratikleri”, analizin ‘alanı’ olarak işaret etmektir. Öncelikle, pratiklerin, ‘soykütüksel yüklerini’ incelemekle işe başlar (Bové, 1998). Buna bağlı olarak, pratiğin tarihine eleştirel bir yaklaşım, ancak, ürettiği tüm kabul ve kavramları sorgulamaktan geçebilir. Bu, pratiklerin veya ürettikleri kabul ve kavramların ‘olmadıklarını’ kanıtlamak yönünde bir uğraş değildir. Sadece, bu kabul ve kavramlar aracılığıyla, ‘özneleştirme’ ve ‘nesneleştirme’ mekanizmalarının nasıl üretildiğini inceler, bu işleyişin karşımıza koyduğu ‘doğru ve yanlışlar’ ekseninde ‘kurumsallaşmış’ ilişkilerin *a priori* olmadıklarını iddia eder:

“yapısalcılığın yaptığı gibi özneyi yapının altına yerleştirme yerine postyapısalcılık [bu noktada, Foucault’nun yönteminin bir ‘yapı’ önermesi olmadığı, hatta herhangi bir ‘yapısal’ öge içermediği yönünde dikkatli olmak gerekir] ‘pratikler’ denebilecek bir kavramı yerine geçirerek özne/yapı çatallanmasını giderir. Postyapısalcılar açısından ilginç olan, ne öznenin kurucu içselliği ne de yapıların kurucu dışsallığıdır, onun yerine hem ‘özneler’i hem de ‘yapılar’ı üreten olumsal pratiklerin birbiriyle kenetli ağıdır.” (May, 2000)

Foucault, pratiklerin bünyesinde, öznenin ‘nesneleşme’sinin farklı yolları araştırılırken, “iktidar ilişkilerinin” ne kadar önemli olduğunun farkına varılacağını belirtir (Foucault, 1984). Bu sebeple, Foucault, ‘düşüncenin eleştirel tarihi’ bünyesinde, iktidar ilişkilerini dikkatle incelemiş ve bunun üzerine tezler üretmiştir.

İktidarı, bir “efendi-köle” ilişkisi üzerinden kurmanın, bir başka deyişle, iktidarı, “efendi” figürüne indirgemenin, iktidar prosedürleri için de bir başka indirgeme olarak “yasaklama” ile bağlantısına dikkat çeker. Bu noktadan hareketle, iktidar üzerine bu alışıldık indirgemelerin

* Bu tanım, Foucault’nun, önce “Cinselliğin Tarihi” adlı kitabının giriş kısmı için, çalışmalarına retrospektif bir bakış açısı oluşturabilmek için yazdığı, daha sonra ise, “Dictionnaire des philosophes”un “Foucault” başlığı altına (1984, sayfa 942-944), takma isim “Maurice Florence” kullanılarak, makale olarak verdiği metinde bulunmaktadır.

üç özelliğine dikkat çeker. Bu indirgemeler:

- İktidar için, her düzey ve alanda türdeş (homojen) bir şema öngörmektedir
- İktidar, sürekli olarak ‘olumsuz’ ifadeler ile anılır: reddetme, sınırlama, engelleme, sansür gibi
- İktidarın temel işleme tarzı ‘sözel etkinlik’ biçiminde öngörülür: iktidarın kendini ortaya koyma şeklinin saf bir hali olarak ‘-emezsin(iz)’.

İktidarın bu şekilde ‘özneleştirilmesi’ne yönelik alışkanlığın paralelinde, ‘yasak’ın da karşılanma biçimine bağlı bir diğer özneleştirme oluşmaktadır. Bu nokta, yasağa ‘evet’ ya da ‘hayır’ denilme noktasıdır.

Buna bağlı olarak, Foucault’nun temel itirazlarından biri, ‘iktidar’ kavramının bu tahakküm ilişkileri bünyesine sıkıştırılmasınadır. Foucault, ‘tahakküm yoktur’ dememektedir. İktidarın, ‘kurulmadığını’ önermektedir. Foucault’ya göre “iktidar her yeredir; her şeyi kapsadığı için değil, her yerden kaynaklandığı için”. Dolayısıyla, iktidarı farklı bir biçimde tanımlamaktadır. Bu noktada iktidar üzerine hipotezlerini şu şekilde sıralar (Foucault, 1981a):

- İktidar, toplumsal bünye ile örüntülüdür; iktidarın ağ hücreleri içerisinde birincil bir özgürlük alanı yoktur.
- İktidar ilişkileri diğer ilişki biçimleri ile örüntülüdür; her biri, bir vakit koşullayıcı ve koşullanan rolünü mutlaka oynamıştır.
- Bu ilişkiler sadece yasaklama ve engelleme formunda bulunmazlar, çok-biçimlidirler.
- İktidar ilişkileri, kuvvetli ve temel bir ‘hükmetme’ hali (hükmedenler bir yanda, hükmedilenler diğer yanda) olarak değil, stratejiler toplamının etkisinde bir çok-biçimli hükmetme ilişkileri üretimi olarak düşünülmelidir.
- İktidar ilişkileri gerçekten de ‘hizmet ederler’; aslında ekonomik çıkarların ‘hizmetinde oldukları’ için değil, daha çok, stratejik olarak yararlanılma kapasitelerinden dolayı.
- Direnişlerin bulunmadığı iktidar ilişkisi yoktur ve bu direnişler de iktidar gibi çoğul olarak bulunurlar.

Sonuç olarak, Foucault, iktidarı ‘sürekli olarak’ kullanımda tutulduğu anlamından başka bir yere taşımaktadır. Kendisinin tümüyle “negatif, dar, iskeletvari” bulunduğu mevcut iktidar kavrayışının ‘problemini’ şu soruyu sorarak ortaya koyar:

“Eğer iktidar sadece ve sadece baskıcı ise, eğer tek yaptığı hayır demekse, ona riayet edecek birisini bulmak sizce mümkün olur muydu? İktidarın, iyiyi de içermesini, kabullenilmesini

sağlayan şey, üzerimize hayır diyen bir güç olarak binmesi değil, herşeyin içinden geçmesi, üretmesi, zevklere teşvik etmesi, bilgiyi biçimlendirmesi ve söylemi üretmesidir.” (Foucault, 1981b)

Dolayısıyla, Foucault iktidarın “üretken bir ağ” olarak düşünülmesini önermektedir (Foucault, 1981b). Bu ağın ürünleri arasında ‘bilgi’, Foucault için ayrıcalıklı bir yere sahiptir:

“Postyapısalcıların erk ile bilgi arasındaki etkileşim üzerinde çok zaman harcamalarının nedeni, bildiğimizi sandığımız çoğu şeyin, ağına düştüğümüz ve doğrusu kısmen ürünleri olduğumuz erk ilişkilerinden bağımsız olmamasını anlamalarıdır.” (May, 2000)

Gilles Deleuze, Foucault’nun iktidar ilişkilerine dair tezlerinde, kendi ‘projesi’ için önemli bir takım noktalar bulmaktadır (Bové, 1998). Amacı, Foucault’yu açıklamaktan ziyade, onun tezlerini bir takım “kâhinane” kapasite ile birleştirmektir (Bové, 1998). Hatta, bir ayırım yapılması zorunlu görüldüğünde, Foucault’nun, iktidar ilişkilerini, tarihsel bir “çözümleme”ye tabi tuttuğu, Deleuze’ün ise metafizik bir “iktidar” kuramı ürettiği düşünülebilir (May, 2000).

Bu yönde, Deleuze, Foucault’nun iktidar ilişkileri kapsamında ortaya koyduğu perspektifi, Foucault’nun değinmekle yetindiği ‘ağ’ fikrinin içerisinde derinlemesine işletmenin ve iktidarın bu ‘ağ’ yapısı bünyesindeki işleyişinin mekanizmalarını detaylandırmanın uğraşını vermiştir.

4.2 İktidar Ağlarının Mekanizması Hakkında Genel Bilgi

Foucault, iktidarın, her zaman ‘diğeri’ adına bir tanım olarak insanlık tarihinde yer aldığını, ancak iktidarın nasıl işletildiğine, mekanizmasına dair soruların sorulmadığı ve incelenmediğini not etmiştir (Foucault, 1981b). Bu noktada Deleuze, Foucault’nun bu yöndeki çalışmalarından yola çıkarak, bu mekanizmaların işleyişinin detaylarına eğilmektedir:

“İktidar nedir? Foucault’nun tanımı oldukça basit görünür: iktidar, kuvvetlerin * arasındaki ilişkidir, ya da daha ziyade, kuvvetlerin arasındaki her ilişki bir ‘iktidar ilişkisi’dir.” (Deleuze, 1998)

* Kuvvet kavramı, Foucault metinleri içerisinde önemli bir yer tutan “ifade (statement)” nin biraz daha soyut bir karşılığı olarak düşünülebilir. Foucault, “ifade”yi, anlamlı bütünlerin belirginleştirme ilkesi –yani anlamlı içeriğe sahip en küçük birim- olmaktan uzakta, bu bütünlerin içinde çoğaldıkları ve yığıldıkları bir uzayda bu anlamlı birlikleri kuran bir “kip” olarak düşünmektedir. Deleuze’ün “kuvvet”e dair sıraladığı -burada geçen ve geçmeyen- tüm saptamalar, Foucault’nun “ifade” altında sıraladığı saptamalar ile paralellik halindedir.

Deleuze, kuvvetlerin arasındaki bu ilişkinin bir ‘etkileme/etkilenme’ durumu ortaya çıkardığını –bunun karmaşık ve çoğul olarak bulunduğunu not düşerek- ifade etmektedir. Buradan hareketle, iktidarı, ‘etkilenilen’ olarak ele alındığında kuvvetin *cismi*, ‘etkileyen’ olarak ele alındığında ise kuvvetin *işlevi* olarak düşünülmektedir. Ancak ‘cisim’ ile kastedilen “yapılmış maddeler, klasifiye edilmiş nesnelere ya da içine girdiği varlıklar değildir, benzer şekilde, ‘işlev’ de “varsaydığı katı yapılar, hizmet ettiği amaçlar, kullandığı araçlar” olmayan soyut bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Deleuze, ‘işlev’i davranışın, ‘cisim’i ise temel ve çıplak maddenin fiziksel halleri biçiminde soyutlama gereğini duymaktadır (Deleuze, 1998).

Foucault bu ‘özel her türlü işlevden’ ve ‘özel her türlü cisimden’ ayıklama işini ‘diyagram’* başlığı altında tanımlamaktadır. Deleuze ise diyagramı, birbirine bağlanan farklı birkaç özelliğini öne sürerek, bir kez daha tanımlar. Diyagramın bu özellikleri, kuvvetler arasındaki ilişkilerin hangi özel biçimlerde geliştiğini göstermesi; iktidarı, ‘etkilenilen’ ve ‘etkileyen’ olarak sisteme yayması; *biçimselleşmemiş* saf işlevleri, *cisimleşmemiş* saf madde ile karıştırması ve son olarak *belirli özellikleri* iletmesi ve dağıtması olarak sıralanır (Deleuze, 1998).

Bu, ‘bütünü’ eşzamanlı olarak, lokal, kararsız ve dağınık biçimde bulunan iktidar ilişkilerinin, bir merkez noktadan veya eşsiz bir bağımsızlık hücrelerinden doğmadıklarını; tersine her an – kuvvetlerden oluşan bir alan içerisinde- bir noktadan diğerine hareket halinde olduklarını; çekimler, dirençler, dönüşler, sapmalar ile bazen yeni doğrultuların izlerini çıkardıklarını, bazen de mevcut izleri takip ettiklerini ilave eder (Deleuze, 1998).

Buna bağlı bir biçimde Deleuze, Foucault’nun tezleri bağlamında şu konuda ısrar etmektedir: iktidar türdeş değildir. Bu sebeple bütünsel bir tarifini yapmak mümkün değildir. Ancak, geçtiği “belirgin” noktalarda gözlenebilir. Bu görüşü de şu şekilde desteklemektedir:

“Burada ‘lokal’ın iki farklı anlamı olduğunu görebiliriz: iktidar lokaldir çünkü hiçbir zaman küresel değildir, ama lokal değildir ve lokalize edilemez çünkü yayılmış durumdadır.” (Deleuze, 1998)

İktidara “lokal”lik üzerinden ifade bulan bu yaklaşım, bir çelişkiyi ima eder gibi görünmesine

* diyagram (sözlük karşılığı): bir şeyin nasıl çalıştığını ve parçaları arasındaki ilişkileri bir tür ‘görselleştirme’ biçimi.

Foucault’nun diyagramları ise, kendisinin iktidar ilişkileri dahilinde tarihsel olarak ‘kurulan’ ve ‘çalışan’ kurumların (bilimler, özneler, nesnelere), bu kurulma ve çalışma biçimlerini yine iktidar ilişkileri bağlamında gösterme ‘araç’ı veya ‘şema’sı olarak ifade edilebilir.

rağmen, aslında iktidarın kendine özgü ‘bulunuş halini’ yine lokalliğe dair ‘bildik’ kabulleri çözümlenerek ortaya koymaktadır. Bunlardan birisi, ancak belirgin noktalarda gözlenebilme durumuna ilişkin olarak, bir iktidar ağları uzayında ‘gezgin’ olarak bulunan iktidar ilişkilerini, çeşitli biçimlerde ‘belirginleştirdiği’ veya ‘yoğunlaştığı’ (‘cisim’leştirdiği) noktalarda, iktidarın ‘görünürlüğünün artışı’ üzerinden, onu, ‘gözlediğimiz nokta’ vasıtası ile ‘lokalleştirmemizdir’. Öte yandan, iktidarın, ‘bu noktaya’ dair karakteristiklerle çakışmaması ve ‘başka noktalarda da gözlenebilmesi’, bir diğer ifadeyle esasen ‘gezgin’ ve çok biçimli olması, onu ‘yerel’ olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Bu iktidar ilişkileri, kuvvetleri kullanıma sokan bir strateji oluştururlar ve bunlar işleme gömülü biçimleri ile farklı kullanıcılara açık “anonim stratejiler”dir. Dolayısıyla, stratejiler düzenlemelerden, diyagramlar da “arşivler”den farklıdır. Bu özelliklere bağlı olarak, Deleuze, bu kararsız, stratejik ve düzenlenmemiş iktidar ilişkileri “*bilinemez*” der. Foucault’ya başvurduğunda benzer bir yaklaşım olduğunu da ekler. Foucault’da herşeyin kullanışlı olduğunu, ancak iktidar pratiğinin, herhangi bir ‘bilgi’ye tercüme edilemez ve indirgenemez olduğunu göreceğimizi söyler (Deleuze, 1998).

İktidar ağları fikri bu noktada belirginleşir. “Ağ”, iktidar ilişkilerinin bu ‘bilinemez’ ve ‘bilgiye tercüme edilemez’ bulunuşuna *olumsal* bir uzay tanımlamaya aracı bir kavramdır. Sonsuz sayıda ve türde mevcut “boğum (node)”^{*} arasında gezinen kuvvetler ile ‘ağ’laşan bir uzay varsayar. Bu boğumlar, kuvvetlerin, iktidar ilişkilerinde kullanıma koyulma sıklığına bağlı bir biçimde birbirlerine ‘yakın’ veya ‘uzak’ bulunurlar. Birbirlerine yakın konumlanan, bir diğer deyişle belirli bir alanda ‘yığılan’ boğumlar kümesi, “set” olarak kabul edilir. Set, sözlük anlamına da bağlı olarak, sabit ve yer değiştirmeme özellikleri olan bir birim olarak tarif edilebilir. Dolayısıyla, kuvvetlerin de bu ‘yığılma’ halindeki boğumlar arasında iktidar ilişkileri güdümünde, genellikle hep *aynı* yolları izleyerek, belirli bir alana sıkıştıkları varsayılır.

Foucault’ya göre, iktidar ilişkileri, belirli özellikleri belirleyen ‘farklılığı kuran (diferansiyel)’ ilişkilerdir. Bu özelliklerin, sabitleşmesine ve düzenlenmesine ise neden olan ‘bütünselleştirmektir’. Deleuze, bunu şu şekilde tarif etmektedir:

“*genel bir kuvvet çizgisini* izleme yoluyla, belirli özellikler arasında bir bağlantı kurma,

* node (sözlük karşılığı): 1-bir çok çizginin bir araya geldiği kesişim noktası. 2-mevcut bir yapıda veya parçada görülen bir şişme ya da ani artış.

düzene koyma operasyonu ve bu yolla belirli özellikleri seriler içerisine yerleştirerek ve yakınlaştırarak bütünselleştirmek.” (Deleuze, 1998)

Bu işlem sayesinde, ‘kurumların’ [örneğin bilginin, öznenin, nesnenin] her biçimi ile ortaya çıktığını eklemektedir. Bu kurumların veya işlem mekanizmalarının iktidarı açıklamadığını, ancak, önkoşul olarak iktidar ilişkilerini içerdiği ve bu ilişkilerin üretimi değil ama ‘yeniden üretimi’ doğrultusundaki görevlerini *sabitlemek* için kullanıldığını belirtmektedir (Deleuze, 1998).

Foucault, bu ağ uzayı içerisinde ‘set’leşen birimlerin, bizzat iktidar ilişkileri bünyesinde ‘her ögesi, bilgisi, pratiği, öznesi ve nesnesi ile’ bizzat iktidar ilişkileri ile “kurulduğunun” altını çizmektedir. İtirazını oluşturduğu yer ise, bu ‘kurulmuş’ öğeler, bilgiler, pratikler, özneler ve nesnelere *külliyatının* dünyaya, insana, pratiklere dair “verili” bir *yığın* olarak kabul görmesi ve kullanımda tutulmasıdır. Foucault’nun diyagramları, bu külliyatın ‘tarihselliği’nin ortaya serildiği, “verili” kabul edileni, “kurulma” mekanizma ve özellikleri tespit edilerek yapılan bir ‘çözme’ eylemidir. Bu da bizzat söz konusu “kuruluş” sürecinin tarihine eleştirel yaklaşmak kaydı ile gerçekleşebilir.

Deleuze, mevcut kısır döngüyü kırmak için bir ‘ek’ işlem önermektedir. ‘Set’lere karşı eleştirel bir pozisyonun, bizzat bu ağ içerisinde oluşabileceği kanaatindedir. Deleuze’ün önerisi, “set”e alternatif oluşturabilecek ‘seriler yakalamaya çalışmak’ şeklinde düşünülebilir. Bu öneri, bir başka deyişle, kuvvetlere, *olağan yolları dışında rotalar* katettirerek, iktidar ilişkilerinin ‘farklılığı kurma’ becerisini ağ uzayına tekrar yerleştirmektir.

4.3 İktidar Ağlarının Araçsallaştırılmasındaki Gereçekler

Mimarlık pratiğinin, kapsamlı dönüşümlere zorlayıcı yakın zamanlı deneyimleri ile bu deneyimlere dair kurduğu söylemin ilişkiselliği noktasında, bir ‘kriz’ yaklaşımı içerisinde bulunduğu, söylemin dili ve konu ettiği noktalar aracılığı ile açık bir biçimde gözlenebilmektedir (bölüm 3).

Kriz ‘an’ını bir an önce terketme motivasyonu, öncelikle tüm saptamaları dahilinde, söz konusu ‘kriz anı’ni gözler önüne sermeyi, hemen ardından da ‘krizden kurtuluş’ için eliçabuk bir biçimde ‘reçeteler’ oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Mimarlık mesleği ve pratiği için geçerliliği örneklerle sıralanan bu yaklaşım biçimi, bir kriz ‘an’ı *varsayıldığı* noktada dahi bir ‘eleştirel değerlendirmeyi’ gerektirmektedir.

Öncelikle, krize dair tüm kabul ve söylemlerin mimarlığı *dar* bir ‘mesleki pratik’ kavrayışı

içerisinde ele aldıkları ortadadır. Bu dar kavrayış çerçevesinde, problem tanımları ve getirilen öneri ve çözümler, kimi zaman makul bir tablo çizebilmektedir. Ancak, ‘meslek pratiği’ şeklinde yapılan bir daraltmanın, aslında ‘pratikler’ halinde bulunan aktüel deneyimlerin büyük bir kısmını gözardı ettiği, dolayısıyla, halihazırda çoğul bir biçimde bulunan mimarlığa dair olası bir problemi tanımlamaktan veya çözüm üretmekten de uzak duracağı farkedilebilmelidir.

Bunun yanında, mimarlığın ‘kriz öncesi’ durumuna ilişkin, bir ‘zorunluluk’ olarak çizilen tablo da, benzer bir ‘daraltmayı’ gerektirir. Kaybedildiği varsayılan ‘makbul’ bir mesleki geçmişin tanımı, bir önceki tespite çok benzer bir şekilde, mimarlık pratiklerinin tarihini de, türdeş etkinliklerden oluşan, belirli koşullar ve kavramlar ile çakışan *bütünsel* bir tarih olarak kabullenmeyi gerektirir. Aslında kriz yaklaşımını kuran öge, bu noktadadır. Kriz, mimarlık bilgisi ve pratiklerinin üzerinde uzlaşıldığı varsayılan bilgi, birikim, değer ve anlamlarının bütünselleştirilerek kurulmuş tutarlı bir ‘meslek’ olarak tarihinin, yeni koşullara ve deneyimlere bağlı olarak *aşınması ve sürdürülebilirliğinin kısıtlanması* noktasında dile getirilmektedir. Bu da, mimarlığın, ‘meslek olarak tarihini’ ve ‘meslek pratiğini’ eleştirel bir değerlendirmeden mümkün olduğunca uzak tutmak ile mümkün olabilir.

Tam bu noktada, çelişkinin ve açmazın görünür hale geldiği söylenebilir: Mesleği *verili* hali ile yürürlükte tutmanın *artık* mümkün olmadığı bir ‘an’da, meslek ‘kriz’ halindedir. İki yol görünmektedir, meslek ya ölüme terkedilecektir -mesleğin *verili* hali artık işgörmüyorsa, mesleğe dair herşeyin öldüğü kabulü ile yapılan bir ‘yenilgi’ pozisyonunu tanımlar-, ya da meslek kurtulacaktır –mesleğe dair eski *veriler* derhal *yenilenmeli, rehabilite* edilmelidir yaklaşımı ile hedeflenen bir ‘zafer’ pozisyonunu tanımlar. *Verili* hali ile bir mesleğin ‘ölebileceği’, ancak mimarlık bilgileri ve pratiklerinin ‘başka bir etkinlik biçimi’ içerisinde varolmaya devam edeceği, bir ihtimal olarak değerlendirilmemektedir.

Bu noktada, ‘kriz’ yaklaşımının, mimarlık adına, nasıl bir otonomi (özerklik) arayışına eşlik ettiğine şahit olunmaktadır. Bir ‘kriz’ varsayımı mümkün olsa bile, bu krizin nedenleri ‘dışsallaştırılmakta’, çözümleri ise ‘meslek’ içerisinden oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, kriz ‘an’ının, mimarlığın ‘dış etkenlere’ karşı yenilgisi veya zaferi ile sonuçlanacak bir ‘savaş alanı’ olarak hayal edildiğini ve bu savaş içerisindeki tüm silahların yine mimarlık alanından üretildiğini ifade etmek mümkündür.

Mimarlığın bir varolma mücadelesi şeklinde tezahür eden bu ‘kriz’ sayıklamalarının, mücadelenin ‘diğer’ tarafı/ tarafları ile ilgilenmediği de açıktır. *Diğerleri* neden bir ‘kriz’

yaşamamaktadırlar, diğerlerinin elinde hangi silahlar vardır, o silahları mimarlığa ‘mal’ etmek zaferin garantisi midir, mimarlık bu savaşı deneyimlemeden de varolabilir mi türünden sorular oluşturulmamaktadır.

Tüm bu sıralanan özellik ve biçimleri ile mimarlık mesleğinin değişimler ekseninde, ‘kriz noktasına’ ulaştığı yönündeki yaklaşım, meslek ortamının, kendi tarihi içinde, *meslek dışı* ve *meslek içi* temel ayrımı aracılığı ile mimarlığın ‘alanı’ ve ‘rolü’ üzerinden kendini tekrar tanımlaması çabası ile sonuçlanır. Bu tanımın acilen ve net olarak *yeniden* yapılması gerekliliği üzerine gelişen vurgu, mesleğe özgü bir konum ve etkinlik alanı olarak *çözülme üzere olan* bir ‘mesleki paket’inin yerine, bir yenisini inşa etme çabasına işaret etmektedir.

Söz konusu *yeni* ‘mesleki paket’in, geliştirilen somut önerilerden *birinin seçilerek uygulanması* veya *herbirinin birbiri ile entegre edilmesi* seçenekleri ile yürürlüğe girmesi ise, daha önce değinildiği üzere, pratiğin ‘alan’ ve ‘rol’ tanımının ‘mesleğin doğası’ ifadesi altında *verili* içkin özellikler ile yenilenmesi, dönüşümü koşullayan şartların dışsallaştırılması, meslek pratiğinin üzerinde uzlaşmış gibi görünen ‘yapı tasarımı’ noktasında daraltılması ve meslek alanının *diğer* alan ve aktörler ile gönüllü bir paylaşım arayışı içerisinde olmaması sebebiyle olanaklı değildir.

Öte yandan, yeni bir ‘mesleki paket’ arayışı, başlı başına bir problemi kendi başına ortaya koymaktadır. Dönüşümün, yaşamın her kaleminde, ivmesini sürekli olarak artıran bir devinimle, görünürlüğünün artışı, bir başka deyişle ‘inkar edilemez’ bir boyuta ve etkiye ulaşması, üretilen normatif her yaklaşımın, *eskime* süresini giderek kısaltmakta, dolayısıyla, normatifliğini bile tartışılır hale getirmektedir.

Buradan yola çıkılırsa, öncelikle, ‘kriz’ yaklaşımını terketmenin yolları aranmalıdır. Dönüşümün sürekliliği hesaba katıldığında, ‘kriz’ yaklaşımı üzerine iki alternatif beliriyor gibi görünmektedir:

Bunlardan ilki, ‘kriz yoktur’ demek, ya da dönüşümü bir ‘kriz’ meselesi olarak algılamaktan uzaklaşmaktır. Bu, mesleğe dair yorumların *şişkinleşme* eğiliminden uzaklaşması ve olanakların ‘kriz güdümlü’ sürümünün ortadan kalkması yönünde bir etki yaratabilir.

İkinci alternatif ise, dönüşümün etkileri ve dönüştürme kapasitesi sürekli ise, ‘kriz’in de sürekli olduğunu iddia etmektir. İçinden çıkılacak bir kriz ‘an’ı gerçekçi değildir, reel olan, sürekli bir ‘kriz hali’dir. Dolayısıyla, motivasyon, krizi yoketmeye yöneldiği sürece problemlili, krizi bir etkinlik biçimi haline dönüştürmeye çalıştığı sürece yapıcı olacaktır.

Her iki yaklaşım biçimi, temel olarak şu noktada bütünleşmektedir: ‘kriz’, kullanımda tutulduğu ‘buhran’ anlamı ile hem mevcut koşulları değerlendirmekten, hem eleştirel* bir tarihsel perspektif yakalamaktan, hem de yeni olanakları araştırma yetisinden uzaktır. Buna alternatif bir yaklaşım biçimi, ancak, ‘kriz’in kullarımdaki ‘olumsuz’ içeriğini ve kriz fikri ile sabitlenen yöntemleri reddetmek, kullarımdan dışlamak ile mümkün olabilir.

Bu aşamada, öneri bir yaklaşım biçimi olarak, “iktidar ağları” fikri kullanışlı gözükmektedir.

Pratikleri, bir ağ uzayı içerisinde düşünmek, öncelikle, tüm pratiklerin (mimarlık pratikleri ve tüm mesleki ve mesleki olmayan pratikler) birbirleri ile zayıf veya güçlü bir ilişki içerisinde bulduklarını kabullenmeyi gerektirir. Ağ uzayı içerisinde, konumunu ve ilişkilerini ‘sürekli olarak sabit tutmak’ gibi bir olasılık yoktur. Zira ağ, sürekli olarak yeni ilmeklerin atılmasına müsait, lineer oluşmayan ve lineer biçimde de gelişmeyen “topolojik”** bir ortamdır. Buna bağlı olarak, mimarlık pratiklerini tüm diğer pratik ve edimler ile sökülemeyen bir ilişki ağında düşünmeye çalışmak, mimarlığı, sıkıntısını yaşadığı ‘tanım’, ‘alan’, ‘rol’ meselelerinden kopararak; tüm tanım, alan, rol meselelerinin, işleme sokulan ‘kuvvetler’in ilişkileri ve izledikleri yollar ile aynı anda çoğul*** olarak bulunan ve dönüşmeye müsait *kurulumlar* olarak kabullenilmesinin yolunu açmaktadır.

Ek olarak, mimarlık pratikleri bu ağ topoğrafyası içerisinde gözleendiği vakit, kullarımda tutulan *verili* mesleki bilgi, birikim, değer ve anlamların, mimarlığa dair ‘set’leri oluşturduğunun farkına varılır. Zira, meslek ‘pratiği’, dar kapsamı ve kuralları üzerinden oluşturulmaya çalışan meşruiyet anlayışı ile *sabitliğine*; pratisyenleri tarafından bir uzlaşım noktası olarak kabullenilişi ile de *yığılma haline* işaret etmektedir. Tersinden bakıldığında ise, meslek pratiklerini bütünselleştirme yönündeki her çaba, bir yeni ‘set’ önerisi olacaktır.

* Kriz (crisis) ile ‘eleştirel (critical)’ arasındaki etimolojik ilişki dikkate değer bir noktadır. Crisis: karar vermek, yargılamak, ayırmak. Critic: seçme veya yargılama becerisine sahip olan. Bu ilişki, mimarlığı, “karar verilmiş, yargılanmış, ayrıştırılmış” (herhangi bir kriz anında nihai biçimine ulaşmış) bir ‘meslek pratiği’ olarak kabullenmenin; sürekli bir “karar verme, yargılama, ayrıştırma” sürecini (bir süreç olarak krizi) deneyimleme riskine tercih edilmesinin, hiçbir şekilde ‘eleştirellik’ içermeyeceğini daha da net olarak ortaya koymaktadır.

** Deleuze, ağ uzayının, barındırdığı çoğulluk temelinde, aksiyomatik ya da tipolojik olmayan, topolojik bir şekilde mevcut bulunduğunu ifade etmiştir (Deleuze, 1998). Topolojinin, total biçimlerden ziyade, noktaların birbirleri ile bağlantıları ile ilgilenen bir kavram oluşu, bu kavramın tartışmaya katılımını anlamlı kılmaktadır. Buna bağlı olarak bir ‘ağ yapısı’ndan bahsedilmesi hem güç, hem de anlamsız bir hale gelmektedir. Çünkü yapı, aksiyomatik bir kavramdır ve bünyesinde yer alabilecek ‘çeşit’li öğeler, birbirlerine bağlanma biçimleri ile değil, yapıya bağlanma biçimleri ile varolurlar ve bu anlamda türdeşirler.

*** Deleuze, “çoğulluk (multiplicity)” ifadesinin, “tek” ve “çok” karşıtlığından farklılığının önemine değinmektedir. Çoğulluk metin içerisinde, çokluğun sayısal çağrışımının tersine, niteliksel bir çeşitliliğin karşılığı olarak yer almıştır (Deleuze, 1998).

Sonuç olarak, mimarlık pratiklerine yeni olanaklar için alan açacak yeni rotalar, bu ‘set’lerin bünyesinde oluşmakta zorlanacaktır. Çünkü ‘set’ler, yeni kuvvetleri, ve dolayısıyla yeni pratik biçimlerini üretmenin tam tersine, mevcut kuvvet yollarını ve bunlara koşullu mevcut pratik biçimini sürekli olarak *yeniden* üretmektedirler.

Meslek pratiklerinin bu ‘set’lerin bünyesinde yer almayan –zorunlu rotaları izlemedikleri ve zorunlu ilişki biçimleri içerisinde bulunmadıkları için- halen varolan biçimleri ise, değinilen örneklemelerde de açıkça görüldüğü üzere ‘meslek dışı’ olarak düşünülmemekte; başka bir deyişle, meslekten *dışlanılmaktadırlar*.

Bunların tümü sıralandığında, Foucault ve Deleuze’ün çalışmaları ekseninde önerilen ‘iktidar ağları yaklaşımı’, meslek pratiklerinin mevcut tartışmaları ve koşullarını, ‘buhran’ tablosundan farklı bir yerde gözlememizi sağlamaktadır.

İktidar ilişkilerinin ve ağlarının, mimarlığı ‘açıklamaktan uzak’ olduğu yönünde oluşabilecek ilk eleştiri, ilk bakışta, haklı bir eleştiridir. Ancak iktidar ilişkileri ve ağları, mimarlığı ve ürettiği kurumları açıklamaktan çok uzak bir yerden yola çıkmakta; bu mesleğin ve kurumlarının ‘açıklanacak bir varoluştan’ ziyade, incelenebilecek bir ‘kuruluş’ tarihine sahip oldukları fikrini önermektedir. İktidar ilişkilerine, sebep ve sonuç kavramlarını yerleştirmek, iktidar fikrini tekrar kurumların birincilliği üzerinden sınırlamak ile sonuçlanacaktır.

Bir diğer eleştiri noktası, bu ‘ağ’ uzayı içerisinde, çoğul olarak bütünüyle kabul gören ‘pratiklerin’; hangi değerlere, esaslara göre değerlendirileceğinin, derecelendirileceğinin, tercih veya red edileceğinin belli olmadığı; bu çoğulluk ortamında tercih kriterlerinin yokluğu dolayısıyla, tercih hakkının yürürlükten kalkacağı yönünde oluşturulabilir. Foucault ve Deleuze tarafından ‘düzeltilebilir’ tanımı ile, tüm pratiklere yayılan ve tüm pratikleri kuran bir öge olarak iktidarın, pratikleri, “beraber anıldıkları niteliklerden ayırttığı, onları vasıfsızlaştırdığı, tarifini imkansızlaştırdığı, yaşamın içinde ölü, üretimin içerisinde acı ve bıkkınlık haline getirdiği, dilin içerisinde ise kekemeliğe veya konuşma yitimine yol açtığı” (Deleuze, 1998) doğrudur. Deleuze’e göre ise ‘düşünme’ eylemi bu noktada başlar:

“Düşünce, kendi tarihini düşünür (geçmiş), ama, kendisini düşündüğünden kurtarmak (şimdi) ve nihayet ‘başka bir şekilde düşünebilmek’ için (gelecek).” (Deleuze, 1998)

Aslında, seçme, yargılama ve karar verme hakkının sürekliliği, ancak, bu ‘düşünebilmek’ olanağının açık tutulduğu bir yaklaşım içerisinde oluşturulabilir. Dolayısıyla, bizlere ‘yargılama, karar verme ve seçme’ olanağının kriterlerini tanımladığı iddia edilen ‘yapı’lar

veya ‘set’ler, tam tersine, seçimlerimizi, yargılarımızı ve kararlarımızı -*verili* ‘mimarlık mesleği’ paketi içerisinde tutarak- işaret etmek ve onaylamak yönünde çalışmaktadırlar.

4.4 Mimarlık Pratiklerini İktidar Ağları Ekseninde Düşünmek

Mimarlık pratikleri üzerine ‘kriz’ ekseninde gelişen yaklaşıma önceki bölümlerde getirilen tüm eleştiriler, bir ‘meslek politikası’na yönelik alternatif makro-yapıların izini sürme önerisi olarak değerlendirilmemelidir. Mimarlığa dair ‘problemlî’ bir eksenî tarif eden tüm indirgemeleri, bir ‘karşı-indirgemeler’ grubu ile karşılamak yersiz olacaktır. Esasen, nihai olarak, ‘doğru’, ‘güncel’ veya ‘pratik’ olmak niyeti ile olsa dahi, bir ‘mimarlık’ veya ‘mimar’ tanımını veya tarifi yapmak anlamsız ve gereksiz görünmektedir.

Dolayısıyla, bir ana ilke önerisi getirmek gerekirse, öncelikli olarak indirgemeci makro-politikalardan vazgeçmek bir temel yaklaşım ilkesi olarak önerilebilir. Bu noktada, herhangi bir kişinin veya grubun, bütünüün çıkarlarını temsil edebileceği fikrinin, yani ‘öncü’nün reddedilmesi bir esastır. Mimarlığın, kendi ‘projesi’nin tüm evrenin merkezinde yer alması olasılığı da bu şekilde devre dışı bırakılmış olur (May, 2000).

Bu yolla, mimarın ‘mesleği’, mimarlığın da ‘toplumu, siyaseti, tarihi’ temsil ettiği türünden kabuller, bertaraf edilir. Bu, tüm bireylerin ve grupların (mimarların ve *diğerlerinin*), temsiliyet aracılığı ile teslim alınan ‘iktidar’ potansiyellerinin, onlara iade edilmesi anlamına gelir. Bu, ihtiyaç ve çıkarların, *farklı ve indirgenemez* olduğu kabulü ile çakışan bir bakış açısını gerektirir.

İhtiyaç ve çıkarların farklı ve indirgenemez oluşları, bunların kaotik olduğuna hükmettirmemelidir. Esasen, meşruiyet kaygısının yürütülmesi gereken en zorunlu yer burasıdır. İhtiyaç ve çıkarlar bireyler veya gruplar için ‘meşru’dur (May, 2000).

Bu yolla makro-politikaları sembolize eden ‘piramit’ yapısı ile mikro-politikaların ortamına* anlamlı bir karşılık getiren ‘ağ’ fikri arasındaki ikilik ortaya çıkar.

Mimarlığa, öneri bir yaklaşım biçimi olarak ‘iktidar ağları’ fikri, yeni bir mimarlık ‘anlayışı’

* İktidar ilişkilerinin içinde bulunduğu ‘ağ’, metin içerisinde ‘ortam’ şeklinde ifade bulunmaktadır. Ancak, bu ortamı, iktidar ilişkilerinin doldurduğu bir ‘mekan’ olarak değil (çünkü bu ilişkilerin doldurabileceği bir ‘boş’ mekan kabulünü gerektirir), bu ilişkilerin bir ‘küme’si olarak düşünmek daha tutarlı olacaktır. Zira, Todd May, iktidar ilişkilerinden bağımsız bir mekan arayışının, kurucu bir ilke arayışına benzediği konusunda uyarmıştır. May, mekan temelli bu yaklaşımı “verili olanı çözümlenmek yerine, verili olanı açıklamak üzere, nesnesini, verili olanın dışında arar” şeklinde eleştirmiştir (May, 2000).

değil, yeni bir mimarlık ‘yaklaşımı’ önerisidir. Bu yaklaşım, mimarlığı, bütüncül ve meslek tabanlı olmayan ‘başka bir etkinlik biçimi’ olarak algılama tercihinin karşılığıdır. Mimarlığın, ‘meslek tarihi’ sürecinde kurulmuş, mimar, bilgi, ürün, alan ve rol tanımlarının *verili* olmadığını iddia etmenin bir aracıdır. Dolayısıyla, kurumsallaşan bir mimarlık anlayışının, mimarlık edimlerindeki ‘olanakları’ kısıtladığı görüşünden hareketle, bu olanakları yürürlüğe koymak için, ‘iktidar potansiyelleri’ olan tüm aktörlerin lehine, bu ‘ağ fikri’ni araçsallaştırılmaktadır.

‘Başka bir etkinlik biçimi’ olarak mimarlığın, bu yaklaşımın yürürlüğe konulduğu bir ekseninde, ikili bir *eylem hali* önerilebilir. Bunlardan birisi Foucault’nun ‘diyagram’larının benzerlerinin, mimarlık üzerinden üretilmesidir. Bu, mimarlık ‘mesleği’ne dair üretilen kabul, değer ve uzlaşım noktalarını, yani ‘set’leri, bir bir ele alarak, bir soykütüğün izini sürmek anlamına gelir. Buna bağlı olarak, mimarlık mesleğinin ‘bilgi alanı’ arayışı, öncelikli olarak, detaylı bir incelemeyi hak etmektedir (mimarlık bilgi alanı ve bu yönde üretilen dil, kavram, temsiliyet biçimleri, özne ve nesnelere bir ‘diyagram olarak’ başlıbaşına bir inceleme konusu olarak önerilmekte, ancak metin içerisinde yer almamaktadır). Bu önceliğin gerekçeleri, ‘mimarlığa özgü olmayan’ bir yaklaşım içerisinde aşağıda yer almaktadır:

Eğer bilgi, bir dizi bütünselleştirme işlemleri (bölüm 4.2) aracılığı ile –ve iktidar ilişkilerinin ardılı olarak- ortaya çıkıyor ve kullanıma koyuluyorsa, “dünyamızı anlamak için uğraşmamız gereken şey, salt bu güçlerin [kuvvetlerin ilişkisi] ürünü olan bilgi değil, bizleri ve bilgimizi oluşturan güçlerdir” (May, 2000) görüşü kayda değerdir*. Buna bağlı bir biçimde, bilgilerin “kendilerine ait tarihleri, mülk edinilme ve yeniden edinilme dizileri” (May, 2000) olduğu unutulmamalıdır.

Mimarlık mesleği, meşruiyetini, belirgin bir ‘bilgi alanına’ dayanarak oluşturma çabasıdır. Giderek artan bir biçimde önemi vurgulanan ve yürürlüğe koyulma sıklığı artan tüm normlar, yeni standartlar, lisans zorunlulukları, uzmanlaşma çabaları bu ‘bilgi alanı’ dayanağı altına yerleşir. Oysa, May (2000), bilimsel bilgiyi halihazırda kurmuş olan büyük anlatılara yönelik kuşkunun bir kısmının, ironik biçimde bilimin kendisinden kaynaklandığını hatırlatmaktadır.

* Todd May, bu noktada olası bir itirazı hemen savuşturmaktadır. Şu soruyu sorar: “eğer bilgi güçlerin ürünü olarak görülüyorsa, bu durum daha işin başında bu güçlerin bilgisini engellemez mi?”. May, Deleuze’ün bilgiyi düşünceden şu şekilde ayırması ile bu soruyu bertaraf ettiğini söylemektedir: “bilgi bir güçler ürünüdür, ancak düşünce bu güçleri anlama çabasıdır”

Bu arada, metin içerisinde yer alan, Deleuze’ün iktidar ilişkilerinin ‘bilinemez’liği yönündeki tezi, bu olası itiraza ek bir cevap niteliği taşımaktadır.

Örnek olarak ise, son dönem fiziğinin belirsizliğini, Gödel kuramı ve ilişkili çalışmaları vermekte ve bilimin ‘bilinen’den ziyade, ‘bilinmeyen’i ürettiğini ifade etmektedir.

Öte yandan, ‘olgu’ kavramı, ‘bilimsel’ düşüncenin belki de ‘atomize’ yapıtaşları olarak kabul edilmektedir. Buna yönelik bir itiraz ise Feyerabend (1999) tarafından oluşturulur:

“Bilim adamının içinde çalıştığı ortamı, ana unsurlarını basitleştirerek sadeleştirmek mümkündür tabii ki. Fakat ne yapsak faydasızdır, bilim tarihi sadece olgular ve olgulardan yapılan çıkarımlardan oluşmaz. Orada çeşitli düşünceler, olgu yorumları, çatışkılı yorumların yarattığı sorunlar, hatalar ve daha bir sürü şey de vardır. Hatta daha yakından bir çözümlemeyle bilimin “çıplak olgu” diye bir şey bilmediğini, bilgimizi oluşturan “olgular” a zaten belirli bir şekilde bakıldığını ve bu yüzden de bunların esasında fikir ürünü (ideational) olduklarını keşfedebiliriz.”

Bilim, bilimsel eğitim, bilgi alanı gibi kavramların, nasıl bir pratik ‘anlayışı’na işaret oldukları, bilginin ve bilimin, daha da önemlisi ‘bilim öznesi’nin kuruluş ve yeniden üretim mekanizmasının işleyişi, Feyerabend’in (1999) metinlerinde, kıyasıya eleştirilir:

“Bugün bildiğimiz biçimiyle bilimsel eğitimin amacı tam da budur. ‘Bilim’i iştirakçilerini basitleştirerek basitleştirir: Önce bir araştırma sahası tanımlanır. Bu saha tarihin geriye kalan kısmından ayrılır (örneğin fizik, metafizikten ve teolojiden ayrılmıştır) ve kendisine özel bir ‘mantık’ verilir. Sonra bu ‘mantık’ üzerinde sıkı bir tedrisat sahada çalışanları şartlandırır. *Eylemlerini* daha tekdüze yapar ve *tarihsel sürecin* geniş bölümlerini dondurur. Ortaya istikrarlı ‘olgular’ çıkar ve tarihin kaydettiği değişikliklere rağmen inatla varlıklarını sürdürürler. Bu olguları açığa çıkaran tedrisatın esaslı bir bölümü sınırların bulanıklaşmasına yol açabilecek sezgilerin ketlenmesinden oluşur. Örneğin bir kişinin dini, metafiziği veya mizah duygusunun (uzmanlaşmış mesleklerde bulunan çirkin şaka anlayışı değil de *doğal* mizah duygusu) bilimsel etkinliğiyle en ufak bir ilişkisi olmamalıdır. Kişinin imgelemi sınırlanır, hatta dili bile kendisinin olmaktan çıkar. Bilimsel ‘olgu’ların doğasının kanaatlerden, inançtan, kültürel arka plandan bağımsızmış gibi algılanmasında da yine bu durumla karşılaşırız.”

Bu perspektif içerisinde, May (2000) pratikler ve bilgi arasında şu şekilde bir ilişki kurar:

“eğer tarih az çok olumsal pratiklerin kesişmesi olarak anlaşılıyorsa, tek bir pratiğin sonucu bu pratiklere katılan aktörlerin amacına indirgenemez. Pratiklerin sonuçlarının anlaşılması hem tarihsel hem de felsefi açılardan bir düşünüm sorunudur. Fakat bilgi pratiklerinin de

toplumsal pratikler arasında yer aldığı ve bu tablonun tanımladığı etkileşimden bağışık olmadığı anlaşıldığı zaman bu tablo daha da karmaşık bir hal alır. Bu nedenle bilgi pratikleri, bir araştırma alanının anlaşılması dışındaki amaçlarla kesişebilir ve bu amaçlara yardım edebilir. Bu durum, o araştırma alanı içinde verilen yanıtların daha çok epistemolojik önem mi yoksa siyasal önem mi taşıdığı sorusunu ortaya atar. Foucault'nun belirttiği gibi, erk açısından yararlı ya da erke direnen bir bilgi külliyatını üreten şey, bir bilgi öznesinin etkinliği değil, erk-bilgisidir: bilgi öznesinin etkinliğini oluşturan ve bu etkinliği bir uçtan öbür uca geçen, bilgi biçimlerini ve olası bilgi alanlarını belirleyen süreçler ve mücadelelerdir.”

‘Mesleki’ bilgi alanı, ‘özne’lerinin, alternatif iktidar ilişkileri üretme kapasitesini sınırlama yolu olarak işlem görmesine rağmen, bilginin çoğalması (yayılması değil) bazı bireylerin, “aşikar yöntemsel kurallar tarafından sınırlanmamaya *karar vermeleri* veya bu kuralları *istemeden çiğnemeleri*” yolu (Feyerabend, 1999) ile olmaktadır. Feyerabend, basitlik, zerafet ve tutarlılığın tam tersine, esas bu tip liberal uygulamaların pratikler veya ‘bilim’ için zorunluluk olduğunu belirtmektedir.

Bu noktada, öneri *eylem halinin* ikinci boyutu belirir. *Verili* bir mimarlık mesleği ‘set’inin bir diyagram çalışması bünyesinde çözülmesinin yanında, bu ‘set’ten kaçak bir biçimde halihazırda işleyen pratiklerin ‘görünür kılınması’ ve mimarlık için nasıl bir ‘çoğulluğu’ ifade ettiğinin gözlenmesi bu ikinci boyutu oluşturmaktadır. Basit bir örnekleme yapmak gerekirse, mimarlık mesleği dahilinde ‘konut’ olarak işlem gören, bu tanım altında yer alan ‘aynı’ veya ‘tekrar’ bir ürünün dahi, pratikler içerisinde, *kullanımda*, *algıda* ve *adlandırılışında* sınırları çizilemeyen, tariflenemeyen bir çoğulluk halinde ‘bulunuşunun’ gözlenmesi ve görünür kılınması gibi.

Bu işlem, Deleuze metinlerinde ‘seriler yakalamak’ olarak ifade bulmaktadır (Deleuze, 1998): “Set”leri oluşturan, belirli noktalarda yığılmalara neden olan kuvvetlerin sürekli rotalarının alternatiflerini *görünür kılabilmek* için, bu noktalardan diğer noktalara yol alan yeni kuvvet yollarının izini sürmek, dolayısıyla da ‘farklı’ iktidar ilişkilerinin işleyişinin önünü açabilmek. Bunun da, birbirleri ile ilişkiselliği “aşikar” olmayan noktalar arasında, yapılagelenin (hiyerarşik veya diyalektik ilişki) tersine, çapraz ilişki rotaları önermekle mümkün olabileceğinin altını çizmektedir.

Birbirleri ile ‘görünmeyen’ ilişkiselliklerinin ‘görünür kılınması’ amaçlanan bu noktaların da, Deleuze tarafından, gelişigüzel değil, bir ‘olay’ içerisinde ‘bulunmak’ ortak noktasından hareket ederek seçilmesi de dikkate değerdir.

Yaklaşımın bu boyutu yeniden, ‘bilgi’ kavramını önümüze çıkarır:

“Bu şekilde kavranan bilgi ideal bir görüşe doğru yol alan, hepsi de kendi içinde tutarlı bir kuramlar silsilesi değildir; derece derece hakikate yaklaşma değildir. Daha çok, her tekil kuram, her peri masalı, her efsanenin diğerlerini daha büyük bir açıklık ve güçle ifadeye zorladığı ve bu rekabet sürecinde bilincimizin gelişmesine katkıda bulunduğu, durmaksızın büyüyen, *birbiriyle bağdaşmaz alternatif görüşler okyanusudur.*” (Feyerabend, 1999)

Yaklaşımın bu ikinci boyutu dahilinde, olası bir çelişki durumunu devre dışı bırakmak için bir ek yapmak gerekecektir. Mevcut ‘set’ler içerisinde işlem gören tüm ‘kurulumlar’, *kurtarılmayı bekleyen mahkumlar* olarak algılanmamalıdır. Pratiği basitleştirme ve kontrol etme araçları olarak kullanılan tüm kavram, özne ve nesnelerin, bir ‘temsiliyet’ araçları kümesi olarak kavramsallaştırılması mümkün ise, Lyotard’a referans veren aşağıdaki metin, bu ‘kurulumlar’ın, *eylem halinin* ikinci boyutuna ‘ek’ bir tarif yapmaktadır:

“Lyotard’a göre amaç, temsiliyeti, kaynaklarını tüketerek, sınır noktasına getirerek yıkmaktır. Temsiliyetin yıkımı, temsil edilen kendiliklerin bir azalmasından daha çok çoğalması aracılığıyla, temsiliyet sistemini patlama noktasına dek sürükleyen bir çoğalma aracılığıyla olur.” (May, 2000)

Bundan dolayı çözümlenme ve önermelerin ‘alçakgönüllü’ (May, 2000) olması gerektiği ifade edilebilir. Başka olanaklar veya seriler önermek, beraberinde, tahakküm ilişkilerini, *madunların* lehine çözmeye benzer -iktidar tanımının aşınması gereken ‘mevcut’ haline dönük olarak- bir ‘temsili’ pozisyonu getirmemelidir.

Benzer biçimde, bu yaklaşımın, ‘yaklaşım ile çakışan’ sonuçları üreteceği iddia edilemez. Zira “organik ya da toplumsal makineler, işledikleri biçimde oluşturulmazlar ve teknik makineler kullanıldıkları biçimde monte edilmezler, aksine kendi üretimlerini kendi farklı ürünlerinden ayıran kesin biçimde özgül koşulları gösterirler” (May, 2000). Dolayısıyla, bir öneri yaklaşım olarak sunulan ‘iktidar ağları’ fikrinin, yeni ‘set’ler üretilmesini engelleme yönünde ‘pragmatik’ bir motivasyonu olamaz.

Öte yandan, bu yaklaşım deneyiminin, mevcut ‘meslek’ anlayışı ile ilişkisi de benzer şekilde, alternatifi üretmek veya mevcut olanı yıkmak yönünde şekillenmeyecektir. Çünkü, bu deneyim, “bir kişiyi, yetiştirildiği pratiklerle ilişkili olan kaçınılmazlık ve zorunluluk duygusundan özgür kılabilen birşeyi deneme” (May, 2000) etkinliğidir:

“Ancak deneyimin, pratik sınırların ihlal edilmesinden farklı olduğunun anlaşılması

gerekiyor.....İhlalden farklı olarak deneyim, isyan dışındaki olumlu alternatifleri araştırır.”
(May, 2000)

5. SONUÇ

Mimarlığın, toplumsal alanın yapısı içerisinde ve bizzat mimar ‘aktörleri’nin elinde bir ‘meslek’ olarak içselleştirilmesi, gündelik pratiklerin ortamında benzer bir şekilde yayılan yabancılaşma durumunun bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Pratiklerin, ‘yığılmalar’ ve ‘dışlamalar’ ile örgütlenen ‘normatiflik’ merkezli mekanizmaları, bu pratikleri çevreleyen tüm diğer öğelere *kayıtsızlığa* yol açmaktadır. Ancak, kurumların, kavramların, öznelere ve nesnelere çoğaldığı bir dünyada, farklılıkları ve çoğalmayı kabullenmek yeterli olmayacaktır. Bu kabullenişin bir tür ‘farklılık politikası’ biçimindeki bugünkü halinin eski hiyerarşik dengelerin yerine yenilerini yerleştirdiği, tüm pratiklerde gözlenebilir ve deneyimlenir vaziyettedir. Dolayısıyla, ‘farklılık’ lehine bir ‘olağanlık’ halini tesis etmek de -pratiklere dair bahsi geçen ‘normatif’ çerçeveler kadar- *kayıtsızlık* düzleminde varolur.

Bu kayıtsızlık ihtimalini asgari düzeye indirmek, bakış açısını *olağanlığı dışlayan* bir yere kaydırmak ile mümkün olabilir. ‘Doğru-yanlış’, ‘normal-anormal’, ‘sıradan-farklı’ ikilikleri ile kurulan yaklaşımlar, bir içerisi-dışarıyı ayırmasına yol açan çerçeveleri çizen; ya aynı yerde, ya da karşı karşıya bulunmayı zorunlu kılan bir diyalektiği kurarlar. Olağanlığı dışlama tercihi ise, ‘olanak’ların olasılığı fikrini ardıl olarak tetiklemeden dolayı tüm kayıtsızlık sürümlerinden uzaklaşmanın aracı haline gelir. Paralel bir biçimde, normatiflik veya farklılığın olağanlığı dışlanarak, diyalektiğin yerini ‘eleştirel’ bir yaklaşımın alacağı öngörülebilir.

Mimarlık ortamının deneyimlediği dönüşüm süreci –olağanlıkların alt-üst olduğu bir deneyim düzeyi olarak-, mimarlık adına çeşitli ‘olanaklar’ı barındırmaktadır. Bu olanakları bir ‘kriz’ perspektifinde sönümlendirmek yerine -dönüşümün *sürekliliği* kabullenilerek- çoğaltılmasının yolları aranmalıdır.

Bu çalışma bünyesinde, ‘dönüşüm’ün dinamikleri ve etkileri ortaya konarak, öncelikle, bir ‘dönüşüm hali’nin mevcudiyetine yönelik soru işaretleri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. ‘Değişim’ olarak ifade edilebilecek canlı etkilerin ‘sebepleri’ üzerinde durulmamış, bu değişimlerin kurucu yapısı olarak ‘dönüşüm’ kavramı üzerinden söz alınmıştır (Foucault, 1982). Dolayısıyla, çalışmada oluşturulmaya çalışılan yaklaşım önerisinin öncelikli kabullerinden birisi, ‘dönüşümün’ bir süreklilik olarak özümsemesinin gerekliliğidir.

Buna bağlı olarak, ‘değişim’ kavramı ile bütünleşen görece (halihazır duruma dair olduklarından dolayı) ‘sonuç’ etkiler ile yüzleşme halindeki mimarlık pratisyenleri, bu özümseme becerisinden yoksun bir biçimde, ‘değişimleri’ bir ‘meslek krizi’ olarak

yorumlama eğilimindedirler. ‘Dönüşüm’ halinin sürekliliğinin bir ‘demonstrasyonu/sunumu’ olarak ‘iktidar ağları’ yaklaşımının çalışmaya katılımı, bu sebepten kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, çalışma içerisinde, mimarlık pratiklerine, ‘iktidar ağları’ ekseninde geliştirilmeye çalışılan yaklaşım, olası yöntemlere bir *örnekleme* oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu tavırda, bir yöntemin benimsenmesinden ziyade, ‘yöntemlerin’ üretilebileceği ve çoğaltılabileceği vurgusu esastır.

Bu bağlamda, mimarlık pratiklerinin kurumsal biçimleri ve bunun içerisinde tuttuğumuz yerin sorunsallaştırılabilmesi için, “ironik ve tarihsel olarak eleştirel” bir pozisyonun sürekli kılınması zorunlu gözükmektedir. Bu aşamada, ‘meslek’ kavramı sorunsallaştırılmıştır. Pratiklerin, hiçbir zaman şartların idealize olduğu bir ortamda bulunmayacağı gerçeği –daha doğrusu ‘ortam’ın ‘dönüşüm’ünün sürekliliği temelinde sabit bir ‘ortam’ fikrinin anlamsızlığı-, pratisyenlerini, ‘püriten bir mesleki pozisyon’ beklentisi yerine, dönüşümlere veya koşullara karşı ‘korku’yu dışlayan bir tavır almaya zorlamaktadır.

Dolayısıyla, ‘kriz’ yaklaşımının, mimarlığın elinde bulundurduğu kavramları, nesnelere, özneleri ve ürünleri *tekrar* ‘organize etme’ yönelimi terkedilmeli; bunun yerine, öncelikle *eldekileri* ‘sorgulama’nın yöntemleri çoğaltılmalıdır.

Bu sorgulama, *eldekiler* olarak ifade edilen mimarlık ‘paket’ veya ‘set’lerinin *verili* olmadıklarının iddia edilmesi ile başlatılır. Çalışma içerisinde ‘iktidar ağları’nın yer almasının ikinci sebebi, Foucault ve Deleuze’ün çalışmaları ile çerçevelenen bu ‘yaklaşımın’, pratiklerin halihazırdaki konum, işleyiş ve söylem biçimlerini çözümleme ve bir pratikler ‘ağ’ı içerisinde ‘olanakları’ önemseme becerisinde yatmaktadır.

Pratiklerin, mimarlık pratikleri de dahil olmak üzere çözümlenmesi, bir başlangıç noktası olarak *otonom* olduğu iddia edilen araçlarının, öznelerinin ve ürünlerinin karşılıklı ‘iktidar ilişkileri’ aracılığı ile ‘koşullu’ olduğu yönündeki tezi ortaya koyar. Bu çözümleme, bir pratiğe ‘mal’ edilen öğelerin *diğer* pratiklerdeki varlığının izini sürmek; farklı *otonomlukları* ifade ettiği düşünülen farklı öğelerin bulunduğu noktaları saptamak; tek bir öğenin aynı anda farklı pratikler içerisinde bulunma beceri ve biçimlerini araştırmak; pratikler içerisindeki öğeleri bütünleştirdiği iddia edilen ‘yapı’ların nasıl farklılıklar ürettiğini göstermeye çalışmak yolu ile yapılabilir (Foucault, 1982). Çalışma içerisinde, söz konusu çözümleme işleminin ‘kriz söylemi’ üzerinden yürütüldüğü düşünülebilir.

Olanakların araştırılması yönünde bir üretim biçiminin temel mantığı ‘risk alabilmek’tir. Uğur

Tanyeli'nin (2001) değindiği üzere risk almak “belirli ve önceden saptanmış bazı gerçeklikleri, olasılıkları, etmenleri bilinçli olarak görmezden gelmeye ilişkin stratejik kararı verebilmektir”.

Dolayısıyla, mimarlık pratikleri için, ‘meslek’ kavramının içerisindeki güvenli ortamın tüm öğelerinin, risk alınarak, sorunsallaştırılabilmesi, kimi zaman da bilinçli olarak görmezden gelenebilmesi, olanakların üretilebilmesi için pratik bir tavır olacaktır.

KAYNAKLAR

- AIA, (1992), *Images of Architectural Practice & Education-Building a Better Architect*, 31, AIA Publications, Washington DC.
- Allen, B., (2003), "CAD: Friend or Foe?", *Architecture*, 92 (6):27.
- Andia, A., (2002), "Reconstructing the Effects of Computers on Practice and Education During the Past Three Decades", *Journal of Architectural Education*, 56 (2):7-13.
- Baker, K., (2002), "Employment at US Architecture Firms Approaching 200,000", *AIA Architect-Economics*, March.
- Bové, P., (1998), "Foreword – The Foucault Phenomenon: the Problematics of Style", vii-xl, *Foucault* (Çev. S. Hand), G. Deleuze, University of Minnesota Press, U.S.A.
- Burns, C., (1996), "The Global Economy and Architecture/Introduction", 188-191, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Cannell, M., (1999), "Brain Drain", *Architecture*, 88 (12):125-127.
- Cansever, D. E., (2000), *Türkiye’de Mimarlık Bürolarında Kalite Yönetimi Uygulamalarının İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- Corbett, M. L., (1996), "Telecommuting: The New Workplace Trend", *Black Enterprise*, 26 (11):256-259.
- Cuff, D., (1999), "The Political Paradoxes of Practice: Political Economy of Local and Global Architecture", *Architectural Research Quarterly*, 3:1.
- Deleuze, G., (1998), *Foucault* (Çev. S. Hand), University of Minnesota Press, U.S.A.
- Dixon, J. M., (1996), "The Crisis of Confidence in Architects and the Public Design Review Process", 20-25, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Ferris, R., (1996a), "Overviews of Architectural Practice and Education / Introduction", 8-11, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Ferris, R., (1996b), "Getting Beyond Architectural Monographs and "How-To" Management Books", 8-11, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Feyerabend, P., (1999), *Yönteme Karşı* (Çev. E. Başer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fisher, T., (1994), "The Intern Trap: How the Profession Exploits Its Young", *Progressive Architecture*, 75 (7):69-73.
- Fisher, T., (1996), "Three Models For the Future of Practice", 36-43, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Foster-Simeon, E., (1991), "Building a Solid Future in Architecture", *Black Collegian*, 21 (3):92-94.

- Foucault, M., (1981a), "Power and Strategies", *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings/1972-1977*, C. Gordon (Der.), Pantheon Books, New York.
- Foucault, M., (1981b), "Truth and Power", *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings/1972-1977*, C. Gordon (Der.), Pantheon Books, New York.
- Foucault, M., (1982), *The Archaeology of Knowledge* (Çev. S. Smith), Pantheon Books, New York.
- Foucault, M., (1984), "Foucault", *Dictionnaire des Philosophes*, R. Goulet (Der.), CNRS Editions, Paris.
- Gutman, R., (2000), "Schools and Practice in the United States", 232-240, *Changing Architectural Education-Towards a New Professionalism*, D. Nicol ve S. Pilling (Derl.), Spon Press, London.
- Hardt, M. ve Negri, A., (2002), *İmparatorluk* (Çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Howes, J., (2000), "Is Working Together Working?", 128-136, *Changing Architectural Education-Towards a New Professionalism*, D. Nicol ve S. Pilling (Derl.), Spon Press, London.
- Hughes, W., (2002), "Editorial", *Construction Management & Economics*, 20: 551-552.
- Hunt, D., (1965), "Comprehensive Architectural Services: The New Role of the Architect", *Comprehensive Architectural Services-General Principles and Practice*, AIA Publications, U.S.A.
- Kıvırcık, H., (2003a), "Uluslararası Süreçlerde Türkiye Mimarlığı", *Mimarlık Dergisi*, 2003/10.
- Kıvırcık, H., (2003b), "Yeni Dünya Düzeni ve Hizmet Alanlarında Başlayan 'Zorunlu' Değişim", *Mimarlık Dergisi*, 2003/10.
- Kliment, S. ve Forbes, P., (1996), "In Big Firms, Most Do Not Design", 33, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Kohn, A. E., (1996), "Growing Complexities in Practice", 26-28, *Reflections On Architectural Practices in the Nineties*, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Kolleeny, J. ve Linn, C., (2001), "Marketing: The Unsung Heroine of Successful Architectural Practice", *Architectural Record*, 189 (2):66-70.
- Köse, A. H. ve Öncü, A., (2000), *Kapitalizm İnsanlık ve Mühendislik: Türkiye'de Mühendisler Mimarlar*, TMMOB Yayınları, Ankara.
- Kropf, A., (2001), "Growing Trend is Decimating Ranks of Architects", *The Central New York Business Journal*, July:11.
- Kuzgun, T., (2004), *Bilgisayar Destekli Mimari Tasarım ve Yaratıcılık*, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Langdon, P., (1995), "Faces of a Downsized Profession", *Progressive Architecture*, 76 (6):75-81.

- Lerner, J., (2005), "Ev Sahibi Ülkede Uygulama Üzerine UIA Önerisi" (Çev. T.S.Tağmat), Belgeler, 2005 (1):17-18.
- Linn, C., Kolleeny, J. ve Lubell, S., (2004), "Looking at Where Architects Are and We're Going", Architectural Record, 192 (2):70-74.
- May, T., (2000), Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi (Çev. R. G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Nalbantoğlu, H. Ü., (2001), "Yeni Ekonomi ve İnsan", Bilgi Teknolojileri Yeni Ekonomi Küreselleşme, 4-8 Haziran 2001, Ankara.
- Nicol, D. ve Pilling, S., (2000), "Architectural Education and the Profession-Preparing for the Future", 1-26, Changing Architectural Education-Towards a New Professionalism, D. Nicol ve S. Pilling (Derl.), Spon Press, London.
- Nicholson, R., (2000), "Foreword", xv-xviii, Changing Architectural Education-Towards a New Professionalism, D. Nicol ve S. Pilling (Derl.), Spon Press, London.
- Padjen, E., (1996), "The Shaping of Architectural Practice", 26-35, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Pollalis, S., (1996), "Information Technology: A New Source of Empowerment for Architects", 166-168, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Rowe, P. G., (1996), "Introduction: Architectural Practices in the 1990s", 2-6, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Saint, A., (1996), "Architecture as Image: Can We Rein in This New Beast?", 12-19, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Sapers, C., (1996), "Losing and Regaining Ground: A Jeremiad On the Future of the Profession", 86-95, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Scogin, M., (1996), "Professional Responsibilities and Ethics / Introduction", 82-85, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Sennett, R., (1997), "The New Capitalism", Social Research–Summer 97, 64 (2):161-181.
- Sennett, R., (1999), "How Work Destroys Social Inclusion", New Statesman, 128 (4438):25-28.
- Stitt, F., (1996), "Practice Realities Must Be Integrated in Design Studios", 10-11, Reflections On Architectural Practices in the Nineties, W. S. Saunders (Der.), Princeton Architectural Press, New York.
- Tanyeli, U., (2001), "Risk Toplumu, Mimarlık ve Türkiye", Arredamento Mimarlık, 2001 (10): 7.
- Worthington, J., (2000), "The Changing Context of Professional Practice", 27-40, Changing

Architectural Education-Towards a New Professionalism, D. Nicol ve S. Pilling (Derl.), Spon Press, London.

INTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.abs.gov.au/websitedbs/c311215.nsf/0/5c89e8ba6b196dcaca256b600020a1db?OpenDocument
- [2] www.aia.org/aiarchitect/thisweek02/tw0208/0208tw1kermit.htm
- [3] www.census.gov/epcd/cbp/view/cbpus.html
- [4] www.eubuilders.org/pub.asp?ID=annual&LM=4
- [5] www.foucault.info/foucault/biography.html
- [6] www.ibiblio.org/istudio/jae/andia.htm
- [7] www.mimarlarodasi.org.tr
- [8] www.oecd.org/document/0/0,2340,en_2825_495663_2510336_1_1_1_1,00.html
- [9] www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm

EKLER

- Ek 1 TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği
- Ek 2 Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni

Ek 1 TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Mesleğini Uygulama, Mimarlar Arası Dayanışma, Mimarlık Şeref ve Haysiyetini Koruma Yönetmeliği

Mart 2001

TMMOB MİMARLAR ODASI MİMARLIK MESLEĞİNİ UYGULAMA, MİMARLAR ARASI DAYANIŞMA, MİMARLIK ŞEREF VE HAYSIYETİNİ KORUMA YÖNETMELİĞİ

I. BÖLÜM

Amaç ve Kapsam

Madde 1 - Bu yönetmelik, mimarlık mesleğini uygulama, mimarlar arası dayanışma, mimarlık, şeref ve haysiyeti gereği, Mimarlar Odası üyelerinin uymak zorunda oldukları kuralları kapsar.

Madde 2 - Bu yönetmelik, 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yasasının 2. maddesi (b) ve (c) fıkralarıyla, TMMOB Yönetmeliğinin 71/f ve Mimarlar Odası Yönetmeliğinin 26. maddesinin (b) ve (g) fıkralarına dayanılarak yürürlüğe konmuştur ve bütün Mimarlar Odası üyelerini bağlar.

Madde 3 - Bu yönetmelikte belirtilen kurallara uymayanlar ve aykırı davranışta bulunanlar Oda Yönetim Kurulunca Haysiyet Divanına sevk olunur.

II. BÖLÜM

Kurallar

Madde 4- Mesleki çalışmalarında bütün mimarlar, toplum içinde meslek topluluğunun birer temsilci durumundadırlar ve yürürlükte bulunan mimarlıkla ilgili bütün yasa, tüzük ve yönetmeliklere mesleğin uygulanması konusundaki Oda kararlarına uymak zorundadırlar. Aykırı hareketler meslek haysiyetini zedeleyici davranışlar olarak nitelenir.

Mesleğin yücelmesi ve meslektaşlar arasında dayanışmanın sağlanması için mesleki uygulamada Genel Kurul kararlarına veya Genel Kurulun toplanmadığı zamanlarda Oda Yö-

netim Kurulunca aynı mahiyette alınacak kararlara bütün üyeler kayıtsız şartsız uyacaklardır.

Mimarların Birbirleriyle İlişkileri

Madde 5 - Mimarların birbirleriyle ilişkilerinde şu esaslar gözetilir;

5.1 Mimarlar doğrudan doğruya ya da dolaylı şekilde meslektaşlarına bilerek zarar verecek duruma düşmekten kendilerini sakıncalıdır.

5.2 Mimar, bir işi alabilmek için başka meslektaşlarını mesleki bakımdan kötüleyici, küçümseyici tarzda hareket etmeyecektir.

5.3 Her mimar, başkası tarafından tanzim edilmiş bir projenin tadilatını müellifinin muvafakatı olmadan yapamaz. Müellifi bulunmaması ya da muvafakatını alamaması halinde Mimarlar Odası'nın ilgili Şube ya da Temsilciliği arada hakem rolü oynayarak durumu sonuca bağlar.

5.4 Her mimar, projesi başka bir meslektaş tarafından tanzim edilmiş bir yapının fenni sorumluluğunu kabullenmeden önce durumu proje müellifine bildirmek ve onun muvafakatını almak zorundadır. Muvafakat verilmesi halinde Mimarlar Odasının ilgili Şubesi arada hakem rolü oynayarak durumu sonuca bağlar.

5.5 Her mimar meslektaşlarının eserlerini ve çalışmalarını tahkir edici bir şekilde eleştirmekten kaçınacaktır. Keza her mimar, kendi eserinin aynı esaslar dahilinde eleştirilmesini hoş karşılamalıdır.

5.6 Her mimar daha önce sınırlı ya da genel yarışması yapılmış yahut teklif alma işi idarece tamamlanarak sonuca bağlanmış ve dolayısıyla en uygun proje müellifi belli olmuş bir iş için işveren tarafından daha sonra kendisine yapılacak iş önerisini Mimarlar Odasına haber vermek zorundadır. Mimarlar Odası araya girerek böyle bir konuda hakemlik görevini yerine getirir.

Mimarların İş Sahipleriyle İlişkileri

Madde 6 - Mimarlar, iş sahipleriyle ilişkilerinde aşağıdaki esaslara uyacaklardır:

6.1 Mimar, mesleği ile ilgili her türlü proje ve fenni evrak düzenlenmesi işlerinde ve mesleki tatbikat esnasında bütün bilgisi ve tecrübesi ile toplumun mimarlık toplumu-nun, meslektaşlarının ve mal sahibinin hak ve menfaatlarını korumak ve bu konudaki Oda kurallarına uymak zorundadır.

6.2 Mimar, mal sahibine kanun, tüzük, imar planı ve yönetmeliklerde gösterilenlerden başka özel haklar alacağını ve imtiyazlar sağlayacağını vaadedemez.

6.3 Mimar, mal sahibi ile yaptığı görüşmelerde, mal sahibine bile bile yanıltıcı bilgiler veremez, ya da işi olduğundan farklı gösteremez, onun bu konudaki bilgi noksanlığını kötüye kullanamaz.

6.4 Mimar, Mimarlar Odasının kabul edilmiş olan mesleki hizmet standartları, asgari ücret tarifesi ile bu yönetmelikte belirtilen hükümleri ve benzeri gibi meslek uygulamasındaki esasları tespit eden her türlü vesikayı, lüzum hasıl olunca, iş sahibinin bilgisine sunmakla görevlidir.

6.5 Mimar, iş sahibi ile akdettiği sözleşme hükümlerine uymaya, hizmetin yürütülmesinde azami gayret ve iyiniyet sarfetmeye zorunludur.

Mimarların İş Tutumlarında Uyacakları Esaslar

Madde 7 - Mimarların iş tutumlarında uyacakları esaslar şunlardır:

7.1 Mimar, proje ve yapı tatbikatındaki hizmetler için gerçeğe aykırı olarak kendisinin kaliteli ve ucuz bina yaptığını ya da zamandan tasarruf sağladığını, ucuz ve süratli hizmet yaptığını ya da buna benzer bir hususu ileri sürerek ilan veremez. Hiçbir şekilde reklam yapamaz.

Her mimar ancak bizzat uyguladığı ve baş sorumlusu olduğu bir yapı uygulamasının sistemini yapının teknik özelliklerini ve uygulama sonuçlarını tevsik ettirmek suretiyle kamuya duyurabilir.

7.2 Mimar, başka bir meslektaşına, ondan herhangi bir menfaat sağlamak amacı ile proje ve eklerinin düzenlenmesi, mesleki kontrolük ve yapının fenni tatbikatı sorumluluğu hususlarında bir iş tavassutunda bulunamayacağı gibi kendisine başka bir şahıs tarafından bu anlamda yapılacak bir teklifi kabul edemez.

Mimarların Bilirkişilik Hizmetlerinde Uyacakları Esaslar

Madde 8 - Mimarların bilirkişilik hakemlik ve eksperlik görevlerinde uyacakları esaslar aşağıdadır.

Mimarın, bilirkişilik, hakemlik ve eksperlik görevlerinde taraflarda ya da onlara bağlı gerçek ve tüzel kişilerden vaki olacak ve kendi lehlerinde karar verilmesini amaç güden herhangi bir menfaat teklifini kabul edemeyeceği tabiidir. Fakat mimar, bu teklifi diğer taraf ve ilgili makama duyurmakla görevlidir.

Mimarların Yarışmalarda Uyacakları Esaslar

Madde 9 - Yarışmalarda mimarlar şu esaslara uymak zorundadırlar:

9.1 Mimarlar, her türlü mimarlık ve şehircilik yarışmalarında "Mimarlar Odası Mimarlık ve Şehircilik Yarışmaları Düzeni"ne uygun hareket etmek zorundadır.

9.2 Bütün Mimarlar Odası üyeleri, danışman, asli ve yedek jüri üyesi ve yarışmacı olarak, herhangi bir yarışmanın Mimarlar Odasının boykot edildiğinin gazete ile ilan edilmesin-

den sonra aksine yeni bir duyuru oluncaya kadar boykotta adı geçen jüri çalışmalarına ve yarışmaya katılmamak zorundadır.

9.3 Her mimar, vaktiyle kısmi ya da genel yarışması yapılmış yahut teklif alma işi idarece tamamlanarak sonuca bağlanmış ve dolayısıyla en uygun proje müellifi belli olmuş bir iş için işveren tarafından daha sonra kendisine yapılacak iş teklifini Mimarlar Odasına haber vermek zorundadır. Mimarlar Odası araya girerek böyle bir konuda hakemlik görevini yerine getirir.

III. BÖLÜM

Yürürlük

Madde 10- Bu yönetmelik değişikliği yayım tarihinden itibaren yürürlüğe girer. (13.02.1971)

Ek 2 Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni

Belgeler - UIA

Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni

Çeviri: Aykut Ülkütekin, Arif Şentek
Redaksiyon: Tuğçe Selin Tağmat

UIA Mutabakat Metni mimarlık mesleği için en iyi uygulama olarak kabul edilecek usulleri ve mesleğin ulaşmayı hedeflediği standartları tanımlamayı amaçlamaktadır. UIA, bu standartları birer zorunluluk olarak ortaya koymaktan daha çok, her ülkenin kendine özgü koşullar dahilinde bu standartları yorumlayarak bir ortak paydada buluşabilmesini amaçlamaktadır. Mutabakat Metni'nin ardından yayımlanan Kılavuz Metinler ise, Mutabakat'ta belirlenen her bir politika konusunu daha ayrıntılı olarak ele almaktadır. Kılavuz Metinlerden bazıları tamamen kabul edilmiştir, bazıları ise önümüzdeki yıllardaki Genel Kurullara sunulmak üzere geliştirilmektedir. Bültenimizin bu sayısında, Haziran 1999'da kabul edilen Mutabakat Metni'nin ardından 26 Mayıs 2004'te Meksika-Villahermosa'da yapılan UIA Konsey Toplantısı'nda üzerinde değişiklikler yapılarak kabul edilen üç Kılavuz Metni'nin revize edilmiş çevirilerine de yer veriyoruz.

Mutabakat'a Türkçe olarak ulaşmak için:

http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/architecture_practiceTR.pdf

Mutabakat'ın İngilizce orijinaline ulaşmak için:

http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/architecture_practice.pdf

Kılavuz Metinlerin tümüne Türkçe ve İngilizce ulaşmak için:

<http://www.mimarlarodasi.org.tr>

Sunuş

UIA Konseyi, Meslek Pratiği Komisyonu'nu 1994 yılında kurdu ve programını onayladı. Komisyon tarafından 1993-1996 arasındaki üç yıllık dönemde yürütülen yaklaşık 25 aylık yoğun bir çalışmanın ardından, Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni Önerisi'nin ilk baskısı, 1996 yılı Temmuz ayında İspanya'nın Barselona kentinde toplanan UIA Genel Kurulu'nda oy birliği ile benimsendi. UIA Genel Kurulu'nun bu kararı ile Mutabakat Metni, UIA'nın ve UIA Meslek Pratiği Komisyonu'nun süregelen çalışmalarına yön verecek politika önerileri olarak belirlenmiş oldu.

Mutabakat Metni'nin ilk şekli bütün UIA üye kesimlerine yollandı ve bu kesimlerden metnin 1999 yılın-

da Beijing/Çin'de yapılacak 21. UIA Genel Kurulu'na kadar daha da geliştirilmesi için işbirliği yapmaları ve katkı koymaları istendi. Meslek Pratiği Komisyonu'nun 1997-1999 yıllarını kapsayan programı ağırlıklı olarak Mutabakat Metni ve bu metnin politikaları hakkında Konsey üyelerinden, UIA üye kesimlerinden ve komisyon üyelerinden gelen görüş ve önerilerin cevaplandırılmasından oluştu. Mutabakat Metni'nin ilk şeklinde, bu görüşlerin ve Mutabakat Metni'nin politika çerçevesini kurmayı amaçlayan Kılavuz Metinler üzerinde komisyonda yapılan görüşmelerin ışığında belirli değişiklikler yapıldı.

Mutabakat Metni ve Kılavuz Metinler her UIA üye kesiminin özerkliğini tanımakta, eşitlik ilkeleri çerçevesinde belirli bir esneklik sağlamakta ve herhangi bir UIA üye kesiminin kendi yerel koşullarını yan-

sitan eklemelerin yapılabilmesine olanak verecek bir şekilde yapılandırılmaktadır.

Mutabakat Metni'nin amacı, çatışan çıkarlar arasında müzakere yoluyla birtakım anlaşmalara varılarak belirlenmiş zorunlu standartlar getirmek değildir. Mutabakat Metni, aslında, uluslararası mimarlar topluluğunun kamuoyunun çıkarlarına en iyi hizmet edecek standartları ve uygulamaları tarafsız bir şekilde belirlemek üzere yürüttüğü ortak bir girişimin ürünüdür. Mutabakat Metni ve Kılavuzlar mimarlık mesleğinin en iyi şekilde uygulanabilmesi için kabul edilecek usulleri ve mesleğin ulaşmayı hedeflediği standartları tanımlamayı amaçlamaktadır. Bunlar geliştirilebilir dokümanlar olup, görüş ve deneyimlerin ağırlığı yönünde sürekli olarak gözden geçirilip değişikliğe uğrayacaktır. UIA üye kesimlerinin özerkliklerine saygı gösterilmekle birlikte, bu kesimlerin Mutabakat Metni ve Kılavuzlar'ı tanıtmaları, kabul etmeleri ve uygun olduğu takdirde, mevcut usul ve yasalarda bu doğrultularda değişiklikler yapılması yönünde çalışmalarını istenmekte ve teşvik edilmektedir.

Mutabakat Metni ve Kılavuzlar'ın, mimarlık hizmetlerine ilişkin karşılıklı tanıma müzakerelerine giren hükümetler, müzakereleri yürüten kurum ve kuruluşlar ya da diğer kurum ve kuruluşlar için pratik bir rehber işlevi görmesi amaçlanmaktadır. Mutabakat Metni ve Kılavuz Metinler, tarafların tanıma anlaşmalarını müzakere etmelerini kolaylaştıracaktır. Tanımanın sağlanmasında bugüne kadar en çok izlenen yol, GATS'ın VII. maddesinde de izin verilebileceğine dair hüküm getirilen, ikili anlaşmalar olmuştur. Eğitim ve sınav standartlarında, istenen mesleki deneyim koşullarında, yasa ve yönetmeliklerin etkileri ve benzer konularda ülkeler arasında farklılıklar vardır ve bunlar bir bütün olarak karşılıklı tanımanın çok taraflı olarak uygulanmasını son derece güçleştirmektedir. İkili müzakereler, iki belirli ülkeye ilişkin temel konular üzerinde yoğunlaşmayı kolaylaştırır. Ancak, ikili anlaşmalar olumlu bir şekilde sonuçlandıktan sonra karşılıklı tanımayı daha geniş ölçüde yaygınlaştıracak olan diğer anlaşmalar da bunu izlemelidir.

Mutabakat Metni "Profesyonelliğin İlkeleri"ni tanımlayarak başlamakta ve bunu bir dizi politika konusu izlemektedir. Her politika konusu, konuya ilişkin politikanın tanımı ile açılmakta, ardından ön bilgiler ve politikanın kendisi gelmektedir.

Mutabakat Metni, 1999 yılı Haziran ayında Çin'de, Beijing kentinde toplanan 21. UIA Genel Kurulu'nda oy birliği ile benimsenmiştir. Bu kararın metni, Ek A olarak, ekte verilmektedir.

PROFESYONELLİĞİN İLKELERİ

Mimarlık mesleğinin üyeleri kendilerini profesyonellik, dürüstlük ve yetkinlik ilkelerine adayarak, toplumlarının ve kültürlerinin yapıları çevreleri ve refahlarının sürdürülebilir gelişimi için gerekli eşsiz beceri ve yetenekler sunan kişilerdir. Meslek ilkeleri bir yandan yasalarla diğer yandan da mesleki davranışı tanımlayan düzenlemeler ve ahlak kurallarıyla belirlenir.

Uzmanlık: Mimarlar, eğitim, lisans ve lisansüstü düzeyde staj ve deneyim yoluyla gelişen sistematik bir bilgi, yetenek ve kuramlar bütününe sahiptir. Mimarlığa ilişkin eğitim, staj ve sınav süreçleri, mesleki hizmet almak için bir mimara iş verilmesi durumunda, kamuoyunda o mimarın, beklenen hizmetleri uygun bir şekilde sağlamasına olanak verecek, kabul edilir standartlara uyduğu yönünde bir güven duygusu yaratacak şekilde yapılandırılmaktadır. Ayrıca, mimarlık meslek örgütlerinin pek çoğunun ve UIA'nın üyeleri, mimarlık sanat ve bilimine ilişkin bilgilerini koruyup geliştirmek, mimarlık mesleğinin bir bütün olarak kazandığı birikime saygı duymak ve gelişmesine katkıda bulunmakla yükümlüdür.

Özerklik: Mimarlar, müşterilerine ve/veya kullanıcılara tarafsız uzman görüşü sunarlar. Mimarların görevi, mimarlık sanatı ve bilimi yolunda, bilgiye dayanan ve yozlaşmamış mesleki değerlendirmelerin, başka her türlü amaca baskın olması gerektiği ideali ni yaşatmaktır.

Mimarlar ayrıca mesleğe ilişkin işlerini düzenleyen yasaların özüne ve kapsamına sahip çıkmak ve mesleki faaliyetlerinin toplumsal ve çevresel etkilerini dikkatle göz önünde bulundurmakla da görevlidir.

İşe Bağlılık: Mimarlar, işverenler ve toplum adına yaptıkları işlere kendi çıkarlarını gözetmeyen bir bağlılıkla yaklaşır. Mesleğin üyeleri işverenlere yetkin ve profesyonelce hizmet vermek ve onlar adına önyargılardan arınmış, tarafsız kararlar vermekle yükümlüdür.

Denetime Açıklık: Mimarlar, işverenlere bağımsız ve gerekiyorsa eleştirel görüş vermeleri konusundaki ve yaptıkları işlerin toplum ve çevre üzerindeki etkilerine ilişkin sorumluluklarının farkında olmalıdırlar. Mimarlar belirli mesleki hizmetleri ancak o işin gerektirdiği özel teknik alanda danışman olarak işbirliği yapacakları kişilerle birlikte yeterli eğitim, staj ve/veya deneyime sahip oldukları takdirde üstlenirler.

UIA, ulusal kesimlerinin ve Meslek Pratiği Komisyonu'nun programları aracılığıyla kamu sağlığı, güvenliği, refahı ve kültürü için profesyonelliğin ilkelerini oluşturmayı ve profesyonellik standartlarını geliştirmeyi amaçlamakta ve profesyonellik ve yetkinlik standartlarının karşılıklı olarak tanınmasının kamu yararına olduğu kadar, mesleğin saygınlığının sürdürülebilmesi için de gerekli olduğu görüşünü desteklemektedir.

UIA'nın ilke ve standartları, mimarların mesleklerinin temel gereklerini yerine getirebilmeleri için kapsamlı bir şekilde eğitilmelerini ve uygulamalı olarak yetiştirilmelerini amaçlamaktadır. Bu standartlar farklı ulusal eğitim geleneklerini kabul etmekte ve bu nedenle de eşdeğerlik faktörlerini dikkate almaktadır.

POLİTİKA KONULARI

Mimarlık Meslek Pratiği

Tanım:

Mimarlık meslek pratiği, kent planlamasıyla ilgili olan ve yapı veya yapı gruplarının tasarlanması, inşası, genişletilmesi, korunması, yenilenmesi ve onarılması için gereken mesleki hizmetlerin sunulmasını içermektedir. Bu mesleki hizmetler, planlama, ve arazi kullanımı planlaması, kentsel tasarım, avan projelerin, tasarımların, çizimlerin, maketlerin, şartnamelerin ve teknik belgelerin hazırlanması, gerekli yerlerde diğer meslek adamları (danışman mühendisler, kent plancıları, peyzaj mimarları ve diğer uzman danışmanlar) tarafından hazırlanan teknik çalışmalar arasında eşgüdümün sağlanması, yapı ekonomisi, sözleşme yönetimi, inşaatın izlenmesi (bazı ülkelerde "denetim" olarak tanımlanmaktadır) ve proje yönetimini içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir.

Ön Bilgi:

Mimarlar kendi sanat ve bilimlerini eski çağlardan beri uygulamaktadır. Mesleğin bugün tanıdığımız şekli çok büyük gelişmeler ve değişim göstermiştir. Mimarın işi içerik açısından daha zorlayıcı hale gelirken gerek müşterilerin talepleri gerekse teknolojik ilerleme daha karmaşıklaşmış, toplumsal ve ekolojik zorunluluklar daha baskın hale gelmiştir. Bu değişimler, tasarım ve yapım sürecinde yer alan pek çok kesimde gerek verilen hizmetler gerekse de bu kesimler arasındaki işbirliği açısından değişiklikler getirmiştir.

Politika:

Mimarlık meslek pratiğine ilişkin yukarıdaki tanım, UIA uluslararası standartlarının geliştirilme sürecinde kullanılmak üzere kabul edilmelidir.

Mimar

Tanım:

"Mimar" sıfatı, genellikle yasalar veya geleneklerle, mesleki ve akademik açıdan yetkinliğe sahip ve genel olarak mesleğini uyguladığı ülke içinde kayıtlı/lisanslı/sertifikalı olan ve toplumun yaşam ortamının mekânsal, biçimsel ve tarihsel içerik açısından adil ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi, refaha ulaşması ve kültürel ifadesini bulmasını savunmaktan sorumlu kişilere özgü bir tanımlamadır.

Ön Bilgi:

Mimarlar, arazi gelişimi ve yapılarla ilgili olarak çalışan kamusal ve özel sektörlerin, ve aynı zamanda, yapılı çevrenin toplumsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde projelendirilmesi, korunması, tasarlanması, inşa edilmesi, donatılması, mali olarak desteklenmesi, yasalarla düzenlenmesi ve işletilmesi konusundaki etkinlikler bütününe içeren inşaat ekonomik sektörünün bir parçasıdır. Mimarlar çok çeşitli durumlarda ve örgütlenme yapıları içinde çalışır. Örneğin, kendi başlarına çalışabilecekleri gibi, kamu veya özel büroların elemanı olarak da çalışabilirler.

Politika:

UIA, "mimar"a ilişkin yukarıdaki tanımı, UIA uluslararası standartlarını geliştirme sürecinde kullanmak üzere kabul etmektedir.

Bir Mimarda Aranılan Temel Koşullar

Tanım:

Yukarıdaki tanım bağlamında, mimar olarak kayıt yaptırabilmek/lisans/sertifika alabilmek ve bir meslek adamı olarak mimarlık yapabilecek yetkinliğe sahip sayılabilmek için gerekli temel koşullar, geçerliliği kabul edilmiş bir eğitim, staj ve deneyim süreciyle elde edilmiş, aşağıda sıralanan varlığı kanıtlanabilir bilgi, beceri ve yeteneklerdir.

Ön Bilgi:

1985 yılı Ağustos ayında ilk kez bir grup ülke, bir mimarın sahip olması gereken temel bilgi ve yetenekleri tanımlamak üzere biraraya geldi.* Bu bilgi ve beceriler aşağıdaki noktaları içermektedir:

* AB Komisyonu tarafından hazırlanan 85/384/EEC no.lu Mimarlar Direktifi'nden alınmıştır.

- Gerek estetik gerekse teknik gereksinimleri karşılayan ve çevresel açıdan sürdürülebilir olmayı amaçlayan mimari tasarımlar yapabilme yeteneğine sahip olmak;
- Mimarlık ve ilgili sanat dalları, teknolojiler ve beşeri bilimlerin tarihleri ve kuramları hakkında yeterli bilgiye sahip olmak;
- Mimari tasarımın kalitesi açısından belirleyici olması açısından, güzel sanatlar konusunda bilgili olmak;
- Kentsel tasarım, planlama ve planlama sürecinin gerektirdiği beceriler konusunda yeterli bilgiye sahip olmak;
- İnsanlarla yapılar ve yapılarla çevreleri arasındaki ilişkileri anlayabilmek; yapıları ve yapılar arasındaki mekânları, insan gereksinimleri ve ölçüleriyle ilişkilendirme gereğini kavramış olmak;
- Çevresel açıdan sürdürülebilir tasarımların elde edilme yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmak;
- Mimarlık mesleği ve mimarın toplumdaki yerini kavrayabilmek ve bunlara, özellikle toplumsal faktörleri göz önüne alan proje şartnameleri hazırlanmasında işlerlik kazandırabilmek;
- Bir tasarım proje şartnamesi ve ihtiyaç programı için gerekli araştırma ve hazırlama yöntemlerini kavramış olmak;
- Yapı tasarımıyla bağlantılı olarak strüktür tasarımı, inşaat ve mühendislik sorunlarını kavramış olmak;
- İç mekânlarda konfor koşulları yaratabilmek ve iklim koşullarına karşı koruyabilmek için, yapıların fiziksel sorunları ve teknolojileri ile işlevleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmak;
- Yapıları kullanacak olanların taleplerini, maliyet faktörleri ve imar kurallarının koyduğu sınırlar çerçevesinde karşılayabilmek için gerekli tasarım becerilerine sahip olmak;
- Tasarım kavramlarını yapılarla dönüştürmek, planları genel planlarla bütünleştirmek için gerekli olan üretim, örgütlenme, yasal düzenleme ve işlemler konusunda yeterli bilgiye sahip olmak;
- Proje finansmanı, proje yönetimi ve maliyet kontrolü konularında yeterli bilgiye sahip olmak.

Politika

UIA yukarıda tanımlanan temel koşulları UIA uluslararası standartlarının geliştirilmesinde asgari düzey olarak kabul etmeli ve bu koşullara mimarlık müfredatlarında yeterli ağırlığın verilmesini sağlamaya çalışmalıdır. UIA aynı zamanda bu temel koşulların sürekli olarak gözden geçirilmesini ve böylelikle gerek mimarlık mesleği gerekse toplum gelişirken bunların geçerliliklerini korumasını gözetecektir.

Eğitim

Tanım

Mimarlık eğitimi, bütün mezunların, hem teknik gereksinimler ve sistemler, hem de sağlık, güvenlik ve ekolojik denge faktörlerini içerecek şekilde mimari tasarım konusunda bilgi ve yetenek sahibi olmalarını; mimarlığın kültürel, entelektüel, tarihsel, toplumsal, ekonomik ve çevresel içeriğini anlayabilmelerini; ve mimarın toplum içinde gelişmiş, analitik ve yaratıcı düşünce gerektiren rolü ve sorumluluğunu tam olarak kavramış olmalarını sağlamalıdır.

Ön Bilgi

Mimarlık eğitimi, tarih boyunca yarı-zamanlı programlar ve iş deneyimi gibi oldukça çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış olsa da, pek çok ülkede geleneksel olarak bir üniversitede 4-6 yıllık tam zamanlı akademik eğitim (bazı ülkelerde ardından belirli bir pratik deneyim/stajyerlik süresi) öngörülmektedir.

Politika

UIA, UIA/UNESCO Mimarlık Eğitimi Şartı uyarınca, mimarların eğitim süresinin (pratik deneyim/yetişme/stajyerlik dışında) 5 yıldan daha kısa süreli olmasını, eşitlik ilkesi bağlamında belirli bir esneklik sağlansa ve pedagojik yaklaşımlarda ve yerel koşullara cevap vermede belirli farklılıklar olsa da, esas olarak akreditasyon/onay/tanınma kazanmış bir üniversitede ve akredite edilmiş/onaylanmış/tanınmış bir mimarlık programı içinde tam zamanlı olarak verilmesini savunmalıdır.

Akreditasyon/Onay/Tanım

Tanım

Bu, belirli bir eğitim programının saptanmış bir başarı standardına uyduğunun onaylanması sürecidir. Amaç, uygun bir eğitim temelini sürekli kılınması ve daha da iyileştirilmesinin güvence altına alınmasıdır.

Ön Bilgi

Bağımsız bir kuruluş tarafından yapılacak akreditasyon/onay/tanıma ilişkin onaylanmış ölçüt ve prosedürler iyi bir şekilde bütünleşmiş ve eşgüdümü sağlanmış mimarlık eğitimi programlarının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Deneyimler, bazı ülkelerde kurum içinde yapılan kalite denetimlerine ek olarak, kurum dışından düzenli olarak yapılan izlemelerle, standartların teşvik edildiğini ve aralarında uyum sağlanmasına gidildiğini göstermektedir.

Politika

Eğitim programları üniversite dışındaki yetkili bir bağımsız kuruluş tarafından makul sürelerle (genellikle en fazla beş yıl) akredite edilmeli/onaylanmalı/tanınmalıdır ve UIA, ilgili ulusal yüksek eğitim kurumlarıyla birlikte ve mesleğin ilkeli uygulanması üzerine kurulu prosedürlerle, bir mimarın mesleki eğitiminin içeriğine ilişkin, akademik olarak yapılandırılmış, entelektüel açıdan anlaşılır, performans temelli ve ürün hedefli standartlar geliştirmelidir.

Mesleki Deneyim/Yetiştirme/Stajyerlik**Tanım**

Pratik deneyim/yetiştirme/stajyerlik, mimarlık meslek pratiğinde mimarlık eğitimi sırasında ve/veya bir meslek diploması alındıktan sonra ve kayıt/lisans/sertifika sürecinden önce gerçekleştirilen yönlendirilmiş ve yapılandırılmış faaliyetlerdir.

Ön Bilgi

Toplumun yararının korunması amacıyla, akademik eğitimin tamamlayıcısı olarak kayıt/lisans/sertifika için başvuran kişilerin formel eğitimlerini pratik yönden bir yetiştirme süreci ile bütünleştirmeleri gerekir.

Politika

Mimarlık eğitimi tamamlayan kişilerin bir mimar olarak mesleklerini uygulayabilmeleri için, eşitlik konusunda gerekli esnekliğin sağlanması yanında, kayıt/lisans/sertifika aşaması öncesinde, en az 2 yıllık kabul edilebilir bir yetiştirme süresini tamamlamaları istenmeli, ancak bu süre 3 yıl olarak hedeflenmelidir.

Mesleki Bilgi ve Yeteneğin Kanıtlanması**Tanım**

Mimar olarak kayıt/lisans/sertifika için başvuran herkesin, yetkili ulusal kurum ya da kuruluşa kabul edilebilir düzeyde bir mesleki bilgi ve yeteneğe sahip olduğunu kanıtlaması gerekmektedir.

Ön Bilgi

Kamuoyu bir mimarın yetkinliğinden ancak o kişi gerekli eğitimi aldığını ve pratik deneyim/yetiştirme/stajyerlik sürecinden geçtiğini ve mimarlık mesleğinin çok yönlü uygulanmasında yeterli minimum bilgi ve yeteneğe sahip olduğunu kanıtladığı takdirde emin olacaktır. Bu niteliklerin bir sınavla ve/veya başka kanıtlarla ispat edilmesi gerekmektedir.

Politika

Bir mimarın kazandığı bilgi ve yeteneğin, yeterli kanıtlarla ispatlanması gerekir. Bu kanıtlar, pratik de-

neyim/yetiştirme/staj süreci sonunda başarı ile tamamlanmış en az bir sınav içermelidir. Mimarın sınavı tabii tutulmayan mesleki pratik bilgi ve yeteneklere sahip olduğunun yeterli başka kanıtlarla ispatı gerekmektedir. Bunlar, iş idaresi ve geçerli yasal koşullar gibi konuları içermektedir.

Kayıt/Lisans/Sertifika**Tanım**

Kayıt/lisans/sertifika uygulaması, niteliksiz kişilerin belirli işlevleri yerine getiremeyeceğine ilişkin yasal düzenlemelerle bağıntılı olarak, kişinin niteliklerinin resmi ve yasal olarak tanınması ve o kişiye mimarlık yapma hakkının verilmesi işlemidir.

Ön Bilgi

Kaliteli ve sürdürülebilir bir yapıyı çevrenin kamu yararına oluşu ve bu çevrenin yanlış geliştirilmesi sonucu doğabilecek tehlike ve sonuçlar göz önüne alındığında, kamu yararının yeterince korunabilmesi için, mimarlık hizmetlerinin gerekli yetkinliğe sahip meslek adamları tarafından sağlanması çok önem kazanmaktadır.

Politika

UIA bütün ülkelerde mimarların işlevlerinin kayıt/lisans/sertifika uygulaması içine alınmasını desteklenmelidir. Kamu yararı açısından, bu tür kayıt/lisans/sertifika uygulamalarının usulleri yasal düzenlemelerle belirlenmelidir.

Hizmet Temini**Tanım**

Mimarlık hizmetlerine ilişkin işlerin verilmesi süreci.

Ön Bilgi

Mimarlar, işverenlerin ve genel olarak toplumun çıkarlarını (davranış ilkeleri kapsamında) kendi çıkarlarının üzerinde tutarlar. Mimarlar, işlevlerini kamu yararı açısından gerekli standartta gerçekleştirebilmelerine olanak verecek düzeyde bir ücreti, geleneksel olarak zorunlu olan ya da tavsiye niteliğindeki mesleki ücret tariflerine göre almaktadır.

Mimarların nesnel ölçütlerle ve adil bir şekilde seçilmesini garanti altına almayı amaçlayan, Dünya Ticaret Örgütü'nün Genel Hizmet Temini Anlaşması (General Procurement Agreement) ve AB'nin Hizmetler Direktifi (Services Directive) gibi uluslararası kurallar da bulunmaktadır. Ancak, son sıralarda gerek kamu gerekse özel sektör kesiminde, mimar seçiminin sadece proje bedeli göz önüne alınarak yapılması yönünde giderek artan bir eğilim gözlen-

mektedir. Bu ücrete dayalı seçim, mimarları işverene sunulan hizmetleri kısmak zorunda bırakmakta, bu da tasarımın niteliğini ve dolayısıyla yapı çevrenin kalite, donanım ve sosyal/ekonomik değerini tehlikeye düşürmektedir.

Politika

Yapılı çevrenin ekolojik açıdan sürdürülebilir gelişimini garanti altına almak ve toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini korumak için, hükümetler mimarların görevlendirilmesi konusunda, proje için en uygun mimarın seçilmesini hedefleyen hizmet temini prosedürlerini uygulamalıdır. Yeterli kaynak konusunda taraflar arasında görüş birliğine varılması koşuluyla, bu seçim en iyi şekilde aşağıdaki yöntemlerden biriyle yapılabilir:

- UNESCO/UIA Uluslararası Yarışmalar Kılavuzunda tanımlanan ilkelere göre düzenlenen ve yetkili ulusal merciler ve/veya mimarlık meslek örgütleri tarafından onaylanmış mimari proje yarışmaları;
- UIA Kılavuzlarında tanımlandığı gibi, yeterlik-temelli seçim (qualification based selection-QBS) prosedürleri;
- Söz konusu mimarlık hizmetlerinin kapsam ve kalitesini tam olarak tanımlayan bir programa göre yapılacak doğrudan pazarlıklar.

Etik ve Davranış

Tanım

Bir etik ve davranış usulleri belgesi, mimarlara mesleklerini uygulamada yol gösterecek olan mesleğe ilişkin davranış standartlarını belirler. Mimarlar, mesleklerini uyguladıkları her idari birimde, oraya ilişkin etik ve davranış ilkelerini gözetmeli ve bunlara uymalıdır.

Ön Bilgi

Etik ve davranış kurallarının ilk amacı, kamuoyunun korunması, güçsüzlerin ve genel sosyal refahın geliştirilmesi ve aynı zamanda mimarlık mesleğinin çıkarlarının daha ileri düzeylere götürülmesidir.

Politika

UIA'nın Danışmanlık Hizmetlerinde Uluslararası Ahlak Kuralları belgesi halen yürürlüktedir. UIA üye kesimleri, kendi etik ve davranış kuralları arasına önerilen Mutabakat Metni Kılavuzlarındaki hükümleri katmaları, ve bunlar uluslararası mevzuat ve mimarın kendi ülkesindeki yasalarla yasaklanmadığı sürece, üyelerinin mesleki hizmet verdikleri ülkelere ve idari birimlerin yürürlükteki etik ve davranış kurallarına uymaları koşulunu getirmeleri yönünde teşvik edilmektedir.

Sürekli Mesleki Gelişim

Tanım

Sürekli mesleki gelişim, mimarların sahip oldukları bilgi ve süregiden yeteneklerini yitirmemelerini sağlayan, daha da zenginleştiren veya arttıran, ömür boyu sürecek bir öğrenme sürecidir.

Ön Bilgi

Giderek daha fazla sayıdaki meslek kuruluşu ile düzenleyici ve denetleyici kurum, üyelerinden zamanlarının bir bölümünü (genellikle yılda en az 35 saat) var olan becerilerin yitirilmemesi, bilgi birikimlerinin genişletilmesi ve yeni alanların irdelenmesi için ayrımlarını şart koşmaktadır. Bu, yeni teknolojiler ve meslek pratiği yöntemleri ile değişen sosyal ve ekolojik koşulları anında izleyebilmek açısından giderek daha büyük önem kazanmaktadır. Sürekli mesleki gelişim, meslek kuruluşları tarafından üyeliğin yenilenmesi ve sürdürülmesi koşulu olarak talep edilebilir.

Politika

UIA, üye kesimlerini, kamu yararı adına ve bir üyelik yükümlülüğü olarak sürekli mesleki gelişim programları uygulamaları yönünde teşvik etmelidir. Mimarlar sunacakları hizmetleri gerçekten verebilecek güçte olduklarından emin olmalı ve davranış kuralları, mimarları "Bir Mimarda Aranılan Temel Koşullar" başlığı altında, çeşitli alanlar için tanımlanmış standartlara ve ileride olabilecek standart değişikliklerine uyumu sürdürmekle yükümlü kılmalıdır. Bu arada, UIA kayıt yenileme işlemleri için gereken "sürekli mesleki gelişim" bağlamındaki uygulamaları izlemeli ve tüm ülkeler için, karşılıklılığın sağlanmasını kolaylaştıracak kılavuzlar önermeli, bu konuda politikalar geliştirmeyi sürdürmelidir.

Meslek Pratiğinin Kapsamı

Tanım

Meslek pratiğinin kapsamı, arazi kullanım planlaması, kentsel tasarım ve yapı projelerine ilişkin olarak, tasarım ve yönetim hizmetlerinin sunulmasıdır.

Ön Bilgi

Toplum geliştikçe, kentsel ve yapı çevrenin yaratılması daha karmaşık bir hale dönüşmüştür. Mimarlar giderek çok daha geniş bir yelpaze içindeki kentsel, estetik, teknik ve yasal faktörleri düşünmek zorunda kalmaktadır. Yasal, teknik ve pratik koşulların karşılanmasının garanti altına alınması ve toplumun ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap verilebilmesi için, yapı tasarımına eşgüdümlü bir yaklaşımın gerekli olduğu görülmüştür.

Politika

UIA, mimarlık mesleğini uygulama alanının sınırlarında süregiden genişlemeyi, gözetilecek tek kısıtlama davranış kuralları olmak üzere, teşvik ederek desteklemeli ve buna paralel olarak, bu sınırlarda oluşacak herhangi bir genişlemenin üstesinden gelebilmek için gereken bilgi ve becerilerin de artırılması için çaba göstermelidir.

Mesleği Uygulama Şekilleri*Tanım*

Mimarların mesleki hizmetlerini bünyesinde sundukları farklı tüzel kişilikler, mesleği uygulamanın değişik şekillerini oluşturur.

Ön Bilgi

Geleneksel olarak mimarlar mesleklerini bireysel olarak veya ortaklıklar şeklinde ya da özel veya kamu kuruluşlarının elemanları olarak uygulamıştır. Son zamanlarda meslek pratiğinin gerekleri, her ne kadar hepsine her ülkede izin verilme de, ortaya, sınırlı ve sınırsız sorumluluk şirketleri, kooperatif şeklinde örgütlenmeler ve üniversitelerin bünyesinde yer alan proje büroları dahil olmak üzere, çeşitli ortaklık şekilleri çıkartmıştır. Bu ortaklık şekilleri başka disiplinlerden kişileri de kapsayabilmektedir.

Politika

Mimarlar mesleklerini, yürürlükte olan etik ve davranış kurallarına uygun olmak koşulu ile, hizmetin sunulduğu ülkede yasal açıdan mümkün olan her şekilde uygulayabilmelidir. UIA, gerekli gördüğü ve bu alternatiflerin mimarlık mesleğinin toplum yararı bağlamındaki olumlu ve yaratıcı rolüne katkıda bulunduğunu düşündüğü sürece, politikalarını ve standartlarını alternatif mesleği uygulama biçimlerini ve farklı yerel koşulları da içerecek şekilde geliştirecek ve değiştirecektir.

Mesleğin Bir Başka Ülkede Uygulanması*Tanım*

Mesleğin bir başka ülkede uygulanması durumu, bireysel olarak bir mimarın ya da mimarların oluşturduğu bir tüzel kişiliğin kendi ülkesi dışındaki bir ülkede proje tasarımı yapmak veya hizmet sunmak üzere iş almaya çalışması ya da kendilerine bu yönde iş verilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.

Ön Bilgi

Mimarların sorumlu bir şekilde dolaşımı ve yabancı ülkelerde hizmet verme olanaklarının artırılmasına ilgi duyulmaktadır. Öte yandan, yerel, çevresel, sosyal ve kültürel faktörlerle etik ve yasal standartlar konusundaki bilincin de yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Politika

Mimarlar, kayıtlı olmadıkları bir ülkedeki projeler için hizmet sundukları zaman, yasal, çevresel, sosyal, kültürel ve tarihi miras faktörlerinin gereğince ve etkin bir şekilde kavranmasını garanti altına almak üzere, yerel bir mimarla işbirliği yapacaktır. Bu işbirliğinin koşulları, UIA etik standartlarına ve yerel mevzuata uyulması kaydı ile, sadece ilgili taraflarca belirlenmelidir.

Fikir Eserleri/Telif Hakkı*Tanım*

Fikir eserleri kavramı patent, telif hakkı ve ticari markadan oluşan üç yasal alanı kapsamaktadır. Kavram; tasarımcılar, buluş sahipleri, müellifler ve üreticilerin kendi fikirleri, tasarımları, buluşları ve müellifi oldukları eserler üzerindeki (bazı ülkelerde yasayla korunan) haklarıyla, ürün ve hizmetlerin kaynaklarının tanımlanmasını içermektedir.

Ön Bilgi

Birçok ülkede mimarın tasarımı belirli bir yasal koruma altındaysa da, bu koruma çok kez yetersiz kalmaktadır. Bir mimarın potansiyel bir müşteriyle çeşitli fikir ve kavramları görüşmesi ve sonunda söz konusu işi alamaması ve daha sonra da müşterinin mimarın fikirlerini hiçbir şekilde karşılığını ödmeden kullandığını görmesi pek de olağandışı bir durum değildir. Mimarların fikir eserleri bir ölçüye kadar uluslararası düzenlemelerle korunmaktadır. GATS kapsamında bu, fikir eserleri haklarının, kaçak eser ticareti de dahil olmak üzere, konunun ticaretle ilgili boyutlarına ilişkin bir anlaşma (TRIPS) olarak ortaya çıkmaktadır. 16 Eylül 1955 tarihli Dünya Telif Konvansiyonu da uluslararası öneme sahiptir. Avrupa'da Yenilenmiş 1886 Bern Anlaşması, birçok ülke için bağlayıcı niteliktedir.

Politika

Bir UIA üye kesimin ulusal yasaları, bir mimara mesleğini yetki ve sorumluluklarına ters düşmeyecek şekilde uygulayabilme hakkı tanımalı ve yaptığı işle ilgili fikri mülkiyet ve telif haklarına sahip olabilmesine olanak vermelidir.

Mimarlık Meslek Kuruluşlarının Rolü*Tanım*

Meslekler genellikle standartlar (örneğin eğitim, etik kurallar ve uyulması gereken mesleki standartlar gibi) belirleyen bir yönetici kuruluş tarafından denetim altında tutulur. Kurallar ve standartlar, üyelerin özel çıkarları için değil, toplumun yararını gözetmek üzere geliştirilir. Bazı ülkelerde, belirli iş türleri mevzu-

atla belirli bir mesleğin yetki alanı olarak sınırlanır. Bunda amaç üyelere çıkar sağlamak olmayıp, toplum yararı açısından bu tür işlerin sadece gerekli öğrenimi ve eğitimi, standartları ve disiplini almış kişiler tarafından üstlenilmesi gereğidir. Meslek kuruluşları mimarlığın ilerlemesi, bilginin yaygınlaştırılması ve üyelerinin belirli standartlara göre iş yapmalarını sağlayarak- kamu yararının korunması amacı ile kurulmuştur.

Ön Bilgi

Bir ülkede unvanın mı yoksa işlevin mi (ya da her ikisinin veya hiçbirinin) korunduğuna bağlı olarak, meslek kuruluşlarının rolleri ve sorumlulukları önemli farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde, yasal düzenlemeleri getiren organlar aynı zamanda mesleği de temsil etmekte; diğerlerinde bu işlevler ayrılmaktadır.

Meslek kuruluşlarının üyelerinden belirli bir standardı tutturmalarını beklemeleri bir gelenektir. Bu, meslek kuruluşları tarafından konan davranış kurallarına uyulması ve örneğin sürekli mesleki gelişim gibi, diğer üyelik koşullarının yerine getirilmesiyle sağlanmaktadır.

Politika

Meslek örgütlerinin bulunmadığı ülkelerde, UIA mimarlık mesleğinin mensuplarını, kamu yararı adına bu tür örgütleri kurma yönünde teşvik etmelidir. Meslek örgütleri, üyelerinin uluslararası UIA standartlarına, UIA-UNESCO Mimarlık Eğitimi Şartı'nın minimum koşullarına ve UIA'nın Uluslararası Etik ve Davranış Kuralları'na uymalarını; üyelerinin "Temel Koşullar" (gerek bugünkü şekli gerekse ilerdeki değişiklikleri ile) altında sıralanan bilgi ve becerilerini güncel tutmalarını sağlamalı, ve genel olarak gerek mimarlık kültürü ve bilgisine, gerekse hizmet verdikleri toplumun gelişmesine katkıda bulunmalıdır.

EK A

MİMARLIK PRATIĞİ İÇİN TAVSİYE EDİLEN ULUSLARARASI PROFESYONELLİK STANDARTLARI KONUSUNDA UIA MUTABAKAT METNİ'NİN BENİMSENMESİNE İLİŞKİN KARAR

(Karar No. 17)

21. UIA Genel Kurulu Tarafından Kabul Edilmiştir Beijing, Çin, 28 Haziran 1999

Genel Kurul, Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni'nin ikinci Basımının, üye kesimler tarafından kendi standartlarının oluşturulması

ve gözden geçirilmesi sırasında kullanılması amaçlanan bir başvuru dokümanı olarak benimsenmesine oybirliği ile karar vermiştir. Mutabakat Metni ve Kılavuzlar aynı zamanda UIA üye kesimlerinin karşılıklı tanıma anlaşmalarını müzakere etmelerini de kolaylaştıracaktır.

Genel Kurul, Mutabakat Metni'nin bütün UIA üye kesimlerine iletilmesini ve kendilerinden bu politika çerçevesinin 22. UIA Genel Kurulu'na (Berlin 2002) kadar daha da geliştirilmesi için işbirliği yapmaları ve katkı koymalarının istenmesini talep etmektedir.

Genel Kurul, Konsey'e Mutabakat Metni Kılavuz dokümanlarını kabul etmek ve bunları UIA üye kesimlerine önermek yetkisini tanımaktadır.

Genel Kurul, farklı üye kesimlerde kültür, uygulama ve koşul farklılıkları olduğunun bilincindedir ve üye kesimleri bu belgeleri yerel koşullara uyarlanacak tavsiye niteliğinde dokümanlar olarak kullanmaları yönünde teşvik eder.

Genel Kurul, karşılıklı tanıma müzakereleri sırasında, her UIA üye kesimin özerkliğine saygı gösterilmesi gereğini kabul etmektedir ve Kılavuz metinlerinin eşitlik ve karşılıklılık ilkeleri bağlamında esneklik sağlamayı amaçladığını ve UIA üye kesimlerinin yerel koşullarını yansıtan eklemeler yapılmasına olanak verecek şekilde yapılandırılmış olduklarını dikkate almıştır.

Genel Kurul, UIA Başkanı ve Genel Sekreteri'ni Mutabakat Metni'nin karşılıklı tanıma müzakerelerinde esas alınmak üzere, Dünya Ticaret Teşkilatı ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlara ve söz konusu ülkedeki UIA üye kesimin açık talebi üzerine o ülkenin hükümetine sunulması konusunda yetkilendirmektedir.

Genel Kurul, Meslek Pratiği Komisyonu'nun Prag'da yapacağı toplantıda (Ekim 1999) Genel Kurul sırasında dile getirilen bütün görüşleri analiz etmesini ve bunları Beijing'de kabul edilen metinlerle bütünleştirmenin uygun olup olmadığını değerlendirmesini talep etmektedir.

Genel Kurul, UIA Konseyi'ni Mutabakat Metni ve Kılavuzlar'ın ilgili taraflara ulaştırılmasına ilişkin bir politika geliştirmek üzere yetkilendirmiştir.

Genel Kurul, UIA üye kesimlerine bu standartları kullandıktan sonra, söz konusu temel metinlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde göz önüne alınmak üzere, deneyimlerini Komisyon Sekreteryası'na aktarmalarını önermektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 17.01.1974

Doğum yeri İngiltere

Lise 1985-1992 Eskişehir Anadolu Lisesi

Lisans 1992-1999 Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans 2002-2005 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Çalıştığı kurum(lar)

1997-2000 T.Ç. Mimarlık İnş. Taah. Tic. Ltd. Şti.

2002-Devam ediyor Ioproje Mim. Müh. İnş. Taah. Tic. Ltd. Şti.